

1 9 4 3. G O D I N A

Početkom godine dolazi do nešto manje borbene aktivnosti partizanskih snaga na prostoru Moslavine. Prije svega zbog toga što su glavne snage MPO-a otišle u Slavoniju, pa oslabljeni **MPO** nije imao dovoljno snaga za veće akcije. Trebalo je izvršiti čitav niz promjena, reorganizaciju komandiranja, držati slobodnu teritoriju itd. Međutim, u to vrijeme dolazi do snažnijeg širenja NOP-a, obilato je iskorištena uspešna djelatnost MPO-a u drugoj polovini 1942. Stvorena je široka slobodna teritorija, i sva rukovodstva, kotarski komiteti KP i SKOJ-a, brojni NOO-i, omladinske organizacije i AFŽ na terenu. OK KPH Čazma i OK SKOJ-a došli su na slobodnu teritoriju gdje su uvjeti rada bili bolji i rukovođenje NOP-om postalo kvalitetnije.

Istovremeno neprijatelj je bio prisiljen angažirati glavne snage I gorske divizije i drugih jedinica protiv IV slavonske divizije koja je formirana posljednjih dana prosinca 1942. Zato je na prostoru Moslavine u osnovi bio u defanzivi, što je MPO-u i NOP-u omogućilo da lakše izvrši zadatke.

Tako su se već prvih dana siječnja 1943. u Velikom Prokopu, udaljenom od kotarskog centra Garešnice svega 13 km, našli:

- OK KPH Čazma — Moslavina, punog sastava: pored članova biroa komiteta, OK ima svoj agitprop i tehniku — štampariju koja je normalno radila;
- OK SKOJ-a za Moslavinu punog sastava,
- KK KPH Garešnica,
- KK SKOJ-a Garešnica,
- Štab MO s prištapskim jedinicama i
- Štab I bataljona s prištapskim dijelovima.

VELIKI PROKOP — PARTIZANSKA REPUBLIKA

Budući da je to malo selo dugo vremena bilo centar NOB-a u Moslavini, golema većina moslavačkih partizana boravila je u selu ili je tu započela svoj partizanski i borbeni put.

Nema pouzdanih podataka o nastanku sela, ali je sigurno da je nastalo na prijelazu 16. u 17. stoljeće, najvjerojatnije kao zaselak, odnosno grupa kuća od doseljenika za turskih osvajanja. Potkraj 19. i početkom 20. stoljeća selo je oformljeno u današnjem izgledu sa 10—15 kuća. Tek 30-ih godina, dolaskom (doseljavanjem) šumskih radnika, većim dijelom iz Bosne, naraslo je na 43 kuće sa 250 stanovnika. Po sastavu starosjedioci su sačinjavali 60% stanovnika u velikoj većini srpske nacionalnosti. Najveći dio bili su siromašni seljaci, odnosno sezonski radnici, bilo da su radili kao nadničari ili kao šumski radnici. Selo nije imalo škole, crkve ni dućana (trgovine), pa nije bilo učitelja, popa ni trgovca. Ali je, imalo seoskog starješinu i poštara (boktera).

Od političkih stranaka u bivšoj Jugoslaviji u selu nije bilo nijedne organizacije. Ali su utjecaj ispoljavale gotovo sve građanske stranke. Karakteristično je da su imale pristalice osobito za vrijeme izbora.

Važno je istaći da je pretežan dio stanovnika bio progresivno nastrojen. Nije bilo ekstremista, izuzev jednoga. Bilo je razlika između stansjedilaca i »došljaka«, prije svega u materijalnom pogledu. Dosejenici su imali veoma malo zemlje, i to lošije, stoga su krčili šumu i tako proširivali svoj posjed, bolje rečeno okućnicu. U pravilu, dosenjenici nisu imali zaprežne stoke pa su morali odradivati »oranje i druge usluge« imućnjim seljacima. Inače su Prokopljani živjeli složno i skromno, onako kako su mogli u teškim uvjetima kapitalističke Jugoslavije. Prijateljske veze s ljudima iz okolnih sela i dobrosusjedski odnosi dobro će doći u toku NOB-a.

Napredne ideje prodirale su u selo pomoću šumskih radnika na koje je utjecala KP preko sindikata i naprednih ljudi koji su dolazili u selo. Taj utjecaj posebno se odražavao na mlađim ljudima.

KP je 1941. veoma rano i relativno lako stvorila snažan oslonac i organizacije NOP-a u Velikom Prokopu. Već sredinom 1941. ljudi se aktivno uključuju u NOP. Posebno su aktivni član KP Petar Popović i Ljuban Darić, pa grupa omladinaca. Jedan od prvih MNO-a na kotaru Garešnica osnovan je upravo u Velikom Prokopu potkraj studenoga 1941. Odbor je aktivno provodio zadatke pokreta. Selo je dalo mnogo boraca i rukovodilaca, jednog člana AVNOJ-a i ZAVNOHA-a (Ljuban Darić), dva pukovnika i više drugih oficira. Nosilaca Partizanske spomenice bilo je 5, boraca 1942. 21, boraca i učesnika NOB-a prije 9. IX 1943. 25, a 1944. desetak je boraca mobilizirano u jedinice NOV. Znači, u jedinicama Odreda i u brigadama bilo je više od 40 boraca s puškom u ruci, ili ukupno sa statusom borca oko 70 ljudi. Svi stanovnici sela dali su svoj doprinos NOB-u, izvršavajući mnogobrojne zadatke u toku oslobodilačkog rata.

Skojevska organizacija osnovana je travnja 1942, a partijska lipnja iste godine. Organizacija Saveza mlade generacije osnovana je lipnja 1942, a AFŽ u studenom. Kroz MNO i ostale organizacije prošla je većina stanovnika sela, jer su zbog odlaska drugova u jedinice organizacije stalno popunjavane novim ljudima. U borbi na bojnom polju poginulo je 6 drugova, bilo je 6 žrtava fašističkog terora, ukupno 12 mrtvih i mnogo više ranjenih.

U Prokopu su donijete mnoge važne odluke, jer je u tom rejonu proveo duže vrijeme Štab II operativne zone u ljeto 1942. i Štab MO-a od 1941. do 1943. OK KPH, OK SKOJ-a i drugi. Jedno vrijeme u Prokopu je boravio i Vlado Popović, vršilac dužnosti sekretara CK KPH.

Evo kako je izgledala ta »partizanska republika« siječnja 1943.

Selo se smjestilo na istočnim padinama Moslavačke gore u vidu latinskog slova S s grupama kuća na sjeveru i jugu, koje su na grebenima kosa bile kao predstraže (baš u tim kućama stvoreni su prvi punktovi, oslonci i organizacije NOB-a jer su bile gotovo u šumi i izdvojene).

Snijeg je pokrio čitavu okolicu. Zbog hladnog zraka dizali su se pramenovi dima iz seoskih kuća, označavajući da je selo puno života. I zaista, tih je dana u Velikom Prokopu bilo vrlo živo. U kući Petra Mišlenovića, u sjevernom dijelu sela, smjestio se ŠMPO-a. U ovećoj sobi komandant Vjekoslav Janjić-Capo i komesar Slavni, zamjenik komandanta Strika i načelnik štaba Milan Crnobori. Sjede za velikim se-

ljačkim stolom od masivna hrastova drveta, analiziraju situaciju i prave plan djelovanja jedinica MPO. Donijeta je odluka, s obzirom na to što se tu nalazi OK Partije, OK SKOJ-a, kotarski komiteti, štamparije i drugo, da treba više budnosti i bolja organizacija obrane slobodne teritorije. Zato Odred ima dvojak zadatak. Štabu I bataljona naređeno je da svoje čete rasporedi na liniji s. Mala i Velika Bršljanica — s. Dišnik — s. Trnovitički Popovac i zatvori sve pravce koji iz Kutine, Garešnice i Bjelovara vode u Veliki i Mali Prokop, odnosno u centar slobodne teritorije. Dijelom snaga povremeno je kontroliran pravac Bjelovar — Samarica — Podgarić, odnosno Čazma — Podgarić. Snagama jačine voda do čete išlo se u akcije i napadno zasjedna djelovanja u cilju zapljene oružja i nanošenja gubitaka neprijatelju. Aktivnim djelovanjem i elastičnom obranom štitila se slobodna teritorija.

Nešto južnije u sredini sela, u kući Dmitra Sedramca i Pere Bobica, smješteni su OK KPH i OK SKOJ-a Čazma. Tu je politički sekretar Partije Vinko Jedut, čovjek mršav, osrednje visine, tihih manira i prijazan. Čitav OK je na okupu, tu su drugovi: Tomo Buden-Hitri, Ivo

Altić-Jovo, Marijan Laćan-Lazo, Katica Kušec, Vlado Smolčić, Zlatko Glik-Gorki, Danko, Vukašin, Fadila, Josip Božić-Mali, Ico Simčić i Mali Ico te Popović Pero i Nata.

Tu je izvršena, po odluci CK KPH i Vlade Popovića, reorganizacija partijskih rukovodstava prema zaključcima savjetovanja u Zvečevu, pa je OK okruga Čazma, Moslavina, obuhvaćao kotar Garešnicu, Čazmu i Kutinu u cijelini te dio kotara Dugo Selo i veliki dio kotara Sisak. Tih dana razradena je organizaciona shema s dugoročnjim zadacima svih rukovodstava u okrugu i u svim kotarima. Odluke i zaključci OK KPH i ostalih rukovodstava omogućili su brži razvoj NOB-a u Moslavini 1943. godine, čak bismo mogli reći da je taj rad imao odlučujuće značenje za razvoj MPO-a u krupniju vojnu jedinicu, za mobilizaciju mnogih boraca, osobito omladine, stvaranje političkih organizacija i organa narodne vlasti od općine do okruga. Samo u prvim mjesecima 1943, posebno u prvom polugodištu, organizirano je i otvoreno u partizane više stotina omladinaca iz Siska, Zagreba i čitave Moslavine, po odluci rukovodstava KP i SKOJ-a. Svakih nekoliko dana stizale su grupe novih boraca u Veliki Prokop, a odatle su poslije kraćeg vremena odlazile u MPO ili u Slavoniju u brigade IV slavonske divizije.

KP je na terenu razvila živu političku aktivnost. Gotovo svako veče održavani su zborovi po selima (mitinzi), sastanci organizacija KP, SKOJ-a, AFŽ, omladine i MNOO-a. Sve je pod zaštitom jedinica MPO. OK Partije je centar rukovođenja borbom u Moslavini u punom smislu riječi. Od tada će stalno boraviti na oslobođenoj teritoriji do kraja rata, što je bilo značajno za jačanje NOB-a u cijelini.

Moslavački odred izveo je za to vrijeme više veoma uspješnih akcija nanijevši neprijatelju mnogo gubitaka. Međutim, bilo je i propusta u organizaciji rada i komandiranju, pa je i Odred imao gubitaka.

NAPAD NA DOMOBRANSKU STRAŽU NA PRUZI KOD REPUSNICE

I akon izvršenih priprema i prikupljenih podataka, po odluci ŠMPO-a prva četa I bataljona MPO izvršila je marš iz s. Mala Bršljanica pravcem s. Mala Bršljanica, s. Čaire — Kletište, s. Repušnica uveče 13. siječnja 1943. i oko 0,1 sati izbila u rejon želj. stanice Repušnica. Dužina marš-rute iznosila je oko 20 km, što je bio velik napor, ali i faktor iznenadenja.

Komandir Vjekoslav Matok (naš dobar saradnik kao žandarmerijski narednik u Kutini do prosinca 1942) rasporedio je četu tako da je jednim vodom presjekao prugu istočno i zapadno od bunkera (blokhauz) kod želj. stanice Repušnica, gdje se nalazio jedan vod domobrana.

Za napad je određen jedan vod. Moral domobrana nije bio na visini, mnogi su bili protiv ustaša, ali, eto, služili su u domobranstvu jer nisu bili spremni ići u partizane. Većina ih je bila za predaju ako ih partizani napadnu. »Budu nas pustili doma ako nećemo pucati, reče Zvonko P, uzet će nam puške i odoru i nikom ništa.« »Bogami, ako do toga dode ja idem doma svojoj Barici,« reče Mato V. »To ne bi bilo loše, pa da se nekako izvučem iz ove rupe,« dopuni Vinko H. »A što ako baš noćas napadnu partizani,« opet će Zvonko skidajući opasac. To su trojica domobrana iz smjene koja se upravo vratila s dužnosti.

»Kasno je, neće«, odgovori Vinko i opruži se na ležaj. Toga trenutka zagrmi puščana paljba i oglasi se puškomitraljez neposredno kraj bunkera. Zatim nastupi tišina. Začuje se snažan glas: »Predajte se, domobrani, ovdje narodna vojska, partizani.« Nasta komešanje u bunkeru. »Eto, već su tu«, veli Mato V., »ja se predajem«. »I ja«, reče T. Zapovjednik straže narednik N. reče: »Dečki, da se predamo, ne vredi gubiti glave.« Tako odluči većina. U to se začuje onaj isti glas i ponovo ih pozove na predaju. Komandir čete priđe bunkeru i naredi domobranima da izlaze uzdignutih ruku. Za kratko vrijeme zarobljeno je 20 domobrana s puškama i jednim puškomitraljezom, zaplijenjeno je 3000 metaka, odjeća, čebad i druga oprema. Grupa za onesposobljavanje želj. stanice izvršila je svoj zadatak (pokidala tt veze, skretnice i drugo). Matok naredi da se krene prema cesti. Bilo je prošlo 0,2 sata kada četa prijeđe cestu i krene u sastav bataljona u polazni rejon s. Mala Bršljanica. Nešto sjevernije od ceste četa stane, komandir Matok i komesar Ivo Šeparović narede da se prikupe zarobljenici. Održe im kratak govor o ciljevima NOB-a i pozovu ih da ostanu u partizanima. Nasta kratka šutnja. Zarobljenici izraze želju da bi radije isli kući. Kad se nitko ne javi da ostane u partizanima, Matok naredi da se svuku. Domobrani to brzo urade, neki veoma spretno. »Sada idite svojim kućama, krije se, a kad se odlučite dodite u partizane, tu vam je mjesto, u borbi za slobodu. Nemojte služiti fašizmu i Paveliću«, reče partizanski komandir.

Rano je jutro 14. siječnja 1943. Mala Bršljanica tek se budi, a iz pravca Čaira ulazi četa partizana i pjeva borbenu pjesmu: »Padaj silo i nepravdo.« Izlaze seljaci i omladina i pozdravljaju partizane. Gotovo svaki drugi nosi dvije puške. Tako je bez žrtava, uz solidan rad naše obavještajne službe i aktivista Partije, uspješno izvršena i ova akcija. MPO je bio bogatiji za 20 pušaka i 1 puškomitraljez. To je naoružanje za 1 vod novih boraca koji svakodnevno pristaju u Odred.

HLSAIN

Ocijenivši uspješnim djelovanja I bataljona, Štab MPO (komandant Capo i komesar Slavni) pozove komandanta bataljona Busu i komesara Grgu Vukelića-Malog i s njima razradi plan borbenih djelovanja za drugu polovinu siječnja 1943. godine. Štab bataljona bio je popunjeno od važnim ljudima i onima koji su dobro poznivali teren oko Kutine (Perko Basara, Grga Vukelić, posebno Ivo Perković, Matok i drugi). Tako su komandant bataljona Stjepan Brkljačić-Busa, a komesar Grga Vukelić-Mali, u zamjeniku komandanta Peri Basari i Ivi Perkoviću, operativnom oficiru bataljona, te Vjekoslavu Matoku, komandiru I čete, imali dobre saradnike, ljude od akcije i drsko hrabre koji ne prezaju upasti u svaku situaciju.

U Štabu I bataljona odlučeno je da se noću 18/19. I 1943. izvrši napad na domobransku stražu na glavnoj željezničkoj pruzi kod s. Hусaina 1 — 2 km istočno od Kutine, sa zadatkom da se zaplijeni oružje, nanesu gubici i postigne efekt na političko-propagandnom planu. Znači, 14. I razoružan je vod domobrana kod Repušnice zapadno od Kutine, a 18. I treba razoružati stražu istočno od Kutine, gotovo u uporištu Kutini.

Zbog iskustva kako se radi smjelo i organizirano u prvom dijelu akcije, a slabo u drugom dijelu i uz velike žrtve, zadržat ćemo se detaljnije na toj akciji I bataljona Moslavačkog odreda. I četa I bataljona MPO-a nalazila se toga dana u svom rejonu raspoređa, isturena na pravcu s. Veliki Prokop — s. Velika Bršljanica — s. Vukovje, odnosno Kutina, sa zadatkom da isturajući izviđačke patrole i zasjedama sprijeći eventualan prodor neprijatelja prema centru slobodne teritorije. To je bio njen dnevni zadatak, a drugi da aktivnim napadnim djelovanjima nanosi neprijatelju gubitke u živoj sili i oružju.

Štab bataljona naredio je komandiru I čete Vjekoslavu Matoku da pod rukovodstvom zamjenika komandanta bataljona Pere Basare i operativnog oficira Ivana Perkovića izvrši napad na domobransku stražu kod s. Husain. Zapravo to je bio njihov prijedlog da se na taj način dođe do oružja. Toga prohladnog i sunčanog zimskog dana, u prvim popodnevnim satima, izvršene su pripreme za akciju i održani sastanci partijske ćelije, skojevske grupe i čete kao cjeline, na kojima su borci i starješine upoznati sa zadatkom u općem smislu. Komandni kadar detaljno je upoznat kakav zadatak predstoji. U cilju postizanja iznenadenja i boljeg maskiranja, borci i rukovodioci dobili su ogrtače od bijelog platna.

Poslije večere, za mraka, glavnina čete (dio je ostao u bazi) kreće na marš pravcem s. Velika Bršljanica — s. Rogoža — s. Stupovača — k. 171. k. 200 — Mišinka — s. Husain, kamo stiže oko 21 sat. Stigavši kod sjeverne grupe kuća u s. Husain, četa je zaustavljena. Preciziran je ovaj plan djelovanja: Jačim snagama čete izvršiti napad na domobransku stražu postavljajući dio snaga u zasjedu prema Kutini s dvojakim zadatkom, osigurati snage koje napadaju s te strane i pohvatati domobrane koji uspiju pobjeći iz stražare prema Kutini. Manjim snagama organizirati zasjedu u s. Husain kod crkve sa zadatkom da se osigura izvršenje zadatka glavnog dijela čete i njeno izvlačenje sjeverno od ceste Kutina — Banova Jaruga, bilo poslije akcije ili u slučaju neuspjeha. Plan je bio vrlo dobar, s napomenom da je bilo bolje da sa zasjedom u s. Husainu ostane komesar čete ili zamjenik komandanta bataljona, a ne samo zamjenik komandira čete.

Pošto je grupu skojevaca u s. Husainu, među kojima i Miju Posavčića, sekretar partijske organizacije u selu Mijo Vuković odredio da budu vodići, četa je otpočela izvršenje zadatka. U dogovoru s Vukovićem a na prijedlog Perkovića, zamjenik komandanta bataljona Basara složio se da se u prvom dijelu zadatka razoružaju domobrani, u drugom zaplijene vatrogasne uniforme i stoka Nijemaca koji su nedavno iseljeni u Njemačku.

Sve je teklo po planu, vod određen za napad privukao se baraci gdje je bila domobranska straža i pod rukovodstvom zamjenika komandanta bataljona izvršio prepad na stražu. Domobran koji se nalazio na straži bio je iznenaden naglom pojavom partizana, i samo što je viknuo »stani« već je bio razoružan. Domobrani su tek bili pozaspali, tako da ih je uhvatila panika, pa se većina predala bez otpora. Tom prilikom dva su domobrana uspjela izići iz barake kroz prozor i pobjeći prema Kutini. Partizani nisu pučali za njima jer se nedaleko nalazila zasjeda na čelu s komandirom čete Matokom. Upavši u zasjedu, domo-

brani su se grdno preplašili i počeli moliti milost. Jasno, bili su zarobljeni.

Kada je izvršeno prebrojavanje pušaka, jer se brojno stanje znalo, nedostajao je jedan domobran. Basara naredi da se ponovno pretraži stražara. Kad tamo, ispod »palača« (ležaja od dasaka) vire noge s vojničkim cipelama. »Evo ga«, poviće partizan. »Izlazi odatle«, vikne komandir voda. Domobran blijeđ i prestrašen izvlači se ispod ležaja i pomisli sad sam gotov. Ali kad začuje komandu »pokret«, laknu mu u duši, možda mu neće ništa, nisu loši ti partizani, i domobran Vlado S. krene u koloni s ostalim zarobljenicima.

Čitava akcija trajala je pola sata, sve je išlo po planu. Međutim, kao što često biva, u borbi sve ne ide glatko, osobito ako svaki dio borbenog poretka ne izvrši svoj zadatak. Tako je bilo i te vedre siječanske noći. Mjesecina. Vidi se kao danju. Četa se vraća u s. Husain, vodi 10 zarobljenih domobrana, plijen je 10 vojničkih pušaka, uspjeh potpun. Stigavši bliže sredini sela, Perković naredi Matoku da izvede stoku iz staja i uzme vatrogasne uniforme. Matok izda naređenje komandirima vodova, ovi desetarima, te ubrzo počne izvršenje drugog dijela zadatka. Naime, taj zadatak nije postavio Štab bataljona, već je bio samoinicijativni prijedlog operativnog oficira bataljona Ive Perkovića. Partizanska četa, zabavljena izvođenjem stoke, postala je neoprezna, razvukla se po selu te više nije bila borbena jedinica, kompaktna kao kada je u rukama komandira.

U međuvremenu je došlo do promjene situacije. Dok je četa išla na prugu, izdajnik Ivančić, vidjevši partizane, brzo je otiašao u Kutinu i obavijestio komande I gorskog zdruga. Pored toga ima elemenata vjerojatnosti da je i u I bataljonu bio špijun jer je neprijatelj imao neka obavještenja o namjerama partizana. Komandant I gorskog zdruga Peričić naredi dežurnoj satniji da odmah krene u s. Husain i postavi zasjedu partizanima kada se budu vraćali. Drugu satniju šalje da napadne partizansku četu na maršu s boka i da je natjera da upadne u zasjedu u visini glavne ceste Kutina — Banova Jaruga. Angažirao je ustaše i žandare, svega oko bataljon vojske. Istovremeno je naredio da dio snaga iz uporišta Banove Jaruge zatvorи taj pravac i uništi partizansku četu. Izdajnik je, prema podacima, prebrojio partizane. Neprijatelj je znao točan broj.

Da nevolja bude veća, dio čete, koji se nalazio u centru sela kod crkve sa zamjenikom komandira čete, nije izvršio svoj zadatak. Kada je kolona neprijatelja jačine satnije prišla partizanskoj zasjedi na 200 — 250 metara glavnom cestom, zamjenik komandira naredio je povlačenje zasjede sjeverno od puta, ocjenjujući da je neprijatelj suviše nadmoćan. Umjesto da otvori vatru, nanese neprijatelju gubitke, prisili ga na borbu i tako obavijesti četu i zamjenika komandanta bataljona o situaciji, on je povukao zasjedu i doveo u težak položaj glavninu čete. Sjeverna kolona neprijatelja ušla je u gornji i srednji dio sela Husain, zaposjela cestu i nešto južnije postavila zasjedu.

Gotovo istovremeno južna kolona neprijatelja izbila je preko polja u donji dio sela u trenutku kada su partizani po grupama bili u dvoristima i stajama razasuti po selu. Snažnom vatrom neprijatelj je unio

zabunu među borce čete, tako da su se neki počeli povlačiti bez komande istočno od sela. Ali kako je to bila dobra četa, ubrzo je sređena pa je po naređenju Basare i Perkovića krenula kroz voćnjake prema sjeveru u namjeri da što prije prijeđe preko ceste i povuče se.

Pretpostavljajući da je zasjeda na svome mjestu, zamjenik komandanta bataljona Basara naredi da četa brzo kreće kroz voćnjake prema cesti. Na čelu je Basara, iza njega Perković, pa komesar čete Šeparović, borci Dadasović Mrvoš i drugi. Hitaju partizani naprijed i ne brinu mnogo zbog vatre s lijevog boka. I baš kad čelo kolone stigne ispred oveće gospodarske zgrade, prešavši ogradi, iz šljivika zapraštaju neprijateljske puške i nekoliko puškomitrailjeza. Uragan! Basara, Perković i Šeparović otvore vatru iz automata, ali istovremeno osjete žestoke udarce po tijelu. Pero se pokuša uspraviti i ponovno otvoriti vatru, ali nešto ga snažno udari, prožeže kroz grudi i on izdahne. Do njega desno padne Perković, taj smjeli i prkosni partizan. Pagine Hrvat do Srbina, Operativni oficir do zamjenika komandanta bataljona, nadomak rođnom selu. Iza njih padne mrtav komesar čete Šeparović, borci Dadasović i Pavlović.

Videći da je četa upala u zasjedu, komandir voda naredi grupi boraca iza sebe da se izvlače udesno. Delegat voda Pavle Mrvoš okupi oko sebe grupu boraca i otpočne izvlačenje preko polja, istočnije od sela i pod žestokom neprijateljskom vatrom. Glavnina čete uspjela se izvući iz rejona zasjede neprijatelja i prijeći cestu Kutina — Banova Jaruga.

Komandir čete Matok s grupom boraca na začelju izvukao se iz sela istočnije kada su upali u zasjedu, ali je u toj gužvi ostao sam u polju. Tu je sačekao da pucnjava prestane. Da li se četa izvukla sjeverno od komunikacije, što je s Basarom i Perkovićem, trebalo bi u izviđanje, razmišljaо je Matok.

Poslije pola noći Matok se vrati u s. Husain da izvidi šta se dogodilo. Izbivši iz voćnjaka pred Kolaricevom kuću spazi vojsku u bijelim ogrtačima. To su moji, pomisli. A gdje je Perković? Ali avaj, prekasno shvati da tu nisu partizani. Posegne za automatom da puca, ali već ga pogodi više zrna istovremeno. Matok padne. Tako je hrabro poginuo komandir I čete I bataljona MO-a.

Matok je upao u zasjedu neprijateljske jedinice koja je došla iz Banove Jaruge. To je dio jedinica I gorskog zdruga koji je zbog udaljenosti zakasnio kada su satnije iz Kutine već otišle. Sticajem okolnosti jedinica se našla u Husainu. Zapovjednik te ustaško-domobranske jedinice ocijenio je da će se možda netko od partizana vratiti u selo. Procjena je bila pravilna, a za komandira partizanske čete Matoka kobna.

Kada je prešla cestu, partizanska četa produži natrag prema Velikoj Bršljanici i rano ujutro vrati se u svoju bazu, tužna zbog teških gubitaka. U četu ubrzo stignu i komandant Odreda Capo, komandant bataljona Busa i drugi. Održan je sastanak i izvršena analiza uzroka neuspjeha.

Ova akcija MPO-a bila je veoma poučna. Kratak prepad na domobrane dao je pun uspjeh jer je postignuto iznenadenje. Da je u zasjedi u cilju osiguranja povratka čete bio Basara, Perković ili Matok, sigurno

ne bi došlo do povlačenja. Pri povratku je trebalo ići u marševskom poretku s čelnim i bočnim izviđačima, pa četa ne bi upala u zasjedu. Da se četa nije rasula po selu radi stoke i vatrogasnih uniformi, situacija se ne bi tako odvijala. Da je na čelu čete bila izviđačka patrola, zamjenik komandanta bataljona i ostali drugovi ostali bi živi. Pravilnom upotreboru čete mogli su napasti neprijatelja, ili se organizirano izvući sjeveroistočnije preko komunikacije.

Izginulo je toliko rukovodilaca da bi se od njih mogao formirati štab bataljona. Uskoro je trebalo da se formira i II bataljon Odreda. Stoga je gubitak bio utoliko veći, naročito poslije gubitaka prilikom neuspjelog napada na vlak kod Gračenice. Neprijatelj je likovao u Kutini i okolicu. Izložili su poginule partizanske rukovodioce. Bilo je ti takvih koji su svoj bijes iskaljivali na mrtvima tijelima.

Toga jutra 19. I 1943. u Kutini je bilo živo. Fašisti se vesele. Narod šuti. Saradnici NOP-a tuguju, posebno u Husainu i Ilovi. U štabu ustaški pukovnik Perićić raspoloženo izdaje naređenja i kaže svom stožerniku (načelniku štaba) i ostalima: »Vidite, gospodo časnici, kako se mogu tući partizani banditi kad se dobro zapovijeda. Stožerniče, predložite za pohvalu zapovjednike satnija a satnika za odlikovanje.« Zatim nastavi: »Naš zdrug nosi ime Ante Pavelića, moramo opravdati to povjerenje. Izložite ubijene partizane neka ih narod vidi. To je naš veliki uspjeh. Pobili smo im važne ljude. Taj Perković je napokon dolijao, a i Matok, taj izdajnik. To treba iskoristiti u našoj promidžbi.«

Poviše zgrade gdje se smjestilo zapovjedništvo I gorskog zdruga bila je velika spahijska staja u kojoj su zdrugovci izložili zamjenika komandanta I bataljona Peru Basaru, rodom iz Srpskog Selišta, Ivu Perkovića, operativnog oficira bataljona, Vjekoslava Matoka, komandira I čete, komesara Ivu Šeparovića i ostale mrtve partizane. Tu su ustaški glavari općine i kotara, logornik Adrinek i drugi. Raspoloženo komentiraju događaj. Ima i građana, zavire unutra, pogledaju i odlaze bez riječi. Međutim, bilo je nekih koji su se veselili i nogama gazili po mrtvima partizanima, udarali ih cipelama u glavu, iskaljujući svoj bijes i iskazujući odanost Paveliću. Neke od tih stigla je zaslужena kazna, kao Plaka i slične. Za zločine se mora odgovarati, osobito ako su učinjeni protiv vlastitog naroda.

Slijedećih dvadesetak dana Moslavački odred izveo je više manjih akcija bez većih gubitaka, zaplijenivši nešto oružja i opreme. Neprijatelj je više puta pokušao prođrijeti prema Dišniku, Popovcu i Prokopu, ali je bio odbijen.

Radi razvijanja NOP-a, širenja slobodne teritorije, mobilizacije novih boraca i zapljene oružja, Štab odreda uputio je dio snaga jačine oslabljene partizanske čete na područje zapadnog dijela Moslavine, pod rukovodstvom Mate Svetličića-Svetlog i Tome Budena-Hitrog, člana OK KPH Čazma i sekretara KK KPH Čazma. Komandir čete je Božo Kušec. Uloga ovog dijela Odreda: pomoći organizaciji KP i SKOJ-a, i ostalima, stvaranje novih organizacija, organiziranje udarnih grupa, snažnije djelovanje MPO-a prema Zagrebu.

Četa je bila sastavljena od izgrađenih boraca i rukovodilaca, pretežno s terena Čazme i Ivanić-Grada.

ANKICA KEŽMAN-VESELA,
prva žena borac MPO — po-
litički radnik 1941 — 45.

Takva odluka OK KPH Čazma i ŠMPO bila je pravilna iz više razloga, a posebno zato da manja partizanska jedinica aktivno djeluje na širokom prostoru primjenjujući partizansku taktiku. Veća bi teže manevrirala. Neprijatelj nema podataka, doveden je u zabludu s obzirom na jačinu i namjere partizana te ne može efikasno odgovoriti. Narod aktivno surađuje i sve aktivnije i masovnije pomaže partizanima. Važan zadatak ove čete bio je i likvidacija istaknutijih ustaških saradnika po selima, raznih zbirnika, špijuna, agenata, općinskih tabornika i si. Zatim rušenje ustaške vlasti, stvaranje organa narodne vlasti i omogućavanje njihovog djelovanja. Orientacija da dio snaga MO-a stalno bude u zapadnom dijelu Moslavine i da se formira veći broj udarnih grupa, učinila je pokret širim i fleksibilnijim, intenzitet borbenih djelovanja Odreda naglo je porastao.

Djelovanje ove čete, odnosno dijela Odreda, bilo je veoma uspješno, što je pored ostalog omogućilo da MPO uskoro formira svoj drugi bataljon.

Spomenut ćemo neke važnije akcije samostalnog djelovanja ove čete.

BOGAT PLIJEN U GORNJEM ŠARAMPOVU

Pošto su naši obavještajni organi i članovi KK KPH Čazma i OK Čazma prikupili detaljne podatke o neprijatelju, odlučeno je da četa izvrši napad na satniju domobranske željezničke bojne u Gornjem Šarampovu. Selo se nalazi sjeverno od Ivanić-Grada, tik uz njega. Neposredno na pripremama napada radio je Ivo Svetličić-Orsi, poznati diverzant. Neprijatelj je bio zaskočen. Naime, njegovo komandiranje bilo je veoma složeno i heterogeno te nije mogao pomno pratiti situaciju, očjeniti je i donositi pravilne odluke. Sve je zavisilo od čitavoga spleta okolnosti. Neprijatelj je u garnizonu Ivanić-Grada i Kloštra Ivanića, a posebno u Gornjem Šarampovu bio bezbrižan i nebudan, što je olakšalo djelovanje jedinice Odreda.

Odluka da se napadne čitava satnija, dakle brojno jači protivnik, zapravo na periferiji Ivanić-Grada, kraj glavne pruge i ceste i u neposrednoj ziblini Zagreba, bila je veoma smjela, pravilna i donijeta u pravom času. Akcija je počivala na iznenadenju i prepadu.

11. II 1943. samostalna četa, kao dio MPO-a, pošto je prethodnog dana prišla objektu napada, približila se školi i zadružnom domu u G. Šarampovu, ali ne toliko blizu da bi bila prije vremena otkrivena. Četa je raspoređena za napad na tri dijela: prvi vod za neposredan napad, jedna desetina na osiguranje iz pravca Ivanić-Grada, a druga iz pravca Kloštra Ivanića.

Komandir čete Božo Kušec, s odabranom grupom boraca i vodnikom voda Bogumirom Vaupotićem, Slovencem, prišao je oko 22 sata zgradi sa zadnje strane i kroz jedan hodnik ušao u unutrašnjost zadružnog doma u kojem se nalazila satnija domobrana. Našavši se na glavnom ulazu, koji nitko ne čuva, pogleda okolo i spazi stražara ispred zgrade. Brzo se odluči i pode prema njemu. Budući da je Kušec bio obučen u domobransku uniformu s činom satnika, došao je do stražara bez teškoča.

Stražar je brzo razoružan. Nije se opirao jer je bio iznenaden. Grupa sa Božom Kušecom, u kojoj su Bogumir Vaupotić-Slovenac i Ivo Svetličić-Orsi, ubrzo je ušla u zgradu doma i na katu, gdje su se nalažili domobrani, iznenadila ih, razoružala čitavu satniju. Zarobljeno je 82 domobrana i zaplijenjeno 80 pušaka, 2 puškomitrailjeza, 5000 metaka, 100 ručnih bombi i drugog materijala. Među zarobljenima nije bilo komandira satnije, pa je jedna patrola dobila zadatak da ga zarobi u stanu. Komandir satnije bio je iznenaden kada su u stan upali partizani s uperenim puškama. Digao je gospodin satnik ruke u vis i pokorno pošao u noć. Nedugo iza toga, stigao je među svoje vojnike, čitava je satnija tu ali bez oružja.

Te noći zaplijenili su partizani i rezervno oružje i opremu, tako da je ukupno zaplijenjeno 108 voj. pušaka. Bio je to zaista bogat plijen u G. Šarampovu.

Duga kolona partizana i zarobljenih domobrana iste je noći krenula prema Moslavackoj gori. Rano ujutro prešavši rijeku Česmu, zarobljenici su stigli u Andigolu. Partizani su veseli jer su izvršili veoma uspjelu akciju, zarobili čitavu satniju domobrana i veliku količinu oružja koje je posebno tada bilo potrebno MPO-u. U toku dana sa zarobljenim

domobranima održano je više razgovora kojima je rukovodio član OK **KPH** Čazma Tomo Buden-Hitri. Osnovni je cilj bio objesniti zarobljenicima ciljeve NOB-a. Na poziv da priđeu u partizane koji to žele, niko se nije javio, pa su zarobljenici, pošto su im skinute uniforme, pušteni na slobodu.

Oružje je poslano u štab odreda, osim onog koje je bilo potrebno četi. Važno je istaći da je to naoružanje omogućilo brzo jačanje jedinica Moslavaca odreda. Uspjeh partizana odjeknuo je veoma pozitivno na čitavom prostoru oko Ivanić-Grada, Čazme, Križa i Dugog Sela. Fašisti su još više izgubili ugled. Mnogi omladinci su se odlučili da odu u partizane. Četa je narasla na 100 boraca pa je dio upućen u sastav Odreda u Veliki Prokop.

DEANOVAC

Selo je zapadno od Križa (koji se ranije zvao Vojni Križ), sa želj. stanicom koju je stalno čuvala domobrantska posada jačine odjeljenja do voda. Radi objašnjenja i lakšeg shvaćanja sadašnje situacije moramo dati nekoliko ocjena o neprijateljskim snagama koje su osiguravale željezničku prugu Zagreb — Beograd, strategijski vrlo značajnu za Nijemce na Balkanu. Glavne čvorove, koji su istovremeno bili i veća naseljena mjesta na pruzi, čuvali su pored ostalih i njemački vojnici. Na svim važnijim želj. stanicama Nijemci su imali svoje jedinice jačine odjeljenja do voda ili čete pa i više. Za osiguranje pravilnog funkciranja želj. prometa, svaka stanica imala je njemačkog podoficira kao glavnog dispečera i drugo osoblje koje je zapravo komandiralo, davalo prioritet vlakovima svojih jedinica i onima koji su odvozili opljačkana dobra u Treći Reich. Međutim, sve to nije bilo dovoljno da osigura glavnu prometnicu pa je neprijatelj stalno pojačavao mјere i jedinice gomilajući nove snage. Pored stalnih posada, kod željezničkih stanica postojali su i bunkeri sa stalnim posadama koje su slanjem patrola, odnosno ophodnji jednih prema drugima osiguravale prugu. Oklopni vlakovi bili su glavno sredstvo za intervenciju na ugroženim mjestima. Patrolirali su na dužim dionicama. Ali, pored svih tih snaga, jedinice NOV i POJ stalno su rušile prugu, dizale u zrak vlakove, onesposobljavale uređaje i likvidirale neprijateljske posade jednu za drugom. Nije bio rijedak slučaj da su upravo ove male posade domobranskih bojni postajale lak plijen partizanskih jedinica. Ljudstvo tih posada bilo je slabijeg morala i borbenosti. Pripadnici operativnih jedinica, kao što je bila I gorska divizija i slične, predstavljale su dugo vremena elitne Pavelićeve trupe koje su se žestoko borile protiv naših snaga i divlački se ponašale prema narodu.

Jedinice MPO-a u prvim godinama rata, i poslije, zarobljavale su svakih nekoliko mjeseci domobrantske straže kod želj. stanice Deanovac. Tako je bilo i noću 20. III 1943. Pošto su izvršene pripreme, samostalna četa MPO-a napala je posadu na želj. stanici Deanovac i zarobila 25 domobrana s oružjem, bez vlastitih gubitaka. Akcija je izvedena u vrijeme kada snage I gorske divizije, posebno I gorskog zdruga, poduzimaju protuofanzivu na MPO. To znači da neprijatelj nije imao snaga da obuhvati šire područje Moslavine, već samo njen centralni

dio. Operirajući dijelom snaga u zapadnom dijelu Moslavine, MPO je izvršavao zadatke nezavisno od jačine neprijateljskih snaga i njihovog nastojanja da unište Odred. Takvim načinom djelovanja u praksi je primjenjivana taktika partizanskih odreda, što se pokazalo veoma korisno. Iako je akcija izvedena kasnije od garešničke operacije, o njoj se govori na ovom mjestu radi sagledavanja cijeline djelovanja ovog dijela Moslavačkog odreda, čija je glavnina na području garešničkog kotara, odnosno istočnog dijela Moslavine.

Odluka Štaba MPO-a da dijelom snaga izvede čitav niz akcija u zapadnom dijelu Moslavine dala je bogate rezultate prije svega na vojnem planu, a posebno na političkom. Stvoreni su znatno povoljniji uvjeti za razvoj organizacija NOP-a na čazmanskom kotaru.

GAREŠNIČKA OPERACIJA (22 — 25. II 1943)

Vrhovni štab NOV i POJ i GŠH naredili su da sve partizanske snage između Drave i Save prijeđu u ofanzivna djelovanja radi razvlačenja i vezivanja što većih neprijateljskih snaga za sebe. Upravo tih dana počela je bitka za ranjenike u okviru IV neprijateljske ofenzive na Neretvi, pa je bilo posebno važno onemogućiti neprijatelju veću koncentraciju snaga i slobodu manevra.

Kao što znamo, IV slavonska partizanska divizija lormirana je 30. XII 1942. u širem rejону s. Bijela — s. Borki — Petrov vrh — Veliki Javonik. Pokušaji neprijatelja da glavnim snagama I gorske divizije, čiji je štab u Daruvaru, razbijje naše snage, nije uspio. Naprotiv, brigade divizije razbile su neprijatelja, očistile široku teritoriju i uništile jako neprijateljsko uporište u Voćinu početkom veljače te godine.

Nakon toga IV divizija orijentirala je svoja djelovanja prema sjeveru i sjeverozapadu, odnosno Bilogori i Moslavini u cilju razvlačenja neprijateljskih snaga, razbijanja manjih garnizona-uporišta na pravcu djelovanja i širenja slobodne teritorije. Uočivši to, neprijatelj je — angažirajući glavne snage I gorske divizije, dio snaga I pješačke divizije i 187. njemačku tzv. rezervnu diviziju te ustaše i žandare — organizirao »Pothvat Bilogora« (neprijateljski termin, primjedba autora) s ciljem: izbaciti diviziju s jačih objekata zapadne Slavonije, Bilogore i Moslavačke gore, okružiti je u dolini r. Ilove i postupno stezanjem obruča izvršiti razbijanje i uništenje po dijelovima. Istovremeno razbiti partizanske odrede, među kojima i MPO. Dakle, ciljevi su dijametralno suprotni, ali je zemljjišni prostor isti. Pored toga, neprijatelj je imao podatke da se u Moslavini nalazi visoki štab partizana ili čak CK KPH i jedan visoki rukovodilac NOP-a, pa je nastojao zarobiti taj štab. To je, pored izrazitije borbene djelatnosti MPO-a, bio jedan od razloga obuhvata i Moslavine u toj operaciji neprijateljskih snaga. Jedan od važnih ciljeva neprijateljskog »Pothvata Bilogora« bio je likvidacija partizanske slobodne teritorije u Moslavini.

Poslije vojnopolitičkog savjetovanja u Zvečevu, potkraj prosinca 1942., formirana je partizanska divizija u medurječju Drava — Sava. Vršilac dužnosti sekretara CK KPH Vlado Popović, član Vrhovnog štaba i CK KPJ, stigao je iz Slavonije u Moslavinu. Održao je sastanak sa

OK KPH Čazma i kotarskim komitetima KPH u Moslavini, a sa KK Garešnica čak dva sastanka, zatim sa Štabom MPO-a, na kojima je dao direktive i pomogao da se bolje organizira rad partijskih rukovodstava u masama te pridonio ofanzivnjem djelovanju i jačanju partizanskih jedinica. No, dogodilo se da je Vlado Popović potkraj siječnja naglo obolio od tifusa. Liječio se u Velikom Prokopu, kamo je dolazio i liječnik iz Garešnice dr Aleksandar Koharević, inače naš saradnik. Neprijateljska ofanziva zahvatila je Vladu Popovića u Velikom Prokopu.

Štab MPO-a i OK KPH Čazma, na čelu s političkim sekretarom Vinkom Jcđutim-Čukom, ocijenili su da nije uputno prihvatići borbu s nadmoćnjim neprijateljskim snagama, osobito kada je tu visoki rukovodilac Partije, uz to i bolestan, te su donijeli odluku da se MPO privremeno izvuče na Bilogoru u predio sjeverno od Grubišnog Polja (s. Velika i Mala Barna — s. Topolovica).

ODSTUPNO-NASTUPNI MARŠ MPO-a ZA BILOGORU

Shodno toj odluci od 12. II 1943, glavnina je MPO-a (dio Odreda nalazi se u zapadnom dijelu Moslavine u izvođenju akcija) u toku dana vodila sa I bataljonom zaštitničke borbe protiv jedinica I gorskog zdruga na pravcima Kutina — Bršljanica i Garešnica — Dišnik — Prokop. Za to je vrijeme u Velikom Prokopu sve bilo pripremljeno za marš prema Bilogori. Kada je pao mrak, duga kolona jedinica MPO-a, s članovima OK KPH i dijelom članova KK KPH Garešnica, te pozadinom, krenula je pravcem — s. Veliki Prokop — s. Popovac — s. Trnovitica — s. Ladislav — s. Pavlovac — s. Grbavac — s. Velika Barna. Kolona je sporo odmicala jer je često trebalo postavljati osiguranja na cesti Garešnica — Bjelovar (3 osiguranja na cestama i prugama), ljudstvo je bilo umorno zbog napornih marševa i akcija. Pored partizana u koloni je bilo naroda koji se povlačio s Odredom, što je usporavalo kretanje. Čitava noć prošla je u maršu bez odmora.

U zoru 13. II 1943. Odred je stigao u s. Grbavac (sjeverno od Velikih Zdenaca). Naša zasjeda, postavljena kao bočno odjeljenje u cilju osiguranja iz pravca Velikih Zdenaca, zaplijenila je kamion topljenog sira »Zdenka« s nešto maslaca i zarobila vozača i pratnju.

Budući da je ljudstvo bilo umorno, naročito civili te ranjenici i bolesnici, rukovodstvo OK KPH i Štab odreda odlučili su da se Odred odmori u Grbavcu nekoliko sati pa da se onda produži u Veliku Barnu. Međutim, neprijatelj je pratio kretanja Odreda. Zarobljavanje kamiona uputilo ga je na prisutnost u području Grbavac — Pavlovac. Osim toga, neprijateljski nastrojeni seljaci iz Pavlovcia obavijestili su zapovjedništvo neprijatelja u Velikom Grđevcu da je velika kolona partizana prešla cestu i otišla u Grbavac. Neprijateljski je zapovjednik o tome izvijestio Štab IV gorskog zdruga, u čijem se sastavu toga časa nalazila i II bojna I gorskog zdruga na čelu sa satnikom Milanom Brađačem. Neprijatelj je iz Grbavca dobio podatke od domaćih ustaša o dolasku MPO-a u selo. Neki dijelovi neprijatelja već su bili u selu (nekoliko desetina ustaša i jedan dio jedinica I gorskog zdruga, koji su se razmjestili u štagljevinama, dok su partizani bili razmješteni u kućama u istim dvorištima).

Pored loše odluke da se Odred razmjesti u Grbavcu, koji je veoma blizu neprijateljskim uporištima Velikim Zdencima i Grubišnom Polju, nisu poduzete sve mjere borbenog osiguranja, iako je Štab bataljona uputio jednu četu na pravac Grbavac — Grubišno Polje sa zadatkom da ga zatvori i osigura MPO na odmoru. Dovoljna pažnja nije poklonjena pravcu Grbavac — Veliki Zdenci, gdje se nalazila II bojna I gorskog zdruga. Poduzete mjere nisu bile dovoljne. Borci, razmješteni po kućama da se odmore i doručkuju, velikim su dijelom ospali sjedeći za stolovima ili su polijegali na sijeno u stajama. Opreznost je stjecajem okolnosti oslabila.

Komandant I gorskog zdruga, čija se II bojna na čelu s Bradačem nalazila u Zdencima i sjevernije nedaleko od Grbavca, naredio je komandantu bojne da odmah kreće u napad na MPO, da ga razbije i zapravi visokoga partizanskog rukovodioca. Oko 8 sati, obuhvaćajući krilima selo sa zapada i istoka, II bojna I gorskog zdruga izvršila je oštar napad na jedinice MPO-a. Postigavši u dobroj mjeri iznenadenje, neprijatelj je upao u selo i u saradnji s dijelovima koji su već bili u selu zaprijetio da razbije Odred. Nadirući prema centru sela, gdje je bio Vlado Popović teško bolestan, neprijatelj je ozbiljno ugrozio MPO, posebno njegov Štab, OK i vršioca dužnosti sekretara CK KPH. Došlo je do određenog stupnja pometnje u redovima partizana u prvi mah. Razvila se žestoka borba uz obostrane velike gubitke. Komandant Odreda Capo s komandantom I bataljona Stjepanom Brkljačićem-Busom i još nekim drugovima, energičnim nastupom organizirao je kružnu obranu u centru sela. Odmah nakon toga, komandant bataljona, pošto je sredio neke dijelove bataljona, izvršio je protivnapad i odbacio neprijatelja koji je najdublje prodrio u selo prema jugu.

Međutim, nakon sređivanja svojih jedinica zapovjednik II bojne I gorskog zdruga izvršio je ponovni napad na MPO u cilju da izvrši posljednji zadatak. Četa bataljona, koja je bila isturena na pravcu Grubišno Polje, brzo se vratila prema Grbavcu i bočno napala neprijateljske snage koje su namjeravale da presijeku odstupnicu MO-a prema Velikoj Barni. Svi pokušaji neprijatelja da se probije ostali su bez uspjeha. Pošto nije uspio da u početnom rasporedu okruži selo, ostao je širok otvor prema sjeveru i sjeveroistoku.

Toga je dana u žestokoj borbi u Grbavcu neprijatelj izgubio oko 20 vojnika i starješina, što mrtvih, što ranjenih. Gubici MPO-a bili su teški. Poginulo je desetak partizana, ranjenih je bilo još više. Tom prilikom junački je poginuo borac Dragutin Silberštajn-Židov, koji je 1942. došao u MPO izbjegavši logor u Jasenovcu. Toga jutra, našavši se okružen od neprijatelja, Drago je podmetnuo pod sebe ručnu bombu koja ga je usmrtila. Nije se dao živ neprijatelju u ruke.

Čim se situacija u selu stabilizirala pod zaštitom glavnih snaga I bataljona, ŠMPO je naredio izvlačenje jedinica. Najprije je išao jedan vod kao prethodnica, odnosno čelno odjeljenje, da zaposjedne kosu sjeveroistočno od sela i osigura izvlačenje Odreda prema Velikoj Barni. Zatim je evakuiran Vlado Popović, OK KPH, Štab odreda, pozadina i narod, a nakon toga jedinice I bataljona u vlastitoj zaštiti.

Gubici Odreda (više od 20 izbačenih iz stroja) bili su veoma teški za tadašnja naša mjerila. Ali, važno je istaći, MPO je bio žilav i borbeno izgrađen i zato je izdržao snažan i iznenadan napad trostrukog jačih snaga, odbacio ih i zatim organizirano odstupio prema Velikoj Barni sačuvavši rukovodioča CK KPH, OK KPH i narod.

Zbog iskustva iz NOR-a u eventualnom budućem ratu, treba istaći slijedeće:

— marševska kolona i marš u cjelini mogao je biti bolje organiziran,

— pogrešno je bilo dati veliki odmor (dva do tri sata) u selu kao što je tada bio Grbavac, nadomak neprijateljskog uporišta V. Zdenci, Grubišno Polje, V. Grđevac i Hercegovac, odakle je neprijatelj za pola do jednoga sata mogao intervenirati i dovesti Odred u težak položaj (što se i dogodilo),

— nisu poduzete sve mjere borbenog osiguranja u takvoj situaciji,

— organizacija obrane nije bila adekvatna niti razmještaj jedinica, nije bilo dežurne jadinice, rezerve za brzu intervenciju i pariranje neprijatelju.

No, i pored toga došla je do izražaja partizanska snalažljivost, borbenost i brzina djelovanja. U osnovi neprijatelj nije postigao odlučujući uspjeh, nije ostvario nijedan od svojih glavnih ciljeva. Jest, nanio je osjetne gubitke Odredu, ali je i sam imao znatne. Borba je bila žestoka, hvatalo se za gušu, tuklo se u kućama, po dvorištima i voćnjacima.

Još da kažemo i ovo. Kada je neprijatelj izvršio prodor do centra sela s boka i otvorio žestoku vatru po kući u kojoj je ležao teško bolestan Vlado Popović, on je hladnokrvno, kao da se ništa ne događa, podigavši se na laktove izdavao naređenja i uputstva. Takav je bio i u vrijeme izvlačenja pod jakom vatrom neprijatelja.

MPO je ostao u rejonu s. Cremušina — s. Topolovica — s. Velika Bara svega nekoliko dana, tako da se ponovno 18. II 1944. našao u Moslavini. Odred je zapravo bio u prethodnici snaga IV slavonske divizije. Osnovni mu je zadatak nakon povratka bio da što prije zaposjedne što širu slobodnu teritoriju radi svog djelovanja, razvoja narodne vlasti i NOP-a, a posebno radi stvaranja uvjeta i priprema za napad na kotarski centar i kako uporište u Garešnici.

Pošto je u garešničkoj operaciji sudjelovao i MPO sa svojim I i II bataljonom, to ćemo uglavnom o njemu govoriti, dajući elemente operacije samo u glavnim crtama.

Odmah po povratku u Moslavini, MPO je preko svojih obavještajnih organa i onih na terenu otpočeo prikupljati podatke o neprijateljskim snagama u uporištima Garešnica, Čazma i Kutina. Tada nije bilo jasno da je neprijatelj namjeravao obuhvatiti, a zatim i opkoliti, IV diviziju i naše snage. Pretpostavljalo se da je ofanzivna aktivnost na izmaku. Nije ni neprijatelj (zapovjedništvo I domobranskog zbora, I gorske divizije, I pješačke divizije i 187. njemačke) znao prave namjere, ali je napadom na Garešnicu shvatio osnovni cilj djelovanja naše divizije na prostoru Moslavine.

Tih je dana od jedinica 1 bataljona i ostalih snaga formiran i II bataljon, tako da je MPO ponovno imao dva iako nešto slabija bataljona.

Tokom 20. i 21. veljače pristigle su u Moslavinu sve jedinice IV slavonske divizije pod komandom Petra Drapšina. Raspored brigada bio je u grubom slijedeći: 17. brigada sjeverno od Garešnice, s. Mlinjska, s. Kostanjevac; 16. brigada u s. Dišniku i s. Velikoj Bršljanici; 12. brigada u s. P. Jgoži i s. Velikom Vukovju.

Odluka za napad: jakim snagama (12. brigada, I bataljon, 16. brigade i MPO) izvršiti napad na neprijatelja u Garešnici i likvidirati ga. Snagama 16. i 17. brigade blokirati širi rejon Garešnice i spriječiti snagu intervencije prodror i spajanje s onima u Garešnici. Na taj način stvoriti uvjete i osigurati potrebno vrijeme snagama za napad da izvrše svoj zadatok.

Plan djelovanja u garešničkoj operaciji u grubom:

Snage za napad: 12. brigada napada glavnim snagama: sa I bataljom na pravcu s. Ciglenica — s. Garešnica, željeznička stanica — centar. Jednim bataljom iz pravca zapada s. Kapelica — ciglana, Garešnica. Sa III i IV bataljom osigurava napad iz pravca Kutine i Pakraca, s tim što je bataljon na pravcu Pakraca u rejonu s. Hrastovaca. Sa sjevera, duž mjesta napada, II bataljon 16. brigade sa zadatkom da se probije u centar Garešnice i u saradnji s glavnim snagama 12. brigade i MPO likvidira neprijatelja. MPO napada neprijatelja na pravcima s. Crkvenci — centar Garešnice i s. Kajgana — Gaine — Garešnica, sa zadatkom da razbije isturene dijelove neprijatelja i zaposjedne položaj na liniji pruge, a zatim spriječi njegovo izvlačenje na tu stranu, stvarajući obruc oko neprijatelja u Garešnici.

Jedinice za osiguranje napada: 17. brigada zaposjela je položaj na liniji s Kajgana, južni dio s. Tomašica — s. Zdenčac — Palešnik — k. 146. Trupinski Gaj — s. Pašian i to sa II bataljom položaje u rejonu Kajgana — Tomašica, sa I bataljom u predjelu Zdenčac — Palešnik i sa III bataljom položaj u rejonu Trupinski Gaj. Brigada je imala širok front i zatvarala je tri važna pravca: s. Veliki Zdenci — s. Klokočevac — s. Tomašica, Garešnica — Bjelovar — Hercegovac — Garešnica i Bjelovar — Berek — Garešnica. 16. brigada, bez bataljona, zatvarala je pravac Kutina — Rogoža — Kapelica — Garešnica. Jedan je bataljon ove brigade u divizijskoj rezervi u Kapelici. I i III bataljon 12. brigade na pravcu Goilo — s. Kaniška Iva — Garešnica, odnosno Banova Jaruga — Garešnica.

Grupiranje snaga bilo je u osnovi dobro, s napomenom da je front širok i ima mnogo pravaca za zatvaranje. Međutim, prilikom postrojavanja borbenog poretku jedinica za napad, uočljiva je tendencija okruženja, nema ubacijanja snaga i čvrste težnje za rasijecanje neprijateljskih snaga, što bi bilo korisnije. Iz sheme broj 7 vidi se raspored naših snaga.

Uloga jedinica MPO-a bila je u tome da kao pomoćne snage jedinica za napad prodroru s istočne strane prema centru, povežu jedinice 12. i 16. brigade i spriječe djelovanje neprijatelja iz uporišta preko pruge

Garešnica — Brestovac. Tu svoju ulogu Odred je izvršio u cijelosti, osobito prvog dana borbe.

Pri donošenju odluke i procjeni situacije nisu dobro sagledani svi elementi kako s obzirom na snage u Garešnici tako i na mogućnost I gorske divizije i ostalih neprijateljskih snaga. Odluka je bila smjela i rizična jer je odnos snaga uskoro prevagnuo u korist neprijatelja. Iz zapovijedi komandanta IV slavonske divizije vidi se da neprijatelj u Garešnici ima relativno male snage, svega satniju domobrana iz I gorskog zdruga, 50 ustaša i žandara. Neprijatelj je zapravo imao bojnu I gorskog zdruga, te s ustašama i žandarima i nešto Nijemaca činio jak garnizon od 600 vojnika i starješina. Tome treba dodati da je riječ o jedinici iz sastava I gorskog zdruga, odnosno I gorske divizije, gdje je među domobranima bilo mnogo ustaša. Odnos snaga nije bio ni 2:1 u našu korist, pa je pored ostalog i to jedan od razloga što napad nije potpuno uspio. Žilav otpor koji je pružio neprijatelj u Garešnici uzrokovani je i činjenicom da je zapovjednik bojne I gorskog zdruga znao da će zapovjednik I zdruga i zapovjednik I gorske divizije učiniti sve za deblokadu Garešnice. Pored toga, izostalo je iznenađenje, što je u ovoj situaciji bilo osobito značajno.

Vremenski uvjeti bili su povoljni, nije bilo snijega, ali noći su bile dosta hladne i s jutarnjim mrazevima. Noći s osrednjom vidljivošću bile su povoljne za dovodenje naših jedinica na polazne položaje. Iz podataka neprijatelja vidi se da je zapovjednik I bojne I gorskog zdruga očekivao napad na Garešnicu. Čitav dan 21. II stizali su izvještaji u Štab bojne o tome da su jake partizanske snage došle u Moslavинu. Izviđačke patrole, »doušnici« iz Kapelice, Dišnika i drugih sela dostavljali su podatke o velikom broju partizana zapadno i sjeverno od Garešnice. Te podatke dobio je zapovjednik I bojne od svoga pretpostavljenog zapovjednika I gorskog zdruga »Ante Pavelić«, tada već pukovnika Peričića, koji je dao i uputstva da se garnizon dobro pripremi za obranu te da će u slučaju napada čitav zdrug priteći u pomoć. Dakle, neprijatelj je očekivao naš napad iako nije imao potpune podatke o jačini snaga i vremenu napada, jer bi u tom slučaju ojačao garnizon s još jednom bojnom.

Napad na Garešnicu otpočeo je 22. II u 21 sat iz četiriju pravaca: sa sjevera, zapada, juga i istoka, kako je bilo naređeno zapoviješću komandanta IV divizije i komandanata brigada. Vanjski pojas obrane, koji su branile slabije snage, brzo je pao. Bataljoni iz brigada za ne-pun su sat-dva izbili pred unutrašnji pojas obrane, koji je bio solidno fortifikacijski uređen, kombiniran zaprečavanjem i čitavim nizom bunkera na križanjima i oko većih građevinskih objekata. Svi veći objekti (zgrade) bili su uređeni za obranu. Napad je zaustavljen. Došlo je do žestokih borbi u čitavoj Garešnici uz obostrane gubitke. Napredovalo se sporo, borba se vodila oko otpornih točaka (ustaški tabor, logor, žend. stanica te veće zgrade koje su držali zdrugovci). Prošla je čitava noć u borbi, pale su neke otporne točke u centru, neprijatelj je organizirao obranu u zgradi gimnazije i žand. stanice u centru, gdje je na uskom prostoru grupirao jake snage s dovoljno automatskog oružja. Zaštićen jakim objektima pružao je žilav otpor čitav dan 23. II i nadne noći.

Jedinice MPO-a prve su noću uspješno izvršile svoj dio zadatka u klinivši se u obranu na pravcu s. Kajgana — Gaine — centar i s. Crkvenci — centar mesta. Uspostavljena je veza između jedinica 12. i 16. brigade. Bio je to težak ispit za Odred ovog sastava koji je sada prvi put sudjelovao u jednoj takvoj operaciji u napadu na veće naseljeno mjesto, na jakog protivnika i protiv dobro organizirane obrane. Prodžetek borbe po danu 23. II donio je mnoge teškoće jer se borbeni poredak četa velikim dijelom našao na otkrivenom zemljištu pod organiziranom vatrom neprijatelja, što je donijelo i više gubitaka. Borbenost naših jedinica bila je na visini, upornost također, ali je komandiranje, evakuacija ranjenika i opskrbljivanje bilo složeno i nepotpuno. Sve bi bilo u redu da jaka kolona IV gorskog zdruga nije probila položaje II bataljona 17. brigade na pravcu Klokočevac — Tomašica i nagle izbila u Kajganu zaprijetivši da se probije u Garešnicu i dovede naše jedinice u znatno teži položaj. U takvoj situaciji komandant MPO-a odlučio je povući glavne snage Odreda s dostignute linije na istočni dio Crkvenci — Gaine i u saradnji s dijelovima II bataljona 16. brigade i IV bataljona XII brigade prijeći u protivnapad na pravcu Garešnica — Kajgana — Tomašica s ciljem: odbaciti neprijatelja koji je uspio duboko prodrijeti i ugroziti čitavu akciju.

U žestokom sudaru naše su snage zaustavile dalji prodor neprijatelja i čak ga odbacile nekoliko kilometara natrag. Nakon toga ponovno je MPO glavnim snagama krenuo u napad i izbio pred potok Sovicu, ali dalje nije mogao. Borci MPO-a, komandiri i komandanti pokazali su visok stupanj borbenosti u protivnapadu, nanijevši neprijatelju mnogo gubitaka. Komandant Odreda Capo i komandant I bataljona Busa lično su predvodili jedinice u jurišu.

Što se dogadalo na širem planu operacije?

Kada je rano ujutro 23. II 1943. neprijateljskom zapovjedništvu bilo jasno da je IV divizija s MPO-om i Bilogorskim odredom napala snage u kotarskom centru Garešnica u cilju likvidacije, zapovjednik I domobranskog zbora, zapovjednik I pješačke i 187. njemačke divizije, a posebno zapovjednik I gorske divizije, pukovnik Gustović, odlučili su: grupirajući jake snage na ostalim pravcima prema Garešnici, šire obuhvatiti IV partizansku diviziju i ostale snage, a zatim brzim prodrorima sa sjevera s dvije napadne kolone rasjeći naše snage, razbiti ih i tući u garešničko-hercegovačkoj ravnici, odnosno srednjem toku r. Ilove. Time nanijeti odlučujući poraz partizanskim snagama između Drave i Save. Ovo utoliko više jer nije uspjelo okruženje i razbijanje divizije na zapadnim slavonskim planinama, (pa ni kasnije na Bilogori). Zato pukovnik Gustović u izvještaju MINORS-u i zapovjedništvu I domobranskog zbora zahtijeva dalje izvidanje iz zraka i brzo angažiranje dijelova I pješačke divizije i 187. divizije. Pošto mu nije uspio prodor jakih napadnih kolona na pravcu Hercegovac — Zdenčac — Garešnica u toku 22., jer je 17. brigada odbila sve napade, pa i tenkovsku četu, zapovjednik I gorske divizije prenio je 23. II ujutro glavni udar na pravac s. Veliki Zdenci — s. Klokočevac — s. Tomašica — s. Kajgana s ciljem: da razbijje naše na tom pravcu, spoji se s braniteljem u uporištu Garešnica i sa snagama I gorskog zdruga koje su napadale iz pravca

Kutine. Na taj će se način partizanske jedinice dovesti u težak položaj, ostvariti cilj i razbiti divizija. Eto, zbog toga je došlo do situacije u kojoj se MPO morao pregrupirati i najprije odbiti napad opasnijeg neprijatelja. Neki smatraju, ponegdje se i piše, kako zbog toga nije u potpunosti likvidirano neprijateljsko uporište u Garešnici (zbog toga što je MPO izvršio protivnapad na pravcu Garešnica — Kajgana). Većko je pitanje da li je tako. Ako bi kolona IV gorskog zdruga, koja je izbila u s. Kajganu na 1 — 2 km od centra Garešnice, probila našu obranu i upala u uporište s istoka, što bi onda bilo? Najvjerojatnije bi se naše snage morale izvlačiti, ali po danu, pod nepovoljnim uvjetima uz mnogo veće gubitke. Jedinice Odreda našle bi se između dvije vatre i u veoma teškom položaju, posebno I bataljon, koji bi se morao povlačiti sjevernije uz prugu potpuno otkrivenim zemljишtem usred dana i pod ubitačnom vatrom neprijatelja, kako onog u Garešnici, tako posebno onog koji je napadao s leđa kod Kajgane.

Tako se dogodilo da je u toku 23. II oko Garešnice formiran obrnuti front. Centar u Garešnici oko opkoljenog neprijatelja držala je 12. brigada sa 1. bataljom 16. brigade, a odmah, na 2 — 3 km, dijelovi 12. brigade i MPO-a. Toga dana stvoren je front koji se protezao od r. Ilove u rejonu Tomašice na liniji s. Tomašica — s. Palešnik — s. Trnovitica — s. Begovač — Oštri Zid — Šimljanik. Sutradan, tj. noću 24/25. II, sve naše jedinice izvukle su se iz Garešnice i organizirale obranu na pravcima prema centru slobodne teritorije Veliki Prokop — Popovac — Podgarić. Čitav dan 25. vodile su se žestoke borbe osobito protiv snaga mtevencije iz pravca Bjelovara. Naime, toga dana ujutro pročeo je napad dviju napadnih kolona mješovitog sastava jedinica I pješačke i 187. njemačke divizije, svaka jačine do puka. Borbena grupa »Scholtz« napadala je na pravcu Bjelovar — Stara Ploščica — Trnovitički Vinograd — Velika Mlinska, a druga kolona na pravcu Bjelovar — s. Narta — s. Berek — s. Oštri Zid — s. Veliki Prokop. U svakoj od tih napadnih kolona djelovalo je po jedan njemački bataljon. Protiv tih snaga komandant IV divizije Drapšin organizirao je obranu snagama 17. i 16. brigade, koje su žestokim borbama uz primjenu protivnapada uspjele spriječiti brz prodor neprijateljskih snaga.

Da je neprijatelj uputio navedene snage iz pravca Bjelovara 23. II umjesto 25., situacija za nas bila bi veoma ozbiljna, a za njega jako povoljna, pa bi i opći rezultat garešničke operacije bio drugačiji, znatno nepovoljniji za nas.

i. ako napad na neprijatelja u Garešnici nije uspio u potpunosti, jer je svojim glavnim snagama ostao u dijelu mjesta izdržavši napad, ova je operacija (riječ je o širem zadatku, jakim snagama s obje strane), u cjelini gledano, uspjela. Da je tome tako evo samo nekih osnovnih elemenata, koji to ilustriraju:

— Izvršen je zadatak vrhovnog komandanta Tita od 12. II 1943. da sve jedinice NOV i POJ prijeđu u ofanzivna djelovanja i vežu što veće snage neprijatelja za sebe, rasterećujući na taj način našu glavnu operativnu grupu pri Vrhovnom štabu. U vezi s tim, garešnička operacija je bez obzira na ishod u samoj Garešnici potpuno uspjela. Neprijatelj je angažirao svoju I gorsku diviziju u cjelini, jake dijelove I pje-

šačke i 187. rezervne njemačke divizije, ustaše, žandare i druge snage, ne postigavši praktično nikakav ozbiljniji uspjeh.

— Vodeći dvomjesečne borbe s jakim neprijateljskim snagama, IV divizija je dokazala čvrstinu i žilavost nanijevši neprijatelju osjetne gubitke. Istovremeno djelujući na širokom prostoru Slavonije, Bilogore i Moslavine, razbila je mnoge manje i srednje neprijateljske posade, širila slobodnu teritoriju i jačala razvoj NOB-a.

— Napad na jake jedinice neprijatelja pokazao je veliku snagu NOV i POJ u ovom dijelu zemlje i snažno utjecao na opredjeljenje naroda za NOP. Većina stanovnika Garešnice vidjela je tih dana snagu partizana i narodne vojske koje je kadra da tuče ustaše i Nijemce. Mnogi su građani donijeli odluku da se opredijele za NOB. Istina, neki ustaški elementi čvrsto su se vezali za fašizam i ostali su naši protivnici do kraja rata. To se odnosilo prije svega na rukovodeće ustaše, logornike, tabornike, zbirnike, zapovjednike i one koji su ogreznici u zločine te im nije bilo povratka.

— Moral pripadnika I gorske divizije počeo je osjetno slabiti, za malo pa bi i I bojna I gorskog zdruga u Garešnici dijelila sudbinu bojne IV gorskog zdruga u Voćinu i Siraču, bez obzira na strukturu, kvalitet kadra i posebnu brigu neprijatelja da spriječi osipanje svojih jedinica.

Borbeni moral naših jedinica nije opao naprotiv porastao je, svima je bilo žao što Garešnica nije sasvim pala. Dakle, nije bitno u ovoj operaciji da li je uporište bilo sasvim likvidirano ili nije. Bitno je da su ciljevi našeg djelovanja ostvareni. To je bilo osobito važno na planu izgradnje komandi i starješina te organizacije suradnje⁴³). Za MPO osobito značajno. I još da navedem: slanje najboljih jedinica i oružja u Slavoniju iz Moslavine, Zagorja, Kalnika i Bilogore u sastav I partizanske divizije između Drave i Save pokazalo se veoma korisnim. Uskoro će u Slavoniji biti formiran VI korpus i jake snage izvršit će uspije marš-manevar prema širem regionu Varaždin — Le-poglava, što će veoma pozitivno, a u određenom stupnju i odlučujuće, djelovati na razvoj NOB-a u sjevernoj Hrvatskoj. Iz ovoga se jasno vidi i sprovođenje direktiva CK KPJ i Tita o stvaranju NOV i POJ, strategiji i taktici borbe na ovom prostoru. Znači, naše krupne operativne snage (brigade, divizija i korpsi) djelovat⁴⁴) će na širem operativnom prostoru, a PO, uz potreban manevar, na svojim užim područjima. Izrazit primjer je upravo MPO koji još od 1941. uspješno djeluje u Moslavini. Mogao je postići i više, ali, kao što se vidi, bilo je onako kako je bilo. Bez kadrova, općih i posebnih uvjeta nije se moglo učiniti više.

Zadržali smo se nešto duže na garešničkoj operaciji zato da se šire vidi uloga operativnih jedinica i partizanskih odreda, u ovom slučaju IV divizije i MPO-a.

GORI SELA MOSLAVINE

Osvanuo je 25. veljača 1943. prohладan i sunčan zimski dan. Već od ranih jutarnjih sati čuje se paljba pješadijskog naoružanja, a s vre-

") Saradnja = sadejstvo jedinica (p. a.)

") Djelovati = dejstvovati — borbeno dejstvo jedinica.

mena na vrijeme i artiljerije. Stvoren je čitav front od Rogoze na jugu, preko Kapelice — Dišnika — Velike Mlinske — Trnovitičkih vinograda

Šimljanice pa do Oštrog Zida i Šimljanika na sjeveru, u dužini od čitavih 40-ak kilometara. To jedinice IV slavonske divizije, MPO i bilogorski partizanski odred vode obrambene borbe protiv I gorske divizije, dijelova 187. njemačke divizije i I pješačke divizije, radi obrane slobodne teritorije Moslavine, pozadine, ustanova i ranjenika.

Štab divizije donio je odluku da se divizija vrati u Slavoniju. Međutim, to sada nije bilo lako, pa je naređeno: u toku 25. II 1943. braniti se na navedenoj liniji, a u toku noći 25/26. II izvući diviziju prema istoku, i to glavne snage južno od Garešnice pravcem s. Rogoža — s. Kaniška Iva — s. Duhovi i dalje, a pomoćne prema Bilogori općim pravcem Trnovitički vinograđi — s. Velika Barna. Štab divizije nalazio se toga dana u Popovcu.

U toku dana sve do ranih popodnevnih sati jedinice 17. i 16. brigade uspješno su odolijevale napadima snaga I pješačke divizije i jedinica 634. puka iz sastava 197. njemačke divizije, iz pravca Bjelovara, čije su dvije jake kolone nastojale probiti obranu i izbiti zapadno od Garešnice, spojiti se s jedinicama I gorskog zdruga i dovesti naše snage u težak položaj.

Najkritičnija situacija u ranim popodnevnim satima bila je na pravcu Bjelovar — s. Narta — s. Berek — s. Oštri Zid — s. Popovac i s. Berek — tt. 207 — s. Šimljanik — s. Podgarić. Uvodeći svježe snage, neprijatelj je sve više potiskivao naše jedinice uz osjetne vlastite gubitke.

Oštri Zid

Taj dan, 25. veljače 1943, bio je kovan za mnoge stanovnike Oštrog Zida. Pod jakim pritiskom svježih njemačkih snaga, oko 15 sati jedinice 16. omladinske brigade »Joža Vlahović« bile su potisnute iz sela prema jugu, pružajući uzastopan otpor sve do k. 185. Selo Oštri Zid, srednje veličine, leži na kosi koja se proteže općim pravcem sjever — jug. Stanovnici su po nacionalnosti većinom Hrvati, zatim dolaze Srbi, Mađari i ostali.

Sprovodeći u djelo poznate naredbe Hillera, komandant 187. njemačke rezervne divizije naredio je potčinjenima da izvrše odmazdu nad narodom u Moslavini uz saradnju s ustaško-domobranskim snagama.

Komandant njemačkog bataljona naredio je komandiru čete II linije da izvrši odmazdu nad stanovništvom sela. »Alle Partisanen«, »Alle Banditen«, viće gospodin hauptman i zapovjedi komandiru da počne. A ovaj, kao da se radi o počasti, naredi svojim komandirima voda, koji bez dvoumljenja otpočnu krvav pir modernih križara. Za njih su seljaci ljudi niže rase, slavensko đubre, kojima će oni pokazati snagu III Reicha.

Grupa njemačkih fašista upada u dvorišta Jove Vezmara i Todor Popovića. »Rückzug«, kriješti gefrajter i tjera ih u dubinu dvorišta. Podiže automat. Jovo i Todor se pogledaju i problijede. Pa valjda neće, htjede reći Jovo, ali rafal ga obori na zemlju. Padne i Todor. »Zlikovci,

majku vam va... šu«, reče, a gefrajter opali još nekoliko metaka na žrtve, nonšalantno se okrene i pođe dalje naredivši svojem vojniku Hansu da zapali kuću, što ovaj odmah i učini. Grupa ubojica stiže do kuće Ivana Šetida, ubija i njega, zatim kreće dalje. Pedantno! Jedna grupa za ubijanje na lijevoj, druga na desnoj strani sela, iza njih grupa za paljenje. Najprije se čuju kratki rafali, jauk, zatim se javе mali plameni jezičci koji se ubrzo pretvaraju u veliki oganj.

Četvrti po redu pogine Martin Kućan, poznati seljak, Hrvat, saradnik NOP-a. Ostao mu je sin jedinac od 11 godina. Grupa stiže do kuće Mate Vlajnića. »To su naši«, reče Mate, »neće nam ništa.« (Sin Ivan-Ican bio je poznati ustaša). Ali grdno se prevari, Nijemac baci bombu, otvorи vatru iz automata i ubija Matu bez obzira što mu je sin Pavelićev vojnik i sluga III Reicha.

Gori selo, ljudi ginu na pragu svojih domova, perad bježi preko plotova ispuštajući krikove, stoka muče u stajama ili bježi po dvorištima, svinje rokču jer gore i svinjci. Užas jedan, pakao. Pojedini seljaci bježe niz padinu kose, a fašisti otvaraju vatru iz pušaka, automata i puškomitrailjeza, gađaju ih kao zečeve, smiju se i zabavljuju.

Idu zvijeri u ljudskom liku Oštrim Zidom, ubijaju odreda, ubijaju ljude na putu, u dvorištima, voćnjacima, gdje stignu. Prizor je sti ašan. Ljudi leže kao snopovi u lokvama krvi, neki zgrčeni, neki raširenih ruku i nogu. Zločin do zločina. Selo gori. Neke kuće dogorijevaju, druge tek zahvata plamen. Dimi se i okolica. Ali na donjem kraju sela sve sve ječi od vatre pješadijskog oružja. Fašisti su zaustavljeni. Borci 16. omladinske brigade i MPO-a tuku žestoko, ne daju dalje, iza njih su ranjenici, narod i pozadinske ustanove.

Bilansa Oštrog Zida je jeziva. Izgorjelo je gotovo čitavo selo. Spaljene su 23 kuće i 50 štagljeva, staja i drugih objekata. Ubijen je 31 čovjek, od čega jedno dijete i jedna žena, ranjeno 24 Hrvata, 5 Srba i 4 Mađara. To su većinom saradnici i simpatizeri NOB-a. Međutim, među mrtvima su i neki koji nisu pomagali NOB, pa i oni koji su bili na strani ustaša. No, fašistički banditi precizno su izvršavali naređenje svojih generala i gefrajtera, ubijali su, palili, metodički i hladnokrvno, pokazujući tko zna po koji put svoje pravo krvničko lice osvajača.

Palikuće su imale olakšan posao jer su mnogi seljački domovi građeni od drveta bili pokriveni slamom. Nijemci su spaljivali sve. Najprije bi se izvio gust crno-bijeli dim, onda su plameni jezici brzo obuhvaćali čitavu kuću ili štagalj, zatim se sve pretvaralo u stravičnu buktinju. »Gori Oštri Zid«, pronese se glas od usta do usta, od sela do sela. Seljaci iz okolnih sela vide to svojim očima. Strah za imovinu i život ovlada mnogima, osobito onima koji nisu aktivno radili za NOP. Naši su govorili: neka pale, pobijedit ćemo mi i napraviti sve iznova. To je bio stav aktivnih saradnika u Velikom i Malom Prokopu, Dišniku, Popovcu i u drugim selima. Sve je to ubrzalo odluku da se ide u »zbijeg« u Slavoniju s jedinicama IV divizije i MPO-a. Seljaci brže bolje pukupe najnužnije, zakopaju mast, slaninu i druge namirnice te se naveče 25. II priključe jedinicama i spreme za pokret.

Šimljanik

Istoga dana, nešto kasnije, desna napadna kolona Nijemaca izbila je pred malo selo Šimljanik, nekoliko kilometara zapadno od Oštrog Zida. Došlo je do oštре борбе измеđу jednog bataljona 16. omladinske brigade i neprijatelja jačine oslabljenog bataljona mješovitog sastava (Nijemci, ustaše i domobrani).

Pošto je razbio predstražu 16. brigade na objektu sa tt 207, između Samarice i Šimljanika, neprijatelj je produžio prema Šimljaniku. Pod pritiskom jačih snaga naše su se jedinice povukle u južni dio sela i osloncem na pogodno zemljište zausUvile dalje napredovanje neprijatelja. Budući da je selo kratko (svega 300 — 400 m), Nijemci su ubrzano izbili u njegov južni dio goneći seljake iza svojih prednjih dijelova. Kao i u Štrom Zidu, tjerali su ljudi van iz kuća i prijetili da će ubiti svakog desetog ako se netko usprotivi naredbi da napusti svoj dom. Mnogi su pobegli prije napada neprijatelja, dok su neki bježali čim je budnost fašističkih vojnika popustila zbog borbe s partizanima. Počela je paljevina sela. Izgorjela je većina seoskih kuća, štagljeva i staja, svega 23 — 25 objekata, jedna trećina sela. Izgorjelo je i oteto oko 50 grla krupne stoke, što je bila velika šteta za narod. Neke kuće fašisti nisu zapalili ako je seljak imao dokument da mu je sin ili otac u domobranima ili u nekoj drugoj neprijateljskoj jedinici. Dogodio se i ovakav slučaj: grupa Nijemaca došla je do kuće Josipa Mravunca, starijeg čovjeka, i hoće da mu zapali kuću. A on kaže: »Kamaradi, nemojte pali, ja sam siromah i star«, zatim im iznese rakije i tako spasi kuću.

Veliki Prokop

Uveče 25. veljače neprijatelj je izbio na liniju: s. Šimljanik — s. Oštri Zid — s. Begovača — s. Kostanjevac — Trnovitički vinogradi, gdje je privremeno prešao u obranu. To je olakšalo odvajanje naših snaga i povlačenje u Slavoniju. Glavne snage IV divizije s glavninom MPO-a i velikim brojem izbjeglica prešle su r. Ilovu u rejону Kaniška Iva — Ribnjaci noću 25/26. II 1943. i povukle se za Slavoniju. 17. brigada obrazovala je s Bilogorskim odredom pomoćnu kolonu divizije i slijedeće noći prešla na Bilogor. U Moslavini su ostali manji dijelovi Odreda i onaj dio na zapadnoj strani, kao i kotarska rukovodstva KP, SKOJ-a i ostalih organizacija.

Inače ŠMPO i OK KPH Čazma, koji su se nalazili u Velikom Prokopu, poduzeli su potrebne mjere da se materijalno-tehnička sredstva i živežne namirnice Odreda sakriju u tajna skladišta. Velik broj stanovnika Velikog Prokopa već je ranije imao izgrađena tajna skloništa za svoje potrebe, pa je evakuacija glavnih dobara bila dobro organizirana.

Bližio se trenutak obračuna s ovim malim selom koje se pripilo uz istočni obronak Moslavačke gore kao lastino gnijezdo. To se dogodilo sutradan 26. veljače. Jedinice neprijatelja krenule su naprijed radi čišćenja teritorije kao kaznena ekspedicija. Neprijatelj je ocijenio da se divizije povlače iz Moslavine, ali je računao da će zahvatiti MPO i pozadinu. Inače, to je bio posljednji dan njegove operacije »Pothvat Bilogora« koji se produžio na Moslavinu. Više nije imao snaga ni mo-

gućnosti da parira diviziji, pa se zato vraćao u svoje garnizone radi odmora ljudstva, popune opskrbe i uspostavljanja svoje vlasti oko većih mjesta, smatrajući da će NOP malaksati barem privremeno.

To jutro bijaše lijepo i priyatno, gotovo ne vjeruješ da je rat. Tišina oko Velikog Prokopa. U selu je malo ljudi, većina je otišla s Odredom i divizijom za Slavoniju, jedan se dio sklonio u susjedna sela. Kod kuća su ostali stariji i nešto onih koji su smatrali da nisu ništa skrivili ustaškoj vlasti. Ali svi su streljani. Mir u selu bio je lažan kako s obzirom na seljake koji su šuteći očekivali nailazak neprijateljske vojske i ono što će ona donijeti, tako i s obzirom na neprijateljske komandante.

U štabu I PD⁴⁵⁾ i 187. njemačke divizije te u štabovima nižih jedinica veoma je živo, izdaju se naređenja: sve što se uhvati s oružjem na licu mjesa strijeljati. Veliki Prokop spaliti. Alle Partisanen, kaže komandant 634. grenadirskog puka potpukovnik H. E. »Ubiti moral tim šugavim seljacima, neka vide našu snagu«, reče gospodin potpukovnik Scholtz svom komandantu bataljona.

Oko 10 sati uđe u raščlanjenom poretku glavnina njemačkog bataljona u selo Veliki Prokop, centar »partizanske republike«. Selo je opustjelo, nigdje nikoga, samo ponegdje u dvorištu poneka baba, a ono nešto ljudi što je ostalo izviruje iza zavjesa sa strahom u očima. »Nema otpora«, raportira komandir čete komandantu bataljona, »šta da radimo, gospodine hauptman?« A on naduven i silan na konju, veseo što nema otpora pa može da pokaže svoju silu, naredi: »Palite selo, ubijte svakog tko se suprotstavi.« »Brzo«, reče Haiser, komandant bataljona. Fric se okrene nalijevo krug i naredi vodu za paljenje: »Na zadatak.« Palili su kao da je riječ o najobičnijem poslu. Planu jedna pa odmah druga kuća, dvije-tri na početku sela, zatim na sredini pa na kraju. Nakon toga planu čitavo selo. Ostane pošteđeno svega nekoliko kuća onih koji su imali sinove u neprijateljskoj vojsci ili na radu u Njemačkoj. »Imam sina u domobranima«, govori K. I., a Stevan K. vadi pisma sina iz Njemačke i pokazuje njemačkom oficiru. Kad ih pročita, fašist naredi da se kuća ne pali.

Njemački vojnici pljačkaju robu, mast, meso, stvari, jaja. Sve. Što nisu ponijeli, prosuli su i zapalili. Odveli su i stoku.

Gledaju Prokopljani, selo u plamenu. Propalo je sve što su imali. Žene plaču upola glasa, muškarci sa suzama u očima šute pognutih glava, čine se što manjima jer začas mogu ostati bez glave na ramenu. »Trebali smo sve zakopati«, reče P. B. svom susjedu, »to rekoše drugovi iz Odreda, ali eto nismo poslušali. Pravo je rekao Capo da sve stvari i namirnice sklonimo.« »Šuti, Petre, ako nam glava ostane živa sagradit ćemo novi štagalj.«

Zanimljivo je da u Velikom Prokopu nisu zapaljene neke kuće komunista i rukovodilaca NOP-a, baš one koje su trebale prve izgorjeti. Bio je to stjecaj okolnosti. Fašisti su zapalili selo kao ustaničko bez podataka o svakom pojedincu.

") Prva pješačka divizija — njen štab je u Bjelovaru.

Odred jača

Aktivnost naših jedinica na prostoru Moslavine bila je u veljači vrlo intenzivna. Borbe jedinica MPO-a gotovo su svakodnevne, uspješne i bez većih gubitaka. Djelovanje jedinica IV slavonske divizije u garešničkoj operaciji povoljno je utjecalo na razvoj NOB-a. Narod je video naše krupne operativne snage brigade i divizije kojima neprijatelj nije mogao ništa. Zločini, pljačke, paljevine, hapšenja i proganjanja ljudi samo su ubrzala odlazak u NOV i PO.

I dok je glavina MPO-a izvodila borbena djelovanja u istočnom dijelu Moslavine, samostalno i poslije u saradnji s jedinicama IV slavonske divizije, dotle je već spomenuta četa PO razvila živu aktivnost u zapadnom dijelu postigavši vidne rezultate. Pokazalo se da je bila pravilna odluka SMPO i OK KPH Čazma o upućivanju dijela snaga Odreda na zapad. Uspjeh je bio iznad očekivanja. Omanja partizanska četa narasla je na jačinu dvije dobre čete ili osrednjeg partizanskog bataljona. Evo o tome nekoliko podataka:

Zarobljeno je oko 130 neprijateljskih vojnika, zaplijenjeno 146 pušaka i 3 puškomitrailjeza, ubijeno nekoliko desetina neprijateljskih vojnika, osobito rukovodilaca, ustaša, špijuna i sabotera. Istovremeno se na kotaru Čazma i Kutina snažno razvija NOP, osnovane su brojne organizacije KP, SKOJ-a, USAOH-a, odbori NF, AFŽ, formirana su sva kotarska i veći broj općinskih rukovodstava. Velik broj omladinaca odlazi u partizane. Ovaj dio MPO-a, primjenjujući partizanski način djelovanja u punom smislu, postigao je značajne uspjehe. Sve su akcije solidno pripremene, odlučnost je spojena s drskošću i elastičnošću u primjeni metoda i specifičnih formi za svaku situaciju. Kada je ojačala, četa djeluje po vodovima, desetinama i grupama, što stvara zabunu kod neprijatelja i nemogućnost da otkrije, obuhvati i tuče partizane.

Jedan od važnih zadataka toga dijela Odreda bio je razbijanje ustaške vlasti i likvidacija istaknutijih ustaša, tabornika, zbirnika i sličnih koji su, iako malobrojni, provodili politiku okupatora i Pavelića. Njihovom likvidacijom narod se riješio straha koji je ometao razvoj pokreta. Budući da su u pravilu takvi ustaški glavari bili zločinci koji su batinali, hapsili i progonili sve što je napredno, NOP je stekao ugled i snagu. Strah je zahvatilo ustaške perjanice za vlastite glave tako da su se mnogi demoralizirali i počeli odstupati i tražiti izlaz iz izdajničkog kola. S druge strane, rukovodstva NOP-a vodila su borbu za ljudе, nastojeći pružiti ruku onima koji su se opredjeljivati za borbu, a doglede su služili neprijatelju. S onima koji su okrvavili ruke nije bilo razgovora. Takvi su hvatani, ispitivani i osuđivani na smrt za zlodjela koja su počinili.

Partizanski pucnji u Križu

U Vojnom Križu, kako se još tada zvao Križ, općinski centar na kotaru Čazma, tih je dana bio na vlasti ustaški tabornik Josip Mrazek, jedan od rukovodilaca HSS-a, aktivan organizator i mali »firer« Mačekove zaštite, proustaški element, nacionalist i šovinist odavno. Radosno je dočekao okupatora ističući se u razoružavanju vojnika bivše jugoslavenske vojske i u stvaranju ustaške vlasti. Mrazek je organizator

ustaške pripremne bojne, učesnik u pohodima protiv moslavačkih partizana, onaj što vedri i oblači nad golorukim narodom. To je zločinac većeg formata. Zbog toga je zapažen, a vrhovi ustaške vlasti najavljivali su mu unapređenje i odlazak u Zagreb.

Već je ranije bilo pokušaja i namjera da se taj izdajnik kazni, ali je uvijek izbjegao da se nađe sam. Imao je jaku pratnju. Baš tih dana kada je dio MPO-a razvio živu aktivnost u zapadnom dijelu Moslavine, donijeta je odluka da se zlikovac likvidira. Pošto je sve analizirano u OK KPH Čazma i u ŠMPO, riješeno je da se Mrazek likvidira u samom Križu u trenutku kada će se osjećati najsigurnijim.

Izbor je pao na R. B., koji je do tada bio sekretar SKOJ-a u Odredu, a sada je član OK SKOJ-a Čazma. On će otići u Križ i likvidirati Mrazeka. Sjećajući se toga, R. B. priča:

»Jednog dana pozove me član OK KPH drug L. M. i kaže: »Hoćeš li dati život za Partiju?« »Zašto pitaš, a šta ja radim već godinu i više dana u partizanima.« Zatim sam ga upitao može li se ostati živ na tom zadatku. »Govori već jednom o čemu se radi.« R. B. i L. M. znali su se odavno, radili su zajedno u naprednom pokretu i već dugo su obojica u partizanima. Na pitanje R. B. može li se ostati živ, L. M. je rekao: »Može se ostati živ, ali i lako poginuti. Treba da odes u Vojni Križ i ubiješ ustaškog zlikovca tabornika Mrazeka. Taj je bandit počinio mnogo zla, pobio je mnoge naše ljude i namjerava otići u Zagreb na veću dužnost. Sada se hvali da će prije nego podje u Zagreb pohapsiti sve partizanske saradnike koje poznaje, da će ga oni zapamtiti. Osilio se ustaški gad, postavlja zasjede partizanima, ide po selima i traži naše saradnike. Naše udarne grupe nekoliko su ga puta pokušale ubiti, ali nisu uspjele. Poveži se s udarnom grupom i skojevcima.«

Odustao sam od akcije s udarnom grupom. Odlučio sam da idem s drugom Frantom iz Draganca, koji je sa mnom jedno vrijeme radio i išao u sve akcije.

R. B. i Franta otpočeli su pripremama za akciju u Andigoli gdje je tada bila slobodna teritorija i baza naših snaga. Tu je bio OK KPH Čazma, koji se kasnije smjestio nedaleko u šumi. R. B. je dobio pištolj »štajer«, za koji nije imao dovoljno municije pa je nekako skupio dva okvira. Pištolj je bio star, municija takoder. Franta je imao pištoj 6,35. Plan je bio: po danu otići u Vojni Križ u civilu s pištoljima i u centru sačekati Mrazeka, ubiti ga i pobjeći, ako se uspije. Nevolja je bila u tome što nijedan od ove dvojice nije osobno poznavao Mrazeka. Zato je »Sokol« sa skojevcima osigurao djelovanje grupe koja će im pomoći da izdi u Križ nakon izvršenog zadatka.

Već se spustila noć, osrednje tamna, kada su R. B. i Franta, vođeni od »Sokola«, prošli šumu Jantak pa preko r. Česme stigli u Križ i tu prenoćili. U posebnoj prostoriji R. B. je uvježbavao izvlačenje pištolja ispod lijevog pazuha. Naime, on je zavio lijevu ruku, povezao je poveškom, da bi izgledao kao bolesnik i nesposoban. Oko 8 sati obreli su se R. B. i Franta u centru Vojnog Križa. Prema planu Mrazek je trebao da nađe iz sela Bunjana u svoj ured. Nekoliko skojevacaca, koje nisu poznavali, trebali su biti u blizini i najaviti dolazak tabornika. Međutim, nema ni Mrazeka niti se javlja netko od omladinaca. Čekajući ne-

loo

ko vrijeme, R. B. reče Franti: »Hajde da sjednemo tamo na onu klupu u parku, ovdje smo suviše upadljivi.« Franta je bio snažan, visok čovjek, a R. B. mali rastom⁴⁶) i mladolik. Bili su sušta suprotnost i baš zato lako uočljivi. Taman su se smjestili na klupu kod crkve u parku, kad eto ti dolazi vojska u stroju, čitava satnija, idu pravo prema njima. Vrlo neprijatno! Ali nema se kud. »Tišina«, R. B. reče Franti. Međutim, domobranski oficir zaustavi satniju i dade voljno. Domobrani odlože oružje u kupe i odu u crkvu na misu. Kod oružja ostane jedna desetina s narednikom. Narednik s još jednim domobranom pride klupe na kojoj su sjedili R. B. i Franta, upita ih odakle su i šta tu traže. Rekoše da su iz susjednog sela, došli su poslom. Zlo pomisli R. B., propala stvar. Napetost se poveća. Narednik sjedne kraj R. B. i upita ga: »Šta ti je ruci?« »Čir«, odgovori mu R. B. Franta im ponudi cigarete. Pokušavaju sve samo da se nekako izvuku iz nezgodne situacije. Onda R. B. pozva domobranskog narednika u gostonicu na piće, a ovaj mu reče da ne smije. »Na dužnosti sam, čuvam oružje.« Zatim R. B. i Franta podu prema gostonici na sjevernoj strani trga, ali otud nailazi žandar, a ispred njega ide lijepa djevojka. Šta sad? R. B. i Franta dobace nešto djevojci, a ona se ljudito obrecnu na njih. Dok se to odigrava stiže i žandar koji je čuo dobacivanje, okrenu se i on i reče: »Bogami, lijepa cura«, i ode dalje. Tako prođe i ta opasnost.

U gostonici naruče po rakiju i gostoničar im donese dva čokanja (flašica od pola deci u kojoj se obično posluživala rakija ili likeri u to vrijeme). Polako počnu piti osmatrajući trg. U gostonicu uđe općinski pandur s jednim civilom i naruči piće. Franta reče: »Nema Mrazeka, deknut ćemo ovu dvojicu i to su njihovi.« Kad ova dvojica izidu iz gostonice, gostoničar će tiho: »Majku im njihovu, opet idu da optimaju od naroda. To su okrutni derikože.« Gostoničareve riječi učvrste ih u odluci da treba likvidirati tu dvojicu službenika ustaške vlasti. Izidu za njima prateći ih na odstojanju. Dogovore se i presude: »Ja ću pandura, reče R. B., a ti ćeš, Franta, onog civila. Moramo nešto učiniti, naši bi mogli pomisliti da smo se uplašili i da zato nismo izvršili zadatak.« Idući iza njih 15 — 20 koraka, R. B. i Franta krenu glavnom ulicom prema sjeveru. Dvojica osuđenih na smrt nastave cestom za Bunjane. Nakon 200 — 300 m hoda, kad su stigli blizu oštре lijeve krvine, iz pravca Bunjana pojavi se grupa od 5 — 6 ustaša. U sredini je krupan, visok ustaša, lijepo obučen, nosi konjički karabin na lovački način, desná mu je ruka na futnoli pištolja. Poreznici ih mimoidu. R. B. reče Franci: »Ove ćemo, ti desnog, a ja ću ovog u sredini, čini se da je to Mrazek.« Po bahatosti i odjeći, okružen svitom, mogao je biti Mrazek, pomisle. Tog trenutka stignu nekoliko koraka do ustaša. Franta i R. B. dignu ruku i pozdrave na ustaški način »Za dom«. Mrazek dignu desnú ruku, ostali odgovore »Spremni.« R. B. se munjevito okrene poludesno da izvuče pištolj, ali ruka mu za tren zapne (poveska je omela izvlačenje). To je trajalo sekundu-dvije, a onda izvuče pištolj i opali dva metka u grudi krupnog ustaše. Međutim, pištolj odjednom zataji jer je municija bila loše kvalitete. R. B. se presječe. Ustaše se razbjere, a krupni

⁴⁶) Franta je bio moslavački borac, hrabar i snalažljiv, poginuo je u borbi.

ustaša zanese se prema naprijed psujući: »Jebem vam majku, odakle ste došli!« Načini nekoliko koraka i sruši se u grabu kraj puta. R. B. mu pritrči i uzme pušku. Htjede mu skinuti opasač s pištoljem, ali se nije dao. Izvuče samo pištolj iz futrole. Uto se i Franta stvori kraj njega, žaleći se da nije stigao pucati, pištolj mu je ispašao kroz hlače, nosio ga je za pojasom ispod kaputa. Neka je žena nešto radila u bašti, od straha joj motika ostane u zraku. Sva se ukočila. Začuju se sirene. U Križu je data uzbuna. Partizani istrče preko puta u jedno dvorište i sretnu ženu S. F. »Ne tuda«, reče im ona, »tamo su žandari, bježite ovuda«, i pokaza im pravac prema sjeveroistoku. »Hvala, drugarice«, reče R. B., i nasmije se. »S nama je« (to je ustaška krilatica kada netko pogine). »Jeste li ga zbilja ubili? Neka ste, to mu i treba«, dovikne žena za njima. Bježali su prema Prnjarevcu.

Hoće li ih potjera stići? U blizini rijeke Česme u Donjem Prnjarevcu jedna žena im pomogne da se orijentiraju pokazavši im gaz na Česmi. Nije bilo vremena, ušli su u hladnu rijeku. Franta, onako visok, podigne odjeću i gazi, a R. B., rastom niži, morao je plivati desetak metara. Voda je hladna, ali oni to ne osjećaju. Glavno da je zadatak izvršen i da su živi.

U bazi na Andigoli dočeka ih Hitri, Vesela i L. M., član OK KPH. »Sta vam je, što ste se tako zadihali, i mokri ste.« »Ubili smo ustašu u Križu.« Još nisu bili sigurni tko je ubijeni ustaša. Usred priče stiže kurir i izvijesti: »Ubijen je Mrazek.« Nastalo je veselje. Tako je kažnjen poznati neprijatelj naroda.

U povodu atentata Štab MPO-a izdao je letak:

ŠTAB MOSLAVAČKOG ODREDA
Narodno oslobodilačke vojske

(Mjesto crvene zvijezde)

O B J A V A :

OBJAVLJUJEMO DA JE DANA 20. TRAVNJA 1943. GODINE IZVRŠENA SMRTNA OSUDA PO NARODNOM SUDU NAD RAZBO, NIKOM I KRVNIM NARODNIM IZDAJNIKOM USTAŠKIM TABORNIKOM JOSIPOM MRAZEKOM

Banditu Josipu Mrazeku, taborniku iz Križa sudio je narod.

Cijeli kotar bio je svjedokom niza sustavnih zločinačkih zlodjela koja je izvršio taj Pavelićev sluga u podpunoj odsutnosti osjećaja odgovornosti.

Nad banditom Mrazekom izvršena je osuda.

Uklonjena je razularena zvjer u ljudskoj spodobi, uklonjen je veliki zlotvor, koji je na najgrozniji način mučio i tlačio nevini hrvatski narod, čiju je krvavo stečenu imovinu otimao i prisvajao.

Znajmo, da će narod uvijek ovakovim zločinačkim izdajicama na isti način suditi kao i zloglasnom Mrazeku.

Ne smijemo nikada zaboraviti zlodjela toga bandita. Neka nam ta zlodjela budu uvijek poticaj u našoj borbi protiv okupatora i njegovog

plaćenika Pavelića, koju borbu vodimo za novi pravedni poredak i za sretnu budućnost našu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Dana 20. travnja 1943.

ŠTAB

MOSLAVAČKOG PARTIZANSKOG ODREDA HRVATSKE

(Mjesto crvene zvijezde)

Da se ovaj prijepis slaže sa svojim izvornikom tvrdi:

KOTARSKA OBLAST

U Čazmi, dne 1. svibnja 1943.

Upovititelj kotara:
Fridrik, v. r.

M. P.

MPO OPET IMA DVA BATALJONA

Nakon odlaska glavnine MPO-a u Slavoniju potkraj prosinca 1942. u sastav IV slavonske divizije, za nešto više od dva mjeseca jedinice Odreda brojno su narasle i oteto je mnogo novog oružja od neprijatelja. Tako je formiran i II bataljon. S pozadinskim dijelovima Odred ima oko 400 boraca, većinom mladih ljudi koji su došli u partizane kao članovi SKOJ-a, a dijelom i kao članovi KP. Osim s područja Moslavine, mnogo ih je iz Zagreba i drugih većih gradova sjeverozapadne Hrvatske. Štab Odreda je sređen, razumije se u svoj posao, dobro saraduje sa OK KPH Moslavina, OK SKOJ-a i kotarskim rukovodstvima koja pomažu razvoj i jačanje borbenih jedinica. Istovremeno je stvoren čitav niz udarnih grupa na terenu. Istina, ove grupe još nisu toliko jake i dobro naoružane kao što će to biti kasnije.

Da je bilo dovoljno oružja već smo tada mogli imati više bataljona u Odredu, tri, pa i četiri, ali je »višak« dobrovoljaca, pretežno omiljene, upućivan u Slavoniju za popunu tamošnjih brigada.

Na političkom planu Partija je bila u ofanzivi. Ustaše su kao pokret već bile razbijene. Odlučujuća borba vodila se protiv negativnog utjecaja reakcionarnog dijela HSS-a i Mačeka. Jedinice Odreda izvršavale su mnoge zadatke i pomagale u tom važnom političkom poslu svim snagama.

Radi lakšeg razumijevanja situacije valja znati da je u prvom tro-mješecu 1943. došlo do kvalitetnih promjena u odnosu snaga. Formiranjem partizanske divizije u Slavoniji i većeg broja jačih PO u međurječju Drava — Sava, neprijatelj više nije imao mira i nije mogao, kao 1942., grupirati jače snage na užem prostoru, okruživati partizanske odrede i poduzimati pothvate čišćenja, odbacujući naše snage od glavnih komunikacija i većih naseljenih mesta. U to vrijeme neprijateljska zapovljedništva gaje iluzije da će poduzimanjem većih operacija čišćenja razbiti naše glavne snage. Zato je gotovo svaki mjesec a ponekad i češće organizirao veće operacije i »pothvate« Bilogora, Moslavina, Kalnik i veliku protufanzivu na naše snage u Slavoniju pod

šifrom »Braun«. Zapovjednik I gorske divizije pukovnik Gustović i zapovjednik I gorskog zdruga pokušali su da okruže, a zatim razbiju i uniše Moslavački odred u više navrata. Evo samo glavnih datuma:

- 13—17. veljače 1943,
- 25 — 28. veljače u sklopu »Operacija Garešnica«,
- 4 — 6. ožujka,
- 18 — 20. ožujka,
- 5 — 7. travnja i
- 18 — 20. travnja.

Dakle, svakih 15 dana neprijatelj je organizirao protiv-djelovanja na MPO, težeći svaki put okruženju naših snaga i njihovom razbijanju. Već je postao običaj da neprijatelj prvoga ili drugog dana obuhvati Odred ili bataljon, gotovo ga okruži, na relativno uskom prostoru, i zaključi da će ga sutradan, jer je višestruko nadmoćan, razbiti. Ali upravo te noći MPO bi se probio i izvukao iz okruženja, odmakavši se od neprijatelja 15 — 20 km daleko. Sutradan je neprijatelj nastavljao nastupanje i konstatirao da su partizani »nestali«. O čemu je riječ? Naša služba i organizacije NOP-a, s osloncem na narod, saznavale su najčešće što se priprema i kakvi su planovi neprijatelja. Ako ne sve i uvijek pravovremeno, a ono na sam dan pokreta jedinica iz neprijateljskih uporišta. Ispred neprijateljskih kolona žurile su desetine kurira, obaveštajnih organa, rukovodilaca KP i SKOJ-a i običnih ljudi prema centru Moslavačke gore, javljajući Štabu MPO-a da neprijatelj nastupa. Naše jedinice, predstraže, partizanske straže, udarne grupe, zatim čete i bataljoni prihvaćali su borbu ili na svim pravcima ili u većem broju pravaca, tako da je neprijatelj gotovo uvijek rano morao razvijati svoje jače snage na naše slabije, gubeći vrijeme. Tako razvučen nije brzo stizao u centar objekta napada. Kada bi se jake neprijateljske snage, obično 3000 — 5000 vojnika, našle u užim rejonima, dolazilo je do ozbiljnijih borbi duž grebena i kroz šumu, što je uz pipavo nastupanje neprijatelja omogućavalo jedinicama Odreda da se čitav dan drže na relaciji od svega 5 — 10 km.

Slično kao i sredinom listopada 1942, MPO je bio okružen 4. ožujka 1943. u širem rejonu Crkvišta na istočnom dijelu Moslavačke gore. Cijeli dan vodila se borba od linije s. Gornja Garešnica, Podgarić, s. Mala Bršljanica, s. Velika Bršljanica i s. Veliki Prokop, do 2 — 3 km od objekta sa k. 309 i Crkvišta. Činilo se da je situacija kritična.

Štab odreda je na samom Crkvištu. Komandant je Vjekoslav Janjić-Capo, komesar Slavko Kezele-Slavni, zamjenik komandanta Strika, načelnik Crnobori. Tu su i drugi članovi Štaba. Nedaleko odatle jedinice vode borbu. Od vatre pješadijskog naoružanja ječe udolja Moslavačke gore, ponekad se zbog gustoće sve spoji u huku isprekidanu reskim rafalima puškomitrailjeza. Taj ritam djelovanja pješadijskog naoružanja remeti, s vremenom na vrijeme, eksplozija artiljerijskih i minobacačkih granata. Neprijateljska avijacija kruži iznad Odreda i mitraljira ga. Koliko je djelovanje avijacije bilo neprijatno, toliko je bilo i smiješno. Borci bi se zaklanjali za debla hrastova i bukava, kojih je bilo dovoljno, tako da bi jednostavno kružili oko njih. Oko 16 sati spu-

iyz

štala se jaka kolona neprijatelja s Humke⁴⁷⁾ prema istoku, što je značilo da je neprijatelj ovladao centralnim dijelom Moslavačke gore. »Opkoljeni smo«, reče netko komandantu Capi, a on odgovori: »Ništa za to, probit ćemo se iz obruča.« Zatim naredi da se posebno osmatra raspoloženje neprijateljskih snaga uveče. Tako se završi taj dan. Odred je imao nekoliko ranjenih i tri mrtva, neprijatelj je imao znatno veće gubitke.

Pala je tamna noć. Neprijatelj je zaposjeo sve kose. Zdrugovci su naložili vatre da se griju jer je bilo hladno. Odred je opkoljen sa svih strana, nema kuda umaći, razmišljaju neprijateljski zapovjednici. Međutim, baš tamo gdje se ne nadaju, između dviju satnija, koje drže dve kose obostrano, čitav je Odred dolinom potoka prošao neopažen između 21 i 23 sata, izvukavši se prema jugozapadu bez borbe, izvan obruča, u nekontroliran prostor.

Znači, neprijatelj je ostao sam na Moslavačkoj gori, a MPO mu je zašao iza leđa, između njegovih glavnih snaga i manjih dijelova koji su ostali u Kutini, Popovači i drugim garnizonima. Mjesec dana nakon toga situacija se ponovila, ali s tom razlikom što je ŠMPO s jednini bataljonom bio na istom prostoru, a s drugim, koji se dobro tukao, sjeverno od Čazme, a zatim se izvukao u dubinu Moslavačke gore. I taj je pothvat pao u vodu. Nije neprijatelj bio slabog morala i borbenosti. Riječ je o sposobnosti naših štabova i komandi četa koje se nisu bojale okruženja, niti su se kruto držale obrambenih djelovanja. Smatramo da je upravo MPO zadržao za cijelo vrijeme rata taktiku partizanskog načina djelovanja, vitalnost i elastičnost, što mu je omogućilo da opstane i stalno se razvija. Svoju ulogu uspješno je odigrao 11 svim fazama borbe. Razumije se, bilo je slabosti, nedovoljne aktivnosti i nepotrebni gubitaci, ali je činjenica da nikada za četiri godine rata MPO nije bio razbijen i desetkovani. Manevar, djelovanje na šireni prostoru, aktivnost velikog broja manjih dijelova uključno, tzv. udarnih grupa, i oslonac na organe narodne vlasti i organizacije NOP-a, bili su osnova uspješnog djelovanja. Rukovodstvo Odreda položilo je ispit zrelosti bez obzira na to što pun uspjeh nisu postigli svi pojedinci u određenom vremenu.

Aktivnost jedinica MPO-a bila je veoma živa baš u razdoblju veljače — ožujak — travanj, što je dalo nov polet razmahu NOB-a u Moslavini. Raznovrsnost djelovanja, kombinacija vojnih, političkih, propagandnih i organizacijskih mjera dala je zaista značajne rezultate u svim osnovnim komponentama borbe. Velika slobodna teritorija, a još veća poluoslobodena, omogućavale su organiziran rad pozadine i fleksibilnost rada organa narodne vlasti i svih političkih organizacija.

Evo kraćih pregleda akcija jedinica MPO-a u ožujku 1943, osim onih sitnjih koje nisu ni registrirane ili o njima nema podataka.

2. III napad na stražu i most kod s. Deanovca,
5. III napad na žandare u Posavskim Bregima,
6. III napad na stražu kod Sesveta,
13. III napad na stražu u duševnoj bolnici u Popovači,
14. III napad kod Čazme,

⁴⁷⁾ Humka je najviša točka na Moslavačkoj gori (tt 489) — ujedno središnji dio ove niške planine.

- 13/14. III likvidacija općine u Ludini,
 15. III organizacija mobilizacije omladine u Palićanima,
 17. III borba s jedinicama I gorskog zdruga,
 18. III rad na mobilizaciji u selima Razljev, Rečica, Mustafina Kla-
 da, Vrtlinska i Pobjenik na kotaru Čazma, usput razoružava pojedine
 pripadnike neprijateljski jedinica,
 20. III napad na željezničku stražu kod želj. stanice Deanovac,
 20. III napad na ustaško uporište u selu Okoli kod Popovače,
 23. III akcija u selima Šartovac i čaire,
 23. III napad dijela Odreda na žand. stanicu u Kloštru Ivaniću,
 24. III akcija u Vučanima, zaplijenjeno oružje i oprema,
 28. III napad na vlak kod Hercegovca po danu,
 26. III u š. Brezovici zaplijenjen jedan kamion, ubijen jedan na-
 rednik i jedan domobran, tri domobrana zarobljena,
 28. III napada na vlak kod Hercegovca po danu,
 30. III mobilizirano oko 200 omladinaca i upućeno za Slavoniju.

Aktivnost jedinica Odreda je velika i odvija se na čitavom prostoru Moslavine. To je prijelomna situacija za velik dio moslavačkih sela koja do tada nisu bila izrazito aktivna u NOB-u. U isto vrijeme to znači raspadanje ustaške vlasti na širem području. Mobilizacija više stotina omladinaca u kotarima Čazma, Sisak i Kutina znači jačanje Odreda i popunu jedinica u Slavoniji, što potvrđuje brz razvoj NOP-a i svih njegovih elemenata na području Moslavine i sjeverozapadne Hrvatske.

TAKO SE NE POZDRAVLJA

(Napad na vlak u željezničkoj stanici Hercegovac)

Željeznička stanica Hercegovac nalazi se zapadno od s. Hercegovca za 1,5 km, na istočnom dijelu stare hrastove šume Trupinski gaj, na pruzi Bjelovar — Garešnica, vrlo značajnoj za neprijatelja. Naime, neprijatelj je tada imao slab transport motornim vozilima pa mu je željeznica bila glavna. Kako je pruga vodila kroz žitorodno područje i bogato stokom, to su ustaška i okupatorska vlast nastojale prugu što duže držati u svojim rukama. Jedinice I gorske divizije, osobito njenog I gorskog zdruga, kao i jedinice I pješačke divizije te dijelovi 187. njemačke divizije često su prevoženi ovom komunikacijom. Zbog toga je plinska industrija u Hercegovcu, Grubišnom Polju i Garešnici zahtijevala da neprijatelj ima garnizone u tim mjestima, a posebno u Hercegovcu. Glavnina neprijateljskih snaga u Hercegovcu pripadala je poljoprivrednoj domobranskoj bojni ojačanoj s četom, odnosno s dvije čete ili satnije iz I gorskog zdruga, žand. stanicom i ustašama.

Bilo je važno spriječiti korištenje te pruge i eksploraciju dobara od strane neprijatelja. Radi toga je MPO izveo više akcija i na želj. stanicu Hercegovac, spalivši glavne zgrade već potkraj 1942.

Poslije prikupljenih podataka i priprema, Štab MPO-a je odlučio da se izvrši napad na vlak, koji saobraća na relaciji Bjelovar — Garešnica, u samoj želj. stanci, da se zarobi pratinja i uništi kompozicija. Zadatak je povjeren Boži Kušecu, komandiru čete. Zamisao je bila da jedinica za napad dođe u domobranskim uniformama kao ophodnja (patrola) na čelu s oficijom (Kušecom), a dio snaga da bude na osiguranju napada.

Sjećajući se te akcije (prepada), Božo Kušec je rekao:⁴⁸⁾ »Bio sam komandir III čete I bataljona MPO-a u Malom Prokopu, gdje se nalazio i Štab odreda. Dode kurir iz Štaba odreda i prenese naređenje da je komandant Odreda Capo naredio da dođem. U Štabu našao sam i Capu Starog⁴⁹⁾. Pozdravili smo se i odmah prešli na stva. »Treba napasti neprijateljski vlak koji saobraća na relaciji Bjelovar — Garešnica svakog dana i to u želj. stanici Hercegovac i likvidirati pratnju. Jediniču za napad obući u domobranske uniforme. A ti, Božo, bit ćeš natporučnik i vodit ćeš je u napad. Sačekat ćeš vlak u stanici, u kojem se nalaze dvoja blindirana kola s pratnjom. Neprijatelja se može likvidirati na prijevaru. Za likvidaciju vlaka posebno smo zainteresirani«, reče Capo Stari. »Za izvršenje zadatka pripremi vod od 20 boraca iz svoje čete«, reče komandant Odreda Capo-Mladi.

Pošto sam primio zadatak, otisao sam u četu, održao kratak sastanak s komandom i rekao da idemo na specijalan zadatak. Detalje sam prešutio radi tajnosti. Odabrao sam 20 boraca, dobre desetare i vodnike, odvojio ih i naredio da se opreme kao domobrani. Budući da sam poznavao domobranske komande, činove i drugo, izveo sam preobuku ljudstva da lakše izvršim zadatak.

Podrobne podatke o neprijatelju prikupio je Petar Petrov-Vanča koji se bavio obavlještajnim radom za Odred. Naš saradnik Peter, vlasnik velikog parnog mlina u Hercegovcu, dao je točne podatke o kretanju i dolasku vlakova u želj. stanici Hercegovac. Rečeno je da vlak stiže oko 0,9 sati i staje zbog putnika. Inače, taj dijelom blindirani vlak imao je zadatak da održi promet i osigura prugu pokretnom, zbog čega je imao stalnu pratnju ustaške jedinice.

Specijalan vod pod mojom komandom s ostalim snagama krenuo je poslije pola noći 27. III 1943. pravcem s. Mali Prokop — š. Petkovaca — Lipovo Brdo — k. 129. š. Josipovača — k. 151 — Pašijanski gaj — Trupinski gaj, za oko 1,5 km južnije od želj. stanice Hercegovac. Specijalan vod s ostalim snagama stigao je noću, nitko nije znao za njega. Budući da smo bili obućeni kao domobrani, bilo je opasno sresti se s partizanima, moglo bi doći do sukoba, a ni susret s neprijateljskom jedinicom nije bio poželjan. Postavivši neposredno osiguranje, otpočeo sam pripremom ljudstva, podjelom u grupe, dajući svakoj zadatake. Sebi sam dao ulogu domobranskog natporučnika Rukavine (koji je stvarno postojao u Garešnici ili negdje drugdje). Za mene osobno bio je lak zadatak da odigram ulogu domobranskog oficira. Ali kada je vod stigao na želj. stanici, neposredno prije 0,9 sati, stvar je postala ozbiljnija jer je vlak kasnio 45 minuta. Na mjestu gdje je bila zgrada stanice (ranije smo je zapalili) našao se jedan domobranski satnik sa tri domobrana kao patrolom koja je sačekivala vlak ili je obilazila stanicu. Domobrani su bili iz sastava poljoprivredne bojne iz Hercegovca. Šta sad, brzo sam razmišljao, pridem satniku i pozdravim ga rekavši:

⁴⁸⁾ Božo Kušec bio je posljednji komandant MPO-a, živi u Zagrebu kao umirovljeni pukovnik JNA.

⁴⁹⁾ Vlado Janjić-Capo-Stari, narodni heroj, član CK KPH od 1941. godine i sekretar OK KPH Sisak, te komesar VI korpusa NOV, general-pukovnik JNA u penziji. Rođeni je brat Vjekoslava Janjića-Cape-MLađeg.

»Gospodine satnice, naporučnik Rukavina, nalazim se u ophodnji pruge, natrag ču vlakom za Garešnicu.« Moj vod »domobrana« našao se prikupljen na stanici, ali raspoređen tako da može izvršiti zadatak. Jedna grupa boraca je na rampi sjeverno od stanice radi osiguranja. Satnik otpozdravi, rukova se s »natporučnikom Rukavinom«, tj. sa mnom i reče: »Drago mi je da ste tu, ja ču otići za koji čas.« Tako je i bilo.

Susret sa satnikom je završio sretno, ali tu je i šef želj. stanice koji me čudno gledao. Nije dobro, možda me prepoznao. Odjednom nestane. Ode u vaktarnu (gdje je bio telefon) koja je služila kao prometni ured i stan šefa stanice. Posumnjao sam da će nas taj šef stanice izdati, javiti telefonom da su u domobranskim uniformama partizani, zato brzo podoh za njim ispričavši se satniku. Kad udoh u vaktarnu, žena šefa stanice me pogleda i razrogači oči: »Ju, jeste li to vi, partizanski komandir! Sada ste domobranci časnik! Poznala me. Kada smo u prosincu 1942. palili staničnu zgradu, naredio sam borcima da iznesu namještaj i lične stvari šefa stanice. Eto ti problema. Rekoh: »Ne, ja sam partizan, došli smo da napadnemo vlak. Vi budite mirni, ležite na pod ako dođe do pucnjave.« Žena se sruši na stolici i reče: »Joj, svi ćete 'zginuti, to su opasne ustaše, imaju oklopni vagon u vlaku.« »Ne brinite se, samo budite mirni«, odgovorim ženi. A šef stanice reče: »Ja moram na peron da dočekam vlak.« Odgovorim mu: »Ja ču to učiniti, vi ostanite unutra.« Na taj sam način neutralizirao šefa i njegovu ženu.

Toga trenutka začuje se otegnut žvižduk lokomotive vlaka koji je ulazio u stanicu iz pravca Bjelovara. Mašinovoda je zaustavljaо lokomotivu ispuštajući paru koja začas napravi zavjesu, ali se brzo razide. Vlak stane.

Na peron izide ugladeni ustaški oficir. Držao je jednu nogu na stepenici, imao je lijepo žute čizme. »Hercegovac«, vikne. Istog časa moj specijalni vod po grupama izvrši napad. Vidim vodnika Galića (jednog od starih boraca) kako uskače u lokomotivu. Ja ulazim u vagon, a na prozoru visok ustaša pozdravi: »Za dom spremni, ja mu odgovorim: »Tako se ne pozdravlja.« On će na to: »Gospodin natporučniče, ja sam pravilno pozdravio.« A ja mu odgovorim: »Nisi. Kaže se: Smrt fašizmu«, i istovremeno otvorim vatru iz automata askerice. Ustaša padne. Uto Galić ubije ustaškog oficira. Za nekoliko minuta sve je bilo gotovo. Posada je savladana, dijelom poubijana zarobljeno je 19 domobrana, 1 satnik i 2 podooficira, zaplijenjen jedan puškomitrailjer, 20-ak pušaka, sanduk bombi i mnogo municije. Ubijeno je 7 ustaša. Poginula su dva ili tri civila. Bilo je i nekoliko ranjenih. Na našoj strani nije bilo gubitaka. Putnicima je održan govor o ciljevima NOB-a, zatim su pušteni kućama. Citava akcija odigrala se za svega petnaestak minuta. Trebalo je žuriti. Ispružjeni vlak smo oštetili. Zatim sam kao strojopravnik iskoristio znanje, uskočio u lokomotivu, otkvačivši je, i pod punom parom pustio da ide prema Garešnici. Pravovremeno sam iskočio. Lokomotiva se zaustavila negdje u rejonu Garešničkog Brestovca, na usponu.

Među zarobljenim domobranskim podoficirima bio je i Petar Krupljan, narednik iz domobranske radne pukovnije u Bjelovaru⁵⁰). Rekao je da radi za našeg obavještajca Vanču pa je jedno vrijeme ostao pri Štabu odreda. Međutim, poslije se ustanovilo da je organizirao četnike

u Moslavini, pa je nakon istrage osuđen na smrt strijeljanjem kao izdajnik.

Evo što o tom napadu kaže u izvještaju velikom županu Velike župe Biogora dru Saboliću, kotarski predstojnik iz Garešnice Skojić:

Prijepis!

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
KOTARSKA OBLAST GAREŠNICA
Taj. Broj 135/43.

Garešnica, 29. ožujka 1943.

Predmet: Napadaj partizana na vlak u Hercegovcu.

VELIKOJ ŽUPI BILOGORA	BJELOVAR
ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI	BJELOVAR
DIENSTSTELLE DER DEUTSCHEN DIVISION	NOVA GRADIŠKA
4ÜSSENSTELLE NORD	NOVA GRADIŠKA
AUSSENSTELLE WAEST	BOS. KOSTAJNICA
ZAPOVJEDNIŠTVU I GORSKOG ZRUGA	KUTINA
KOTARSKOJ OBLASTI	1 — 7

Dana 28. ožujka 1943. g. oko 10 sati jedna grupa do 100 naoružanih partizana izvršila je napadaj na vlak koji je došao iz Bjelovara na željezničkoj postaji u Hercegovcu, čim je vlak ušao u postaju partizani su odmah otvorili puščanu vatru na vlak i u isti bacili nekoliko bombi. Jedan ustaša pripadnik željezničke vojnica, koji je izašao iz vlaka na mjestu je ubijen. Odmah nakon toga partizani su uskočili u vlak i brzo svaldali još tri pripadnika željezničke vojnica, koji su pratili vlak, te iste ubili. Putnici su istjerani iz vlaka i pušteni slobodno da krenu u Hercegovac.

Prigodom ovog napadaja ubijena je od bombe putnica Mlinarić Kata iz Kajgane, a Markuli Anka iz Garešnice izčašila je jednu nogu prigodom skakanja iz vagona, a lakše su ranjeni Kopun Štefanija, Piškur Jelena iz Garešnice te Mlinarić Milan iz Kajgane, općine Garešnica. Teško je ranjen jedan domobran, koji je išao na dopust u Hercegovac.

Osim toga partizani su sobom odveli Šimunović Andriju rizničkog stražara iz Garešnice i Novačić Matu rizničkog stražara iz Surčica, koji su također bili među putnicima.

Partizani su odnijeli oružje i streljivo ubijenih ustaša, zapalili su poštu u službenim kolima, koja međutim nije sva izgorjela, a zatim prazan vlak pod parom pustili prema Zdenčacu.

Nakon toga brzo su napustili želj. postaju Hercegovac te pošli pravcem sela Pašijan prema selu Popovac, obćine Garešnica.

⁵⁰⁾ Narednik Petar Krupljan, rodom iz Brinjana kod Kutine, otkriven je kao jedan od organizatora četnika na prostoru Bjelovara, koji je tom prilikom upravo pošao izvršiti zadatku na kotaru Garešnica.

Ova grupa partizana pripada Moslavačkom odredu.

Navedeni vlak ostao je u Zdenčacu. Čim je primljena obaviest o predmetnom napadaju u Garešnici upućen je jedan odred vojske u Zdenčac da se spasi vlak. Isti je zaista oko 15 h. istog dana doveden u Garešnicu.

Napominje se da pratnja vlaka na pruzi Bjelovar — Garešnica ne-ma posebno uređen vagon za borbu, pa je ovakva pratnja bez koristi. Moli se poduzeti potrebno, da se ovo uredi.

Ujedno se izvješćuje, da se u Hercegovcu nalazi Poljopriradna boj-na, a dana 28. ožujka 1943. nije izvršeno osiguranje željezničke po-staje u Hercegovcu.

Moli se prednji izvještaj primiti na znanje.

ZA DOM SPREMNI!

V. d. kotarskog predstojnika
Skojić v. r.

M. P.

DALJE JAČANJE SNAGA MPO-a (Udarne grupe)

I u toku travnja MPO je aktivan. Bataljoni i čete stalno su u po-kretu, izvode se napadi na želj. prugu Zagreb — Beograd, spaljeno je više stanica, pruga je porušena na više mjesta, napadnute su manje kolone neprijatelja. Na Moslavačkoj gori Odred je izdržao dvije veće neprijateljske protuofanzive, 4. i 18. travnja 1943, bez većih gubitaka.

Velika aktivnost jedinica Odreda omogućila je vio intenzivan rad KP, SKOJ-a, i ostalih organizacija. Tih se dana formiraju kotarski NOO-i na kotarima Garešnica, Čazma i Kutina, kotarski odbori USAOH-a te okružni odbor USAOH-a za Moslavini, odnosno okrug Čazma. Formira-ju se mnoge udarne grupe, osobito na kotarima Čazma, Kutina i Sisak, koje imaju specifičan zadatak. To su male borbene grupe od 3 — 5 omladinaca, s jednim do dva člana KP ili SKOJ-a, kojima rukovode KK KPH, odnosno KK SKOJ-a, i u vojnem pogledu Štab MPO-a, oso-bitno s onima koje su jačeg sastava.

Poznato je da su rukovodstva KP formirala velik broj tzv. udarnih grupa u gradovima, većim selima, na neoslobodenom i poluoslobodenom teritoriju. Opći pojam udarna grupa je jasan, to je mala borbena grupa za izvršenje raznovrsnih akcija protiv okupatora, domaćih izdajnika i njihove vlasti. Međutim, na području Moslavine, UG postojale su čitavog rata različitog sastava i namjene, specijalističke, kombini-rane ili kao borbene jedinice opće namjene. U pogledu komandiranja, organizacije rada i rukovodenja njima, postoje neke karakteristike, u pojedinim razdobljima djelovanja.

1. Od 1941. na 1942. to su UG koje isključivo formiraju komiteti KP. Oni ili pojedini organizatori ustanka rukovode tim grupama. Neke od njih zapravo su mali MPO koji spajanjem u cjelinu to kasnije i postaju. Primjer sa MPO koji je 21. prosinca 1941. konačno objedinio dvije jače borbene jedinice u cjelinu, tj. u Odred.

2. U 1942. godini na području Moslavine postoji desetak UG, koje organizirano djeluju na svim kotarima, ali odvojeno, što neprijatelja dovodi u zabunu da ocjenjuje pogrešno kako svuda ima mnogo partizana. Zbog toga čuva sve svoje objekte (općinske centre, veze, ekonom-ske objekte, prugu, mostove i drugo) što paralizira njegove snage i tje-rira ih u defanzivu. Istina, u prvo vrijeme poduzima potjere, pretresa šume i sela, ali rezultati su veoma slabi.

3. U 1943. i kasnije postoje UG veoma različite jačine i kombinira-nog sastava. Neke su još uvijek male 3 — 5 ili 5 — 7 boraca, a ima ih i jačih od desetine do voda, pa i čete. Zadatke im daje Štab MPO-a, sin-hronizirajući njihov rad i organizirajući zajednička djelovanja. Npr., kada su bataljoni Odreda ili čete iz bataljona na maršu prema Čazmi, Vrbovcu, Dugom Selu, Zagrebu, Sisku ili Kutini, onda UG, jedna ili vi-še njih, sarađuju s jedinicama Odreda u izvršavanju većih akcija. Pošto jedinice MPO-a odu dalje, UG produžavaju svojim aktivnostima.

U sastavu UG bili su mahom omladinci ili mlađi ljudi, a na čelu su iskusniji drugovi. Naoružanje je različito, pretežno pištolji, bombe, puške i poneki automat, a veće jedinice imaju jedan do tri puškomitra-ljeza. Odjeća manjih UG bila je u načelu civilna, ali je bilo i ustaških, domobranskih i njemačkih uniformi, prema potrebi. Mnogi članovi UG bili su danju kod kuća normalno obavljali uobičajene poslove, a noću su išli u akcije. Gotovo je bilo pravilo da su članovi KK KPH, pogoto-vu KK SKOJ-a ili općinskih komiteta, sami išli u akcije u sastavu UG, ili su rukovodili.

Teško je preciznije definirati sve naše UG, ali je sigurno da su to svojevrsne male borbene grupe i jedinice, mali PO, zapravo dijelovi MPO-a, čime je osigurana prisutnost partizana i pokrivenost teritorije našim snagama na širem prostoru.

UG u pravilu su bile mobilizacijske jezgre koje, čim narastu, odla-ze čitave ili njihovi dijelovi, u čete i bataljone MPO-a, a otuda u brig-a-de u Slavoniju, Kalnik i Moslavinu. Mnogi drugovi iz sastava tih grupa postali su vrsni diverzanti. Iz UG izrasli su mnogi dobri rukovodeći kadrovi, od kojih neki i do funkcije komandanta bataljona pa i briga-de⁵¹).

Zadaci UG bili su brojni i raznovrsni:

- napadi na manje neprijateljske jedinice iz zasjede;
- prepadi, upadi u uporišta i sl.;
- likvidacija istaknutih saradnika okupatora, ustaških zločinaca vodećih funkcionera ustaške vlasti u općinama i velikim selima;
- ometanje funkcioniranja neprijateljskog sistema vlasti;
- razoružavanje i svlačenje neprijateljskih vojnika i starješina na odsustvu ili u prolazu;

⁵¹) Ivan Kosak je po dolasku u partizane bio u Udarnoj grupi Žutica na dužnostima od komandira voda do komandira čete, zatim je bio komandant bataljona, komandant MPO i na kraju komandant 2. brigade 33. divizije. Pored njega izrastao je velik broj drugova u visoke rukovodioce jedinica NOV i POJ.

- prikupljanje obavještajnih podataka i dostavljanje rukovodstvima KP i ŠMPO;
- ometanje prometa neprijatelja, rušenje tt linija, manjih mostova i paljenje važnih objekata;
- osiguravanje partijskih rukovodstava i rukovodilaca te sastanka, savjetovanja, konferencija i sl.;
- održavanje kurirske i drugih veza na terenu i između rukovodstava i jedinica, vodići jedinica u akcijama itd.
- skupljanje i otpremanje materijala potrebnog za borbu i rad (lijekovi, sanitetski materijal, novac, živežne namirnice, odjeća, posteljina itd.).

Neprijatelj je gotovo redovito precjenjivao brojno stanje naših snaga. U izvještajima se navodi da je bilo više desetina »odmetnika« u nekoj akciji, a radilo se o nekolicini članova udarnih grupa i aktivista. Zbog toga se i danas dogada da neki drugovi, koji ne poznaju situaciju, čitajući neprijateljske izvještaje zaključuju da je velik broj partizana izvršilo tu i tu akciju. To je zapravo bila UG, a ne partizanska četa ni bataljon.

Iz ovoga se dovoljno jasno vidi kako se stvarala koncepcija općenarodne obrane i društvene samozaštite u ratu na prostoru između Drave i Save. To nam je omogućavalo vođenje borbe u različitim veoma teškim uvjetima, kako s obzirom na jačinu i organizaciono ustrojstvo neprijateljskih snaga, tako i s obzirom na činjenicu da je zemljište u većini ravničarsko, gusto naseljeno i spresjecano komunikacijama i s neprijateljskim jedinicama u svakom većem naseljenom mjestu.

UDARNA GRUPA —ČETA

Evo jednog od primjera kako od UG nastaje partizanska četa. Početkom ožujka izvedeno je u širem rajonu Ivanić-Grada više uspješnih akcija kojima je oteto od neprijatelja više desetina vojničkih pušaka, dosta municije i opreme. Član OK KPH Čazma Tomo Buden-Hitri posvetio je tih dana puno pažnje baš UG, lično učestvujući u akcijama. Poslije akcije na domobransku stražu kod sela Deanovca izvršen je napad na žand. stanicu u selu Posavski Bregi u kojoj učestvuje dio MPO i UG i s njom i drugarica Vesela. Buden istovremeno organizira napad na domobransku stražu u Sesvetama kraj Zagreba. Tih dana pošao je iz domobranstva u partizane Miloš Subotić (narednik), koji je bio na službi u Sesvetama, Budući je Subotić poznavao situaciju, to je Tomo Buden-Hitri odlučio da napadne domobransku stražu i zarobi oružje.

Noću 4/5. 3. 1943. Hitri je s desetak boraca UG i Subotićem krenuo na zadatak. Idući ka Sesvetama s jugoistoka u rejon sela Jelkovac učinilo se partizanima da je neki čovjek šmugnuo u jedan oveći grm. Brzo su opkolili to mjesto i gle, zaista, bio je to civil koji se sakrio. Uhvaćeni je⁵²⁾ kod sebe imao legitimaciju UNS-e »Bandit« rekoše njih nekoliko uglaš. »Ubiti ga treba, ustaški je špijun. »Nemojte drugovici« reče čovjek, »ja sam vaš, radim za NOP.« Nasta dilema. Što je sad. Hitri odluči da se zarobljenik sveže i povede, pa će kasnije vidjeti što će s njim. I zarobljenik je u nevolji: iako je glavna opasnost prošla,

IUU

nije strijeljan, ali kako dokazati da nije ustaša. Dok svaki razmišlja o svojim problemima mala kolona je stigla do grupe kuća u selu Jelkovač. Bilo je već kasno da se ide u napad, pa je odlučeno da se UG smjesti kod jednog našeg saradnika, čija je kuća bila u šumi izvan sela. Tu je grupa predanila 5. 3. i slijedeće noći napala je domobransku stražu u samim Sesvetama. Zaplijenjeno je 10 pušaka tipa »Manliher«, municiju i nešto opreme. Uhvaćeni je pušten da preko veze ide za Sisak i Turopolje.⁵³⁾

Dakle za svega nekoliko dana zarobljeno je dosta oružja i opreme, pa je od boraca UG, omladinaca i nešto onih koji su došli iz domobranstva ili ostali poslije zarobljavanja formirana u selu Sovari veća partizanska četa. Za komandira čete Hitri je postavio druga Miloša Subotića. Kasnije je ta četa otišla u V. Prokop u sastav MPO. Dio boraca je otišao s Businim bataljonom u Slavoniju.

Djelujući tako po UG, vodovima i četama na širem prostoru Mo-slavine MPO je brzo rastao i jačao svoje jedinice.

Dio MPO-a u selu Sovari kod Čazme, proljeće 1943.

ODLAZAK BUSINOG BATALJONA

Provodeći u djelo Titovu strategiju oružane borbe, GŠH i CK KPH poklonili su punu pažnju razvoju NOB-a u sjevernoj Hrvatskoj. Došlo je do snažnog razmaha oružane borbe u međurječju Sava — Drava 1943. godine, točnije u njenoj prvoj polovini. Nakon formiranja IV slavonske divizije, sredinom svibnja 1943, formirat će se i VI slavonski

⁵² i ") Utvrđeno je da je taj uhvaćeni bio naš saradnik u nep. redovima, pa je pušten da ide na zadatak preko naših veza.

korpus NOV, što je predstavljalo krupan uspjeh Partije u ovom dijelu zemlje, osobito u mobilizaciji hrvatskih masa, Srba i pripadnika narodnosti, Čeha, Mađara i drugih.

Članovi ŠMPO i Štaba 1 bataljon u proljeću 1943. godine
IVO PERKOVIĆ i ŽLATA,
EMA BRKUĀČIC, JOSIP
RUŽICKA, ZVONKO PRA^AJ
i IVAN KOLACKO

Potkraj travnja donijeta je odluka da se iz MPO-a u Slavoniju uputi I bataljon u sastav 12. brigade, kasnije čuvene 12. proleterske slavonske brigade. Tih dana bilo je živo u Štabu MPO-a, jedinice Odreda su aktivne, centralni dio Moslavine je slobodan, NOP je organiziran od vrha do dna, od sela do okruga, situacija je povoljna. Ali Capo-Stari i još neki drugovi iz Štaba III i II operativne zone kažu: »Dajte taj bataljon radi formiranja novih brigada i divizija te korpusa u Slavoniji, to je jako važno.« »Znam«, govori Capo-mladi, »ali ja bih radije formirao brigade u Moslavini.« Komesar Odreda Slavni misli isto. Ipak je odlučeno da se bataljon uputi u Slavoniju. Izabran je Busin I bataljon. Bio je tada običaj da se bataljon zove i po komandantu, osobito ako je bio dobar. A Stjepan Brkljačić-Busa upravo je bio takav komandant. Da se ne zaboravi taj robusni partizan, komandir čete i operativni oficir bataljona 1942. i komandant bataljona od kraja 1942. u MPO-u i poslije u 12. proleterskoj brigadi, posvećujemo mu nekoliko redaka.

Njegovi su porijeklom iz Like. Rat ga je zatekao u Sisku gdje je bio radnik. Kao napredan mlad čovjek uključio se rano u NOP. Već 1. rujna 1941. god. uhapsio ga UNS s još 45 omladinaca u Sisku i otje-

rao u logor Jasenovac — Krapje. U logoru su ga maltretirali i tukli više nego druge. Neki ustaša bockao ga je do krvi bajonetom i govorio: »Treba te ubiti, ti si Ličanin, a nisi u ustašama.« Na sreću, zbog nedostatka dokaza i intervencije nekih ljudi iz Siska bio je s ostalima pušten, iz logora. Zatim stupa u partizane, u dio sisačkog PO, a ljeti 1942. dolazi u Moslavinu u MPO, gdje se ističe kao borac i rukovodilac. U prosincu 1942. postaje komandant I bataljona MPO i do svibnja 1943. uspješno ga vodi iz borbe u borbu.

Jedne večeri, studenog 1942., bio je u Trnovitičkom Popovcu s četom svoga bataljona, koja je odbila napad neprijatelja iz pravca Garešnice, i tom se prilikom upoznao s mladom Slovenkom (Emom Vaupotić), izbjeglicom iz Vlaškog kod Celja, koju su Nijemci s porodicom protjerali 1941. godine. Zagleda se partizanski oficir u zgodnu plavu curu i rodi se ljubav na prvi pogled. Od tada su se češće vidali, a uskoro je Ema otisla u partizane u Veliki Prokop i ubrzo nakon toga postala supruga Stjepana Brkljačića-Buse. Održana je svadba s mnogo veselja i šale. Bio je to prvi partizanski brak u Moslavini. Neki su ga drugovi kritizirali, ali ŠMPO ga je odobrio. I ostali su se složili. Od tada je Ema bila u jedinici Buse gotovo stalno, sve do onoga dana kada je kao komandant bataljona 12. slavonske proleterske brigade junački poginuo u borbi u Đulovcu, danas Miokovićevu.

Busa je bio jedan od istaknutih komandanata partizanskih bataljona, smiren, ali oistar na riječi i djelu, omiljen među borcima i starešinama, osvjedočeni borac za slobodu, bratstvo i jedinstvo.

1. maja 1943., na tromedi sela Dišnika, Velike Bršljanice i Malog Prokopa, održan je veliki narodni zbor. Dan je bio sunčan i topao. Šuma izlistala. Već rano ujutro jedinice I bataljona MPO-a i prištapski dijelovi prikupili su se u tom rejonu, dio snaga je na osiguranju (II bataljon nalazio se u zapadnom dijelu Moslavine i vodio borbu s neprijateljem u predjelu Kopčić brdo, s. Andigola i Vrtlinska). Bilo je živo na području razmještaja jedinica, izvršene su pripreme za smotru, za defile, kako netko reče. Proslava je 1. maja, prva takva u Moslavini. Osim toga, narod će ispratiti svoje borce, tj. Busin bataljon koji ide u Slavoniju.

Osim rukovodstva kotara Garešnice, članova OK KPH i OK SKOJ-a Čazma, tu su i drugovi iz Štaba II operativne zone. Naroda je mnogo, oko 2000 ljudi, došli su iz velikog broja sela. Zbor je održan u šumi kod partizanskog zdanca pod krošnjama visokih mladih bukava zato da ga neprijateljska avijacija ne bi ometala.

Nakon zbora, na putu koji rubom šume vodi prema Dišniku, stoji svečana tribina. Na okupu su članovi štaba II operativne zone, MPO-a, članovi Okružnog i kotarskih komiteta Partije i SKOJ-a. Sve je spremno za svečanost. Masa naroda je duž puta na rubu šume. Pojave se četni ešalonii, gaze partizani strojevima korakom, na čelu je Busa, iza njega članovi štaba bataljona, I četa, II četa, III četa i pozadinski dio. »Pozdrav nadesno«, komandira Busa kad stiže ispred tribine. Bilo je lijepo vidjeti partizanski bataljon od 260 boraca, dobro naoružan, kako u svečanom stroju defilira ispred svog naroda i rukovodstva.

Istovremeno, na drugoj strani Moslavačke gore II bataljon MPO-a vodi oštru borbu s neprijateljskim snagama koje su nadirale iz pravaca Čazme i Križa. Na čelu bataljona je Ferdo Ajnšpigel-Sivi, njegov zamjenik je Josip Ružička, Čeh po narodnosti, koji je već duže u partizanima. Ružička je bio operativni oficir bataljona. Već je bilo više Čeha u partizanima. I upravo tih dana stigla je oveća grupa omladinaca češke narodnosti u MPO, koja je zatim otišla s Businim bataljonom i ušla u sastav partizanskog bataljona »Jan Žiška«, iz kojeg će nastati čehoslovačka brigada pod istim imenom. Josip Ružička našao se toga dana na tromedi i zajedno s Busom otišao u Slavoniju. Već je tada bio istaknutiji partizanski rukovodilac pa je postavljen za komandanta češkog bataljona, a poslije i čehoslovačke partizanske brigade, na kojoj je dužnosti i poginuo 1944. godine. Proglašen je narodnim herojem. Dakle, Ružička je planski išao u Slavoniju na formiranje čehoslovačkog bataljona, a na njegovo mjesto u štabu II bataljona došao je Miloš Subotić.

Od tada na tom mjestu, »tromedi«, svake se godine poslije rata na Dan borca proslavlja taj događaj od 1. V 1943. što je postala tradicija.

JOSIP RUŽIČKA, borac, KPČ, operat. oficir i zamjenik komandanta bataljona, te prvi K-t. čehoslovačkog bataljona i brigade »JAN ŽIŠKA«, Narodni heroj

DJELOVANJE MPO a U SVIBNJU — LIPNJU

Eto, opet je MPO ostao s jednim bataljonom. Isprćaj je bio svečan i rastanak dirljiv između onih koji su otišli i onih koji su ostali u

Moslavini. Naređenje je naređenje, disciplina i moral su na visini, borići s pjesmom idu u nove borbe. Bio je to već izgrađen partizanski bataljon kao solidna borbena jedinica. Istina, Odred je znatno oslabljen, ali je zato u Slavoniji uskoro formiran VI korpus NOVJ, što je bio krušan događaj u razvoju NOV i PO u ovom dijelu Hrvatske i Jugoslavije.

ŠMPO je razradio plan djelovanja i odmah nakon odlaska I bataljona u Slavoniju otpočeo sređivati svoje jedinice. Drugi bataljon, Ferdinand, dobio je naziv I bataljon. Komesar bataljona je Ivan Bobinac-Ćelo, a operativni oficir Miloš Subotić. Došlo je i do promjena u sastavu članova Štaba bataljona. U tjesnoj suradnji sa OK KP i kotarskim komitetima, Štab odreda poduzima mjere da se formiraju nove udarne grupe. Bataljon djeluje pretežno po četama i vodovima na širem prostoru Moslavine, što se pozitivno odrazilo na razvoj pokreta i jačanje snaga Odreda.

FERDO EINSPIEGEL-SIVI
K-t I bataljona MPO (svibanj 1943.)

Svibanj je bio bogat događajima, navest ćemo samo glavnije i karakterističnije.

Štab odreda vodio je računa pri izradi plana djelovanja o snagama neprijatelja, svojim snagama i situaciji na terenu. Evo nekih osnovnih elemenata koji karakteriziraju vojno-političku situaciju.

Uloga MPO-a kao partizanskog odreda pravilno je shvaćena, pa je i njegova djelatnost tako usmjerena. Bilo je potpuno jasno da MPO

treba stalno jačati kroz borbu, tormirati nove jedinice, zatim brigade i druge više jedinice. Međutim, imajući samo jedan bataljon za borbu s neprijateljskim snagama, nije se moglo uspješno tući i još izvršavati druge zadatke na širenju NOP-a na čitavom području Moslavine. Budući da su na terenu bili već postignuti krupni rezultati u stvaranju organa narodne vlasti, organizacija KP, SKOJ-a, omladine, AFŽ, i stvoreni čitavi sistemi veza, bilo je veoma važno kako će se dalje raditi. To nije bilo jednostavno u onim uvjetima, to više što je bilo i različitih gledanja, ocjena i htijenja. Odluke viših štabova i partijskih rukovodstava bitno su utjecale na glavne pravce djelovanja, dinamiku i raznovrsnost čitavog pokreta koji se brzo razvijao. Može se slobodno reći da Štab MPO-a radi u cjelini dobro, bez obzira na slabosti kojih je, razumije se, uvijek bilo.

Komandant MPO-a je Capo, komesar Slavni, zamjenik komandanta Ilija Strika, zamjenik komesara Ivo Perković-Crni, načelnik štaba Milan Crnobori, a obavještajni oficiri Nikola Vrančić i Radovan Vukelić-Raco.

Dobra saradnja Štaba odreda sa OK KPH Čazma, posebno sa sekretarom Vinkom Jeđutom-Ćukom, dala je veoma značajne rezultate.

Osnovno grupiranje snaga Odreda:

Komandno mjesto Štaba odreda s prištapskim dijelovima u Velikom i Malom Prokopu, odakle se rukovodi svim jedinicama.

Štab I bataljona u Velikoj Bršljanici, Dišniku, Popovcu, svagdje po nekoliko dana, zavisno od situacije.

Jedna četa na prostoru kotara Čazma borbeno djeluje na manje posade neprijatelja, želj. stanice, izvodi prepade i napade u saradnji s udarnim grupama i s osloncem na organizacije na terenu; čisti teritoriju od neprijateljskih špijuna i ustaša.

II četa na prostoru kotara Kutine i Siska djeluje sa sličnim zadacima kao I četa.

III četa na kotaru Garešnica na istim je zadacima kao i ostale čete, a ima i posebno važan zadatak da brani slobodnu teritoriju. Uglavnom je danju na osiguranju osnovnih pravaca koji vode prema komandnom mjestu Odreda, a noću je s glavnim snagama u akcijama.

Diverzantska četa po vodovima ili odjeljenjima, a nekad i skupno, djeluje na glavnoj želj. pruzi Zagreb — Beograd. U izvršenju zadataka s diverzantima saraduju čete bataljona, ponekad udarne grupe, ili oni djeluju samostalno, rušeći objekte na prugama.

Pozadina, tada već potpuno organizirana, radi punim kapacitetom tako da je Odred, i ne samo on, potpuno osiguran.

Kratak presjek pozadinskih dijelova:

— Intendantura i svaki bataljon i četa imaju svoje organe, Štab odreda svoje, diverzanti svoje itd.

— Intendantne radionice: krojačka, postolarska, mesarska, pekačka i druge, kožara (za šavljenje kože), tajna skladišta, koja većinom nikad nisu otkrivena,

zu u

- Bolnica s malom apotekom i prihvatnim ambulantama, 2 — 3 ili 3 — 5, ovisi o tome gdje su bataljoni,
- Štamparija (radi za OK KPH, ŠMPO itd.),
- Kotarske tehnike u svakom kotaru.

Sve te ustanove i jedinice bile su locirane u širem rejonu s. Veliki Prokop s. Mali Prokop, s. Mala Bršljanica i nešto kasnije u Novom Selu i Podgariću. Istovremeno jedan dio takvih radionica i ustanova egzistirao je na području Andigole — Kopčić brdo — Stara Straža.

Brojno stanje Odreda brzo se mijenjalo jer su, kao što se vidi, odazili borci i jedinice, a dolazili novi drugovi. Uoči 1. V Odred je u bataljonima imao više od 400 boraca, a u prištapskim jedinicama, diverzantskim i pozadinskim oko 120 — 130. Poslije odlaska I bataljona u Slavoniju ostalo je oko 300 boraca, što nije malo ako se zna da smo na terenu, kod partijskih rukovodstava, u udarnim grupama i kod aktivista, aktivnih boraca i rukovodilaca imali više od stotinu komada raznog oružje.

U cilju bržeg širenja NOB-a, jačanja borbenih jedinica i mobilizacije novih boraca, održan je sastanak u ŠMPO uz učešće sekretara OK KPH Jeđuta-Ćuka, na kojem su razrađeni zadaci udarnih grupa i jedinica MPO-a. Odlučeno je da se i dalje organizira veći broj manjih UG, ali i da se formiraju veće koje će biti direktno pod komandom Štaba MPO-a. Paftijski komiteti i dalje će utjecati na rad UG na svojim područjima. Za rukovodioce takvih jačih grupa upućeni su neki komandiri četa iz Odreda, jedan član OK SKOJ-a i manji broj komandira vodova i desetara te nešto boraca.

Na osnovu te odluke formirana je UG Osekovo na kotaru Kutina s komandirom Josipom Božićem-Malim i s komesarom Ivom Kneževićem. Taj dio Odreda imao je u početku 18 — 20 boraca, a poslije 40 — 45. Nešto kasnije u š. Žutici formirana je jedna veća UG na čije je čelo došao Ivan Kosak. Slična je situacija i na kotaru Čazma gdje je također formirana jedna jača udarna grupa, odnosno terenska četa Ivančan.

Termin UG nije uvijek adekvatan jer su to udarni vodovi a poslije i čete MPO-a koje djeluju na širem prostoru, na neoslobodenoj teritoriji. Ove jedinice izvršavaju osnovne zadatke PO i čitav niz drugih često specifičnih i specijalnih zadataka. Smatramo da su naša iskustva s tom vrstom jedinica, a napose s načinom njihova djelovanja, veoma korisna u eventualnom ratu u primjeni koncepcije općenarodne obrane i društvene samozaštite. Zbog cilja knjige, prostora i vremena ovo pitanje dotičemo samo djelomično, iako ima i zahtjeva da se detaljnije obradi. Mnogi detalji, forme i metode djelovanja bile bi vrlo korisne i danas prilikom obuke jedinica TO.

ZASJEDA KOD HERCEGOVCA

Po naređenju komandanta poljoprivredne bojne u Hercegovcu satnika J. S., poslije izvršenih priprema upućen vod domobrana na želj. stanicu Hercegovac, udaljenu od uporišta oko 3,5 km, radi osiguranja prolaska vlaka iz Bjelovara. Vlak je trebalo osigurati da prođe kroz š. Trupinski gaj i provjeriti jesu li partizani opet porušili prugu.

Noću, 18/19. V 1943, III četa I bataljona MPO-a izvršila je marš iz s. Popovca, pravcem s. Popovac — s. Mlinska — š. Trupinski gaj i pošila želj. prugu Bjelovar — Garešnica, južno od želj. stanice Hercegovac, u dužini od 100 m. Pruga je potpuno porušena, tako što su šine i pragovi skinuti. Neprijatelj je sutradan 19. V cijeli dan s pomoću vojske popravlja prugu. Promet je bio potpuno obustavljen.

Radi barem djelomičnog osiguranja pruge, neprijatelj je upućivao jače patrole običnog voda u rejon želj. stanice Hercegovac. Tako je bilo i 20. svibnja 1943.

Sunce je odskočilo, dan je lijep, ide kolona domobrana poljskim putem iz Hercegovca prema zapadu. Na čelu je patrola, iza nje zapovjednik voda koji požuruje i upozorava na odstojanje. Vod se približi želj. stanicu Hercegovac. S lijeve strane šuma, desno je čistina, oranica. Još malo i čelo će stići na prugu. Planu puška, zatim paljba po čelu voda. »To su partizani, pucaj«, više rojnik Avdo P. i otvori vatru. Ali partizani otvore puščanu paljbu iz šume, zaštekti i puškomitraljez, zatim još jedan. Metež. Domobrani bježe, neki padaju, a oni sa začelja hoće prema Hercegovcu. Oveća grupa partizana s puškomitraljezom presijeće im put. »Predajte se, domobrani«, zaori se iz više grla. Oni dižu ruke, bacaju puške i sve je bilo gotovo za desetak minuta. Partizani pokupe oružje i pretresu domobrane. Komandir partizanske čete naredi da se kreću u sredini kolone pod stražom.

U vodu domobrana bilo je 20 vojnika i 1 starješina. U kraćoj i oštroti borbi jedan je domobran poginuo, a jedan je ranjen, zarobljeno ih je 19. Partizani nisu imali gubitaka. Zasjedu je organizirao Božo Kušec koji se specijalizirao za zarobljavanje domobrana. Bilo je to oko 8 sati ujutro. Odmah nakon toga partizanska četa se je vratila u bazu. Zarobljenici su sprovedeni u Štab MPO-a koji se nalazio u Malom Prokopu u kući Sime Jakšića.

Kako je neprijatelj prikazao ovaj dogadjaj i borbu s partizanima vidi se iz izvještaja Trusića, upravitelja kotara Garešnica, tajni broj 471/43 od 21. svibnja 1943. godine.

Priepis!

KOTARSKA OBLAST GAREŠNICA
Taj, broj 471/43. Garešnica, dne 21. svibnja 1943.

Predmet: Pojava partizana kod sela
Hercegovac i Palešnik.

VELIKOJ ŽUPI BILOGORA
B j e l o v a r

U noći na 19. o. mj. razrušili su partizani željezničku prugu u dužini od oko 100 m. između željezničke postaje Hercegovac i Palešnik tako, da toga dana nije mogao uobće vlak u Garešnicu. U sudjelovanju vojske pruga je već istoga i sutrašnjega dana popravljena, te se željeznički promet na pruzi Bjelovar — Garešnica odvija opet pravilno.

Dana 20. ov. mj. oko 8 h. sačekala je u zasjedi u šumi kod želj. postaje Hercegovac jedna jača grupa naoružanih partizana jedan vod

ZUÖ

domobrana domobr. bojne iz Hercegovca koji svakodnevno polaze na osiguranje navedene postaje.

Između domobrana i partizana došlo je do borbe u kojoj je jedan domobran poginuo i jedan ranjen, dok gubitci kod partizana nisu poznati.

Budući su partizani bili brojčano nadmoćniji jer je domobrana bilo svega 21, uspjelo im je ostalih devetnaest domobrana zarobiti i otjerati u Mali Prokop gdje se nalazi partizanski štab.

Za sudbinu zarobljenih domobrana za sada se ne zna.

Moli se izvještaj uzeti do znanja.

ZA DOM SPREMNI!

Upravitelj kotara:
Trusić v. r.

M. P.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA — VELIKA ŽUPA BILOGORA
Broj Taj. 1972/43. Bjelovar, dne 24. svibnja 1943.
Predmet: kao gore.

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA — UREDU MINISTRA
MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA NOVINSKI ODSJEK
za Dra. E. Bauera

Z a g r e b
NJEMAČKO MJESNO VOJNO ZAPOVJEDNIŠTVO
USTAŠKI STOŽER BILOGORA

B j e l o v a r

Radi znanja

ZA DOM SPREMNI!

Zamjenik vel. župana
podžupan:
(Dr. I. Stahuljak)

Iz dokumenta se vidi da neprijatelj točno zna gdje se nalazi Štab MPO-a i kamo su sprovodeni zarobljeni domobrani. Bit će da je izvještaj pisan prijepodne i da je bombardiranje Malog Prokopa izvršeno bez znanja ustaške kotarske oblasti u Garešnici.

ŠTUKE

Slučaj je htio da domobrani zarobljeni kod Hercegovca loše prođu, Kada su zarobljenici dovedni u Mali Prokop, dat im je ručak, zatim su u toku prijepodneva saslušani. Komesar odreda Slavni govorio im je o ciljevima NOB-a, potom ih je pozvao da prijeđu na našu stranu jer im je kao sinovima hrvatskog naroda mjesto u borbi za slobodu, protiv okupatora i izdajnika. Javila su se svega dvojica domobrana koji su ostali u partizanima, dok se većina odlučila da ide kući. Rečeno im je da do sutra još promisle i odluče. Zatim su smješteni u štagalj Branka Čupurdije čija se kuća nalazila nasuprot Štabu MPO-a.

Mali Prokop, selo od svega 19 kuća, smjestilo se na dvije široke kose na čijim je stranama niz blagih udolja i malih padina s ograncima obradivog zemljišta. Selo je na većoj krčevini, svuda okolo visoka je bjelogorična šuma. Prije rata malo se znalo o njemu, kao i o mnogim selima oko Moslavacke gore. Već 1941. Stevo Ćupurdija radi na organizaciji NOP-a u koji se 1942. uključuje čitavo selo osim jednog izdajnika. Slično kao u Velikom Prokopu, ovdje je često KM, ŠMPO, sjedište KK KPH i KK SKOJ-a Garešnica, a poslije i kotarskog NOO-a i drugih rukovodstava. U selu je održano više raznih sastanaka, savjetovanja i slično. Pročulo se nadaleko. Mali Prokop znaju svi partizani, pa i neprijatelj.

Po svemu sudeći, neprijatelj je imao dosta podataka o rasporedu naših snaga u Malom Prokopu. Znao je gdje ima partizana, ali nije znao sve o jedinicama, rasporedu i namjerama. Zbunjivalo ga je što su akcije izvođene na više udaljenih mjesta, nije znao gdje će uslijediti slijedeći napadi. Uspješna obrana slobodne teritorije i nemogućnost da nas ozbiljnije ugrozi, natjerala ga je da upotrijebi i druga sredstva.

Osvanuo je 21. svibanj 1943. izvanredno sunčan, nije mogao biti ljepši. Već od ranog jutra u selu je bilo veoma živo. Sve veće kuće, štagljevi, dvorišta i voćnjaci su zauzeti. Osim ŠMPO, koji je kompletan, s pozadinskim dijelovima i prištapskim jedinicama, tu je i bolnica, KK KPH, i KK SKOJ-a Garešnica, dio OK KPH Čazma, agitrop i tehnika OK KPH, članovi OK SKOJ-a i druga rukovodstva. Toga dana održana su savjetovanja SKOJ-a s delegatima iz svih kotara Moslavine, savjetovanje predstavnika kotarskih NOO-a i drugi sastanci. Puno selo partizana, uglavnom rukovodstava i rukovodilaca, odlična meta za napad iz zraka. Mjere PVZ (protuzračne zaštite) nisu poduzimane jer do tada neprijateljska avijacija nije napadala sela, osim što je izvidala ili učestvovala u borbi, uglavnom izvan naseljenih mjesta. Budnost je zatajila. Disperzijom svih komandi i ljudstva u šumu mogao se izbjegći neprijateljski udar. Čak je i jedna »roda« (tako su zvali PO—2) oko 10 sati tога dana izviđala selo.

Sve je teklo po planu. U Štabu MPO-a pišu se propusnice za zarobljene domobbrane. Odlučeno je da se puste kućama. A oni, preko puta Štaba, svučeni u gaće ili u poneki dio seljačke odjeće, čekaju ručak i propusnice. Skojevci su upravo završili rad i krenuli u selo, jer su savjetovanje održavah u voćnjaku.

Bilo je 13,15 sati, kad se začula huka u zraku s juga. »Avioni«, povikaše mnogi, ali nitko se ne sklanja. »Ovi će bombardirati«, rekoše neki. »Neće«, odgovoriš drugi. Međutim, na visini od oko 1200 m pojavi se jedan »dornier«, a desno i lijevo te pozadi deset »štuka«⁵⁴). Tog trenutka, kad su avioni bili iznad šume čičin jarak, počne obrušavanje, »štuke« se strmoglave na selo uz jeziv zvuk sirena. »Lezi«, čuju se komande. Neki počnu bježati prema šumi. Bombe malo ukoso padaju na selo. Snažne eksplozije. Padaju bombe oko kuća gdje je Štab odreda, komitet bolnica. Tuku fašisti obje kose sela na kojima se nalazi Mali Prokop, točno, kao da znaju gdje je što. Dim i prašina začas su pokrili

") »Štuka« je njemački oborušavajući laki bombarder koji je imao ugrađene snažne sirene u cilju zastrašivanja i postizanja psihološkog efekta.

čitavo selo, strka, jauci, komande. Narod bježi, gosti i drugi hitaju prema šumi koja je svuda oko sela. Bila je to slika istovremeno strašna i smiješna. Jedna RAB-a od 250 kg pala je među zarobljene domobrane i ubila jedanaestoricu. Eksplozija velike bombe zbrisala je ljude, a dijelovi tijela, ruke, noge letjeli su više desetina metara daleko. Poginula su četiri partizana, među njima jedan komesar čete. Ranjenih je bilo sedmoro. Na drugoj kosi, gdje se nalazila bolnica, ispred kuće Lazca Pilipovića pala je jedna RAB-a od oko 80 — 100 kg. Na sreću, nije pogodila kuću jer bi napravila masakr međa ranjenicima, ali je ubila Jeku, suprugu Janka Karanovića i njihovu kćerku. Neposredno prije napada Lazo Pilipović, tada potpredsjednik MNO-a u Malom Prokopu, u čijoj je kući bila bolnica, pošao je da ubere nekoliko prvih trešanja ranjenicima i bolesnicima. I baš su tada naišli avioni. On je tek bio sišao s drveta kada je pala bomba, dvadesetak metara od njega. Pogoden je. Lazo padne ispred svoje kuće i trešnje. Pritrča mu žena Cvijeta. »Jao, pogibe moj Lazo.« Uto stiže i bolničarka. Brzo ga odnesu u potok koji rotiče ispod sela. Lazo izdahnu na rukama svojih drugova i supruge. Lazo Pilipović bio je izvanredan saradnik NOP-a od 1941. godine. Brat Miloš, puškomitrailjezac u MPO-u, otišao je u Slavoniju potkraj 1942. i poginuo u žestokoj borbi za Viroviticu 16. II 1943. Bili su to odani i izvanredno pošteni ljudi.

Eskadrila »štuka« produži dalje da dio tereta baci na Podgarić minutu-dvije kasnije, gdje je ranila nekoliko drugova. »Dornier« je ostao iznad sela i mitraljirao ga u više navrata. Bilo je smiješnih scena. Prema šumi bježi više desetina muškaraca, žena i djece. Kad avion naide, svi legnu kao po komandi. Čim odmakne, svi ustaju i nastavljaju trčati prema šumi. Panike nije bilo. Borci i svi ostali sklanjah su se sa moinicativno i po komandama starješina.

Samo desetak minuta nakon napada situacija je bila sređena. Poduzimane su mjere spašavanja i organizacije života i rada. Bio je to težak psihički udar za mnoge jer su prvi put doživjeli »štuke« i pravo bombardiranje na uskom prostoru. No, partizani kao partizani, kao da se ništa naročito nije dogodilo. Svaki ode svojim poslom. Rukovodioči ŠMPO izvukli su pouku. Od toga dana više se vodilo računa o neprijateljskoj avijaciji. Poduzimane su mjere da se pozadinske ustanove razmještaju rastresitije. Donijeta je odluka da se bolnica premjesti u Podgarić, gdje je u blizini sela izgrađena stara zatim i nova »konspiracija«, koje će tu ostati do kraja rata.

Neprijatelj je prikupio točne podatke o rasporedu MPO-a i ostalih faktora NOP-a u Malom Prokopu. Bombe su pale u neposrednoj blizini KM, Štaba odreda i KK KPH Garešnica, jedna ispred i nešto lijevo, druga samo 15 m sjevernije od kuće. Nije bilo direktnih pogodaka, osim na zarobljene domobrane, inače bi naši gubici bili mnogo veći. Neprijatelj je kasnije sve češće upotrebljavao avijaciju protiv naših centara na slobodnoj teritoriji a u borbi kao neposrednu podršku trupama.

Napad eskadrile »štuka« na Mali Prokop bio je do tada najveći u Moslavini u jednom danu.

TEŠKO IZDAJNICIMA

Nakon svili mjera upozoravanja, mnogi ustaški dužnosnici, zbirniči, tabornici i drugi i dalje su činili nedjela i zločine pa su bili likvidirani, što je bilo veoma značajno u razbijanju ustaške vlasti. Na svakom našem kotaru likvidirani su najistaknutiji ustaški propagatori i glavari, načelnici, špijuni, doušnici, izdajice i zločinci. Toga ratnog proljeća 1943. godine kažnjeni su razni Blažaki, Mrazeki, Pavičići i drugi. Naša obavještajna i kontra obavještajna služba radila je sve bolje, dobila je sasvim određene organizacione forme i rukovodstvo. Partija, koja je putem skojevskih i drugih organizacija i naroda uopće saznavala mnogo toga o neprijatelju, organizirala je specijalnu službu koja će se time baviti kao prvostepenim zadatkom. Rezultati su bili izvanredni, ali bilo je i slabosti, osobito zbog nestručnog vođenja istrage.

Na kotaru Garešnica dosta su rano uočene pojave tude NOB-u, otkriveni su i početni oblici organiziranja četnika. Ali sve nije bilo raščišćeno. Istina, uočeno je grupašenje na pročetničkoj liniji u nekim srpskim selima, strijeljan je biv. žand. narednik Košić, zatim Sava Misirača iz Velikog Vukovja. Prema tome, moglo se očekivati da će neprijatelj pokušati ponovno, pa je oprez dao dobre rezultate. Sprječen je prodor četnika, svaki njihov pokušaj je osuđen. Srbi su se listom opredijelili za NOP, pa pojedinci ili grupe neprijatelja u nekim selima nisu mogli bitno utjecati na raspoloženje naroda. Bilo je sporadičnih negativnih pojava, osobito kasnije kod starijih ljudi, dok je među mlađima toga bilo vrlo malo.

Međutim, valja znati cijelu istinu: ustaše (UNS) pokušale su organizirati četničke organizacije u Moslavini i oko Bjelovara. Cilj je bio da ubacuju svoje ljude na teren i u Odred. Ali nisu uspjeli. U Bjelovaru je bila komanda tzv. domobranske radne pukovnije s dijelom jedinica. U toj neprijateljskoj jedinici bilo je dosta Srba oficira i podoficira bivše jugoslavenske vojske koji su postali izdajnici i služili Antu Pavelića i NDH. Tu je stvorena četnička organizacija koja je uz podršku ustaša i na širem prostoru Bjelovara trebala djelovati i stvarati nove organizacije. Član te grupe bio je i narednik Petar Krupljan koji je, na svoju nesreću, bio u onom vlaku što su ga zapalili partizani na želj. stanici Hercegovac 29. ožujka 1943. Zapravo je krenuo u Garešnicu na sastanak s Tomo Roguljom, ustaškim tabornikom općine Vukovje i zamjenikom kotarskog logornika za kotar Garešnicu, sa zadatkom da pomоću njega uspostavi vezu s četnički orientiranim ljudima u Velikom Vukovju. Trebalо je da se s njima poveže preko Rogulje, da ih organizira i opskrbi s oružjem.

S druge strane, četnici iz Bjelovara u više su navrata uspostavljadi vezu sa Štabom MPO-a i nudili saradnju. Zahtijevali su da članovi ŠMPO dođu na sastanak bez vojske, sami, što je mirisalo na zamku. Kada je doveden u ŠMPO, Krupljan je tobože izrazio zadovoljstvo što je stigao u partizane, ponudio je saradnju i mnogo toga što će on, navodno, učiniti sa svojima u Bjelovaru. Privremeno je ostao pri Štabu odreda, gdje je bio pod paskom, zatim je uhapšen. U istrazi je dao

detaljne podatke o ljudima koji su sačinjavali četničku organizaciju, naveo njihova imena i namjere. Otkrio je i Tomu Rogulju, a zatim je kao izdajnik osuden na smrt i strijeljan.

Štab Tome Rogulje nalazio se u Garešnici jer je morao pobjeći iz Vukovja već 1942. godine. S njim su 1942. dva puta razgovarali sekretar KK KPH Garešnica i članovi Štaba MPO-a. Zahtijevali su da se okani ustaša i prijede na stranu NOP-a. On je to obećavao, ali je do kraja ostao na neprijateljskoj strani. Jedan takav razgovor održan je u Kaniškoj Ivi neposredno prije hapšenja u proljeće 1943. S njim je razgovarao Komandant odreda. Međutim, kada je pomoću Petra Krupijana otkriveno da radi za UNS i organizira četnike, a i inače je počinio već mnoga zla, odlučeno je da se uhvati i sproveđe u Štab odreda.

Valent Bolt-Zelenko, sekretar KK KPH Garešnica, dobio je zadatak da organizira hvatanje Rogulje. Iako je Rogulja radio u Garešnici, jer mu je tu bila općinska uprava i ustaški logor, često je dolazio kući u rodno selo Kanišku Ivu. Naši saradnici pratili su njegovo kretanje, pa se znalo kada je u selu a kada u Garešnici.

14. V 1943. opet se pojavio u Kaniškoj Ivi s pratnjom. Obilazio je selo da vidi što se radi, da osokoli ustaše i njihove saradnike, a još više da prikupi podatke o partizanima, jer »vrag im majku komunističku, tu ih uvijek ima«, znao bi reći taj ustaški glavar. Ide on kroz selo lijepo obučen, kao ustaška vlast, i može raditi što hoće. Poslije napada partizana na Garešnicu čvrsto je odlučio da s komunistima neće sarađivati. Što uopće hoće ti šumari, državu stvoriti? Kada se još tako nešto dogodilo? Veliki će odlučivati, to je bar jasno. Tako je razmišljao Tomo Rogulja.

Te večeri ostao je kod kuće, popio dobrog vina poslije jela i zadovoljan sobom spremao se leći. Odjednom se otvore vrata i pomole se cijevi automata: »Ruke uvis!« Otpor je bio uzaludan. Rogulja digne ruke. Upadnu dva partizana, pretresu ga, uzmu oružje i naredi da dode s njima. Oko kuće ima još partizana. »Kam ćete s njim, on nije ništa kriv«, reče njegova žena, ali ne dobije odgovor. Tomo Rogulja, praćen grupom partizana, na putu je za Rogožu, Bršljanicu i Mali Prokop, kao zarobljenik. Rogulja zna da to nije dobro, ali već će se nekako izvući, obećat će im sve samo da ga puste. Više ga neće iznenaditi. Ali ovaj put se prevario u procjeni taj lukavi ustaški tip. Partizani su znah gotovo sve. Pokušao se izvlačiti i obećavati, ali sve to nije pomoglo. Bio je osuđen na smrt i kao izdajnik i zločinac.

Evo letka Štaba MPO o izdaji Tome Rogulje što ga je prepisao njegov naslijednik ustaški tabornik Ilija Mlinac (i njega je uskoro stigla kazna) i poslao starijem ustaškom glavaru velikom županu Velike župe Bilogora dru. Stjepanu Saboliću. Neprijatelj je, došavši do letka napravio p: ijepis koji je pronađen u arhivi i pohranjen u Vojnoistorijskom institutu Beograd — kutija 156, fascikla 5, dokumenat broj 3.

Letak ŠMPO, povodom presude nad ustaškim tabornikom i pomoćnikom kotarskog logornika Tomom Roguljom, glasi:

Š T A B
MOSLAVAČKOG N.O.P.H. ODREDA
DNE, 19. V. 1943.

N A R O D U M O S L A V I N E

Na dan 19. V. 1943. streljan je čuveni ustaša i terorista TOMO ROGULJA. Osuđen od suda pri štabu Moslavačkog odreda za ponovljene izdajničke i razbojničke delikte usprkos obećanja da će postati čovjek i da će sa svojim radom da opere blatni obraz ustaškog silnika. »Vuk dlaku mijenja ali čudi nikada« kaže narodna poslovica.

Tako i izdajnik svoga naroda TOMO ROGULJA padajući iz zla u gore, čuvajući vjerom pokornog pseta ustaštvo, sprovodajući sve od njih naređeno u život, kao na primjer: tjeranje 300 Srba u logor, oduzimanje i pljačkanje njihove imovine, te kočenje razvitka misli kod najnaprednijih slobodoljubivih Hrvata, stupa po naređenju ustaških glavešina u saveznički rad sa četnicima. Tako specijalnim naređenjem treba da se poveže sa četnikom Misiračom Savom, bilježnikom iz Vel. Vukovja, koji je osuđen i strijeljan od suda pri štabu Moslavačkog odreda. Tomo Rogulja trebao je najprije da provjeri da li je Misirača Savo dobar četnik, a onda da mu preko svoje ruke dade potreban broj oružja za naoružanje Misiračinih istomišljenika. O toj stvari saznah smo još od samoga Misirača Save, što smo narodu ovoga kraja objavili, samo nismo znali tada tko se nalazi u direktnoj vezi od lica sa strane ustaša. Misirača Savo izjavio je samo, da su preko Ustaškog logora u Garešnici i tabora Kaniška Iva trebali dobiti oružje. Ova stvar postala je jasnom uhićenjem Petra Krupljana, četničkog narednika Domobranske vojske u Bjelovaru. Poslije smaknuća Misirača Save trebao je Petar Krupljan kao stari podržavaoc vezu sa njime i višim četničkim funkcionerima naći opet dobrog čovjeka mjesto Misirače, koji će raditi po četničkim sporazumašima, pa je bio upućen na Tomu Rogulju. Poslije likvidacije četnika Petra Krupljana, koji je imao zadatak oživljavanja četnika po srbskim selima i organizaciju četničke grupe u našoj partizanskoj vojsci, praćen je Tomo Rogulja u stopu, da bi tako doznali i njegove najbliže. Na osnovu zaključka i prikupljenih podataka povrh iskaza četnika Petra Krupljana, Rogulja Tomo je uhapšen. Tomo Rogulja, kod postavljanja ovih stvari pred njega, brani se da nije sa Misiračom imao veze zbog njegovog ličnog prijateljstva nego po naredbi njegovih ustaških glavešina. Evo djela izdajice Hrvatskog naroda, našao se na istoj liniji sa izdajicama srbskog naroda u cilju služenja okupatoru i prvim njegovim slugama Paveliću i Draži Mihajloviću.

NISU IH KOSNULE OĆI TRIČETVRTINE MILIJUNA POBITIH
NEDUŽNIH LJUDI SUZE NJIHOVIH MILIH I DRAGIH, NI PALJENA
NAŠA PREKRASNA SELA, NEGO SU NEMILOSRDNO TO POMAGALI:

SMRT IZDAJICAMA HRVATSKOG I SRBSKOG NARODA!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU:

Komesar: v.r.

Komandant: v. r.

Za točan prijepis jamči:

Ustaški tabor Vukovje u Garešnici 25. svibnja 1943.

Za Dom spremni!

Tabornik: v. r.

M. P.

Taj je letak razdijeljen narodu čitave Moslavine, neka se zna kako će proći izdajnici i zlotvori naroda.

Kada je riječ o zločincima tipa Rogulje, valja reći, bez obzira na njihov lični udio, da su kao načelnici općina, ustaški tabornici i slično stvarno odlučivali o sudbini velikog broja ljudi. Takvi su krivi za brojna hapšenja, ubojstva, progone u logore, pljačku i smrt desetina i stotina nedužnih ljudi, krivi su i za one koje su otjerali u ustaše i domobrane da se bore protiv vlastitog naroda.

Nešto ranije jedna patrola MPO uhvatila je trojicu ustaša iz Gornje Jelenske kraj Popovače, koji su otkriveni kao koljači. Međutim, u vezi s njihovim hapšenjem ima nekoliko zanimljivih činjenica pa će ih zato nešto detaljnije obraditi.

Bilo je lijepo proljetno jutro, sunce je već odskočilo pa se borci u boriku, ispred kojeg je bagremar, osjećaju prijatno. Odličan položaj za partizansku zasjedu. Tu je I četa I bataljona Moslavačkog odreda iznad ceste i s. Krivaj (zapadno od Kutine) sa ciljem: da sačeka i napadne neprijateljsku kolonu, patrolu ili grupu. Ali kao za inat nema nikoga. S četom je i Božo Kušec. Sve je mirno, samo se kos i krejajavljaju s vremenom na vrijeme.

Tri čovjeka u civilnim odijelima spuštaju se niz kosu Borik preko kote 204. Jedan plav i drugi smeđ i nešto manji, treći više crn. Idu oprezno, gledaju oko sebe, boje se da ne nađu na partizane. Izbiju na plato Raskrižje, kad jedan reče: »Sad možemo mirnije, nigdje nema odmetnika«. Ali kad stignu nekoliko stotina metara niže, idući strmim i lošim kolskim putem prema cesti, oistar glas ih presjeće: »Stoj, ruke uvis«. Poslušaju. Strah ih obuze. Pojavi se grupa partizana s velikim i crvenim petokrakim zvijezdama na kapama. »Kamo ćete?« pitaju partizani. »Idemo u selo Krivaj«, gotovo u glas odgovore sva trojica. Pretresavši ih, i ne našavši ništa, komandir patrole reče komandiru ćete, koji upravo stiže do njih pošto je čuo glasove, da su to civili koji nemaju ništa od oružja. Nastavi se kratko saslušanje: tko ste, odakle ste, kamo ćete, — mi smo seljaci iz brda, pošli smo tu u Krivaj kod kuma, onaj drugi kod strica itd. Nitko ih od partizana ne poznaje. »Što ćemo s njima«, upita komandir ćete člana Štaba odreda. »Neka ostanu tu dok se ne povučemo, a onda ih pusti«, odgovori Božo Kušec. Tako je i bilo. Nakon jednog sata partizanska se četa povukla jer je već dugog bila u zasjedi, pa kako nitko nije naišao, nije imala razloga da dulje ostane u tome rejonu. Četna kolona krene uz greben objekta Borik i uputi se prema Mikleuški.

Trojica civila ostanu sami, a onda brzo potrče niz kosu, izbiju na cestu, zatim stignu kući ustaše I. R. »Jaga, daj odore i puške, majku im partizansku, bili smo im u rukama«. Obuku se i naoružaju, civilna odijela ostave tu kod svojih. Na opasačima, pored fišeklija, kama za klanje, na kapama slovo U. Bile su to ustaše. Pozdrave se i požure na željezničku stanicu te prvim vlakom otpisuju za Jasenovac.

Bili su to poznati ustaški koljači iz Gornje Jelenske, zločinci, ljudi — zvijeri.

Nedugo nakon toga oni ponovo dođu u Gornju Jelensku, sada na dopust. Pa šta, oni su već nekoliko puta dolazili kućama, hvalili se po

selu i uživali u napljačkanoj imovini svojih žrtava. Ali, ovaj put partizanska patrola iznenadi ih noću i uhvati kod kuća. Povežu ih i odvedu u šumu. Zločinci nisu znali da su u Štabu MPO saznali tko su oni i da su od tada pomno pazili kada će ponovno doći u Jelensku. Naime, kada je komandant MPO-a saznao da su zlikovci sticajem okolnosti izmakli pravdi, naredi posebnoj desetini, u kojoj je i P. I., da obavezno uhvate bandite čim se pojave u selu.

Nad izrodima izvršena je detaljna istraga. Ustanovljeno je da su osobno pobili na stotine ljudi u Jasenovcu. Pleše je priznao da je ubio oko 900. Strašan zločin.

»Kada se danas toga sjećam«, kaže V. J. Capo, »kosa mi se diže. Čovjek prosto ne vjeruje da je moguće učiniti tako nešto. Pri Štabu odreda imali smo sud koji je vodio postupak i nad ovim zločincima. Nakon istrage odlučili smo da te ljude — zvijeri pokažemo narodu. Patrola ih je provela kroz velik dio sela Moslavine, među ostalim i po selima čazmanskog kotara. U Vrtlinskoj se okupilo mnogo ljudi jer smo puteni narodnooslobodilačkog odbora i drugih organizacija obavijestili seljake i iz susjednih sela. Kada sam završio govor narodu u Vrtlinskoj, pride mi mjesni pop i upita: »Je li moguće da su ovi ljudi učinili takve zločine?« »Velečasni, pitajte ih vi!« Pop se okrene ustašama i upi'a ih: »Djeco je li istina da ste pobili tolike ljude?« Oni pokunjeno Himnu glavama, zatim dvojica, Majnarić i Pleše odgovore: »Jesmo morah smo, tako su nam naredili!« Pop se okrene i reče: »To je zaista grozno!« »Šta biste vi učinili s njima, velečasni?« upitam ga. »Krist je milostiv pa neka im oprosti, pa bih im i ja oprostio!« »Mi im kao ljudi ne možemo oprostiti zločine!«.

Bilo je teško zadržati narod da ih ne linčuje, čuvala ih je čitava desetina partizana. Bilo je dilema kod nekih drugova: kako ih kazniti. Treba ih mučiti, govorili su neki, neka polako umiru. Ali mi smo bili partizani, narodna vojska. Sud je donio presudu da se strijeljaju. Toga dana, koji je bio određen za egzekuciju, pitao sam Plešu i drugu dvojicu imaju li što reći. A oni, potpuno utučeni odgovore da su krivi. »Izvršili smo teške zločine i sud nas je pravedno osudio na smrt!«. Gledam te bijednike koji su od radnika i seljaka u Pavelićevoj NDH postali monstruoznici zločinci. To još više učvrsti moje uvjerenje koliko je važno objašnjavati narodu ciljeve NOB-a i boriti se za slobodu i jednakost ljudi!«.

Poslije povratka u Mali Prokop izvršeno je javno čitanje presude i strijeljanje zlikovaca. O tome je izdan letak da se narodu objasni sva grozota ustaške strahovlade i tako spriječi da drugi postanu novi klijaci. Već 1942. godine ŠMPO je objavljivao presude nad narodnim neprijateljima javno, često u vidu kratkih letaka ili na zborovima. Takav naš stav ubrzao je razbijanje ustaškog pokreta i njegovu izolaciju od širokih narodnih masa koje su sve više prilazile NOB-u.

ODRED PONOVO JAČA, IMA DVA BATALJONA

Izvođenjem čitavog niza napada, zasjeda, rušenja pruge i sličnih akcija, jedinice Odreda zaplijenile su mnogo novog oružja. Udarne desetine i vodovi imali su vidnih uspjeha, tako da je početkom lipnja,

9. VI 1943. formiran po treći put II partizanski bataljon Moslavačkog odreda. Mobilizacijom novih boraca, pretežno skojeveaca, dobrovoljaca i članova USAOH-a, Odred je brojčano ojačao. Radi formiranja II bataljona sve snage Odreda, osim partizanskih udarnih grupa, odnosno vodova, prikupljene su u širem rejonu s. Velika Bršljanica — Dišnik — s. Mali Prokop.

Tih dana, po naređenju Štaba II operativne zone, došlo je do promjena u Štabu MPO. Za v. d. komandanta postavljen je Ilija-Strika, dotadašnji zamjenik komandanta, a Janjić Vjekoslav-Capo za političkog komesara Odreda. Dotadašnji komesar Odreda Slavko Kezele-Slavni stavljen je privremeno na raspolaganje Štabu II OZ. Pored toga, na neke funkcije došli su novi ljudi.

Stab 1 bat. MPO, svibanj — lipanj 1943. godine

Osim borbenih dijelova, Moslavački odred ima i drugih jedinica, pa je organizacijsko-formacijska slika bila slijedeća:

1. Štab odreda je imao:
 - komandanta,
 - zamjenika komandanta,
 - političkog komesara,
 - zamjenika političkog komesara,
 - načelnika štaba,
 - operativnog oficira,
 - obaveštajnog oficira (dva)
 - intendanta, i
 - referenta saniteta.

2. Jedinice za komandiranje i veze:

- vod za vezu,
- zaštitni vod,
- štapsku stražu.

3. Borbene jedinice:

- a) I partizanski bataljon,
- b) II partizanski bataljon,
- c) diverzantsku četu — odred,
- d) partizanske udarne grupe, desetine, vodove i čete nešto kasnije.

Bilo ih je više na Moslavini.

4. Pozadinske jedinice i ustanove:

- bolnička četa — jedan vod razvija partizansku bolnicu a drugi sanitetske stanice, odnosno ambulante,
- radnu četu — sa tri voda. Od toga vod za formiranje radionica (krojačka, postolarska, stolarska, mesarska i druge).
- vod za izradu bolnica i
- vod za izradu tajnih skladišta.

5. Vojno-teritorijalni organi.

Iako još tada nije bila formirana komanda područja, pri Štabu odreda postojala je radna grupa koja se bavila mobilizacijom, organizacijom seoskih straža i mnogim drugim zadacima. Na tom sektoru djelatnosti bio je angažiran brojan aparat. U sastavu je bila i omladinska četa koja je zapravo predstavljala nastavni centar. Svi novi borci prolazili su petnaestodnevnu obuku u toj četi, da bi poslije bili raspoređeni u jedinice.

Kao što se vidi MPO je pored borbenih jedinica imao i čitav niz jedinica specijalne namjene za razvijanje pozadinskih ustanova, za osiguranje rukovodstava NPO-a (OK KK) jedinice veze, specijalne kurirske stanice (relejne stanice)⁵⁵), jedinice za hvatanje neprijateljskih špijuna itd.

Narasle snage, sve šira slobodna teritorija organizacijsko-mobilizacijski problemi i osiguranje funkcioniranja sistema vlasti zahtjevalo je novu organizaciju MPO-a, čija uloga pored osnovne — borba protiv okupatora i domaćih izdajnika — dobiva i čitav niz novih elemenata.

U izvještaju od svibnja 1943. godine Štabu II operativne zone, ŠMPO se žali na složenost i obim poslova i traži formiranje posebnih organa i komande područja. Dakle, trebalo je organizirati čitav život i rad u novim uvjetima. To je zahtjevalo širu i bolju organizaciju komandiranja i rukovodjenja u Moslavini i sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Partija je uspjela razbiti jak utjecaj Mačeka i reakcionarnog dijela HSS-a na narod, tako da je NOP dobio masovan karakter. Intenzivan

") Relejne stanice u prvoj polovini rata, a i kasnije, imale su veliko značenje i kod nas u Moslavini. S vremenom su proširivale djelatnost dobivši nove organizacijske oblike, organe i oružane dijelove. Dijelovi tih relejnih stanica jedno su vrijeme obavljali funkciju budućih jedinica OZN-e.

organizaciono-politički i propagandni rad na terenu rukovodstava KP, SKOJ-a, USOH-a, AFŽ-a i NOO-a dao je do tada krupne rezultate. Upravo sredinom 1943. na području Moslavine rade sve naše organizacije od mjesnih do okružnih i kotarskih. Posebno je rad SKOJ-a i omladine bio dobar, što je omasovilo stupanjem mlađih u partizane. Prema podacima OK SKOJ-a Čazma, sredinom 1943. otišlo je u jedinice oko 1000 novih boraca.

Likvidacijom istaknutih ustaških kolovođa Mrazeka, Rogulje i sličnih, u općinama i većim selima ozbiljno je narušen sistem vlasti neprijatelja. Strah je zavladao kod svih onih koji su se vezali za fašizam. Ali je zato sve više dolazilo do rasula u ustaškom pokretu, izoliranom u narodu, koji je gubio tlo pod nogama.

BORBE MPO-a SREDINOM 1943.

Nije nam svrha da općimo obrađujemo sve borbe i sav rad MPO-a sredinom godine. Bitno je to da su jedinice Odreda stalno u ofanzivi u čitavoj Moslavini, djelujući po četama, vodovima i odjeljenjima, odnosno udarnim grupama, tako da neprijatelj nema uvjeta da okruži Odred i da ga tuče na užem zemljишnom prostoru. Nekoliko puta, neprijatelj je uspijevao zahvatiti sad jedan, sad drugi bataljon, ali nakon nekoliko sati ili dan — dva pokušavanja da ga okruži, naše bi se snage izvukle, ili bi se probile iz okruženja, pa se neprijatelj morao vraćati u polazne garnizone neobavljen posla. Takav razvoj dolazi posebno do izražaja poslije formiranja VI slavonskog korpusa i jakih partizanskih odreda u sjevernoj Hrvatskoj. Nisu to više mali i nejaki partizanski odredi, već protivnik za čije je pomicanje iz Moslavine i Kalnika trebalo imati sve veće snage. Događalo se da neprijatelj počne operaciju čišćenja Moslavačke gore, pa je brzo prekida jer ga je prodor naših snaga u Hrvatsko zagorje prisilio da izvrši pomicanje jačih snaga prema tom rejonu. Manevarska sposobnost, žilavost i upornost, uz primjenu adekvatnih taktičkih postupaka omogućavali su da MPO i njegove jedinice uspješno izvršavaju zadatke. Od mnogobrojnih, evo samo nekih:

DEANOVAC

Bilo je to noću 29/30. svibnja 1943. godine, kada je I bataljon Moslavačkog odreda, bez jedne čete, marširajući prema Posavini (obično se smatralo da je to prostor na lijevoj obali Save od s. Dubrovčaka, pa jugoistočnije, šume Žutice i Brezovice) izvršio napad na domobransku stražu na pruzi Zagreb — Beograd. Kada je planiran pokret bataljona prema Posavini računalo se da na tom pravcu izvrši više akcija.

Prikupljeni podaci i veze s našim ljudima u neprijateljskim jedinicama olakšali su izvršenje zadatka. Marševski poredak za prijelaz preko željezničke pruge i ceste bio je ujedno i borbeni poredak pri napadu na domobransku stražu kod Deanovca. Isturena su bočna odjeljenja, a glavnina je izvršila napad. Kratak vatreni prepad i sve je bilo gotovo za kratko vrijeme. Zarobljeno je 25 domobrana, od kojih je jedan ostao u partizanima, ostali su svučeni i pušteni. Plijen: 24 puške i oko 1000 metaka, nešto bombi i ostale opreme.

Bilo je to po treći put da je zarođen vod domobrana u rejonu s. Deanovca i željezničke stanice Deanovac.

Iste noći porušena je i pruga. Rano ujutro na taj porušeni dio navelio je teretni vlak. Prevrnula se lokomotiva i 5 vagona čime je pruga još više oštećena. Saobraćaj je bio prekinut čitav taj dan. Uzalud su Nijemci i ustaše bjesnjeli, prijetili domobranima, postavljali zasjede, slali oklopni vlak i svoje patrole, partizani su prugu i dalje rušili.

TRUPINSKI GAJ

To je oveća hrastova šuma koja se proteže zapadno i istočno od pruge Garešnica — Bjelovar u širini od oko 1 km i dužine oko 7 km. Željeznička stanica Hercegovac nalazila se u centru toga lijepog gaja, koji je često bio sklonište i oslonac partizanima, već 1942. Tu je bilo žestokih okršaja i dobro izvedenih prepada i zasjeda. 4. VI 1943. jedna četa I bataljona dočekala je satniju domobrana koja je samo đelimično upala u zasjedu. Tom prilikom zarođen je jedan oficir, jedan podoficir i 12 domobrana, bez vlastitih gubitaka. Neprijatelj je uputio još jednu satniju iz Hercegovca da odbaci partizane, ali u tome nije uspio. Od jake vatre pješadijskog naoružanja odzvanjala je jeka Trupinskim Gajem i okolicom. Neprijatelj je smatrao da će partizani napasti i sam Hercegovac, a radilo se samo o vezivanju neprijateljskih snaga za sebe. U svojim izvještajima neprijatelj govori o tome da su partizani odbijeni i da im je bio cilj napad na Hercegovac. (Zbornik dokumenata NOB-a, tom. 5, knjiga 16, dokument 124).

BORBA S NIJEMCIMA KOD BRŠLJANICE

Tek što je bio formiran i II bataljon Odreda, a jedinice još nisu bile brojne ni borbeno dovoljno izgrađene došlo je do žestoke borbe s Nijemcima na pravcu Goilo — s. Veliko Vukovje, odnosno Goilo — s. Rogoža — s. Velika Bršljanica. Da je neprijatelj imao više uspjeha u toj borbi ne bi bilo nenormalno s obzirom na svježe formirane čete, osrednje naoružanje, mlađi kadar. Međutim, rukovodeći kadar bio je iskusni, a borački sastav dobar, tako da je uspjeh toga dana bio potpun, čak izvanredan.

Jedinice I partizanskog bataljona bile su glavnim snagama na položajima na pravcu Velika Bršljanica — Rogoža Veliko Vukovje, a dijelom snaga na pravcu s. Dišnik — Garešnica. Štab bataljona nalazio se u s. Dišniku, a Štab MPO u s. Malom Prokopu.

12. lipanj 1943. bio je lijep i sunčan dan. Sve je zeleno, žito izdžikaljalo, seljaci rade na njivama. Komandant I bataljona je Ferdo Einspigel, s njim je Ivan Bobinac-Ćelo, oba su borci od 1941. Ferdo mlad, visok, plav, stasit i lijep čovjek, komunist. Nijemac po narodnosti. Još rano ujutro rasporedio je jedinice bataljona. Getu s komandirom Vučićevim Tumbasom-Tigrom uputio je u rejon Velikog Vukovja sa zadatkom da postavi zasjedu na putu s. Veliko Vukovje — Gojio i daочекa neprijatelja ako podje u selo, nanese mu gubitke i zaplijeni oružje.

3. četa zaposjela je položaje na kosi južnog dijela Velike Bršljanice, a jedan vod u rejonu Knežević-brdo, sa zadatkom da prihvate 1. četu koja se našla ispred njih, ako zatreba, i da zatvori pravac Goilo — s. Rogoža — s. Velika Bršljanica — s. Mali Prokop. Četa bez voda nalaziла се у рејону Дишника и сјеверног дијела Бршљанице у резерви код Штаба баталјона. Било је неких информација од наших органа обавјештајне службе да ће непријатељ из Гоила наступати у циљу напада на Одред. Чини се да је имао доста података о нама, можда је чак знао да је извршена реорганизација јединица. Прatio је кretanje naših snaga i tukao se s njima proteklih dana, nastojeći prodrijeti dublje na slobodnu teritoriju, u čemu никако nije uspijevao.

I dok je I bataljon imao navedeni raspored, komandant njemačkog fašističkog bataljona, čiji je štab bio tada na Goilu, odlučio je da jednom ojačanom četom od oko 200 vojnika i starješina izvrši dublji prodor na slobodnu teritoriju, razbijе naše jedinice i podigne moral svojim slugama, opljačka što više jaja, slanine itd, kao obično. Budući da je gospodin hauptman bio školovan vojnik, uz to je imao dobro obučenu i naoružanu jedinicu i komande, odlučio je da: isturajući jaku izviđačku patrolu na pravcu Goilo — s. Stupovača — s. Rogoža — s. Velika Bršljanica i slabiju izviđačku patrolu као боčно osiguranje на првцу Goilo — s. Veliko Vukovje, glavninom чете што прије оvlada са Rogožom, razbijе partizanske snage i produži nastupanje prema Velikoj Bršljanici. Taj naduvenko nije ni razmišljao да bi тога дана могао бити тућен. Naprotiv, bio је увјeren да ће он те комунистичке bandite naučiti pameti. Slično је mislio и njegov komandir чете, a komnadiri vodova, zna se: befel je befel.

Jutro je, idu njemački fašisti u bespriјekornom marševskom poretku. Prve kilometre puta prešli су bez problema, nigdje ni traga partizanima, seljaka je мало на njivama, а и они које су видјели на kosama које воде у Stupovaču ubrzo су се izgubili.

Manja kolona od dva odjeljenja u ulozi bočnog odjeljenja i помоćnih snaga nije žurila, спуштала се seoskim путем од Goila према потоку Dišnica i Velikom Vukovju. На ћелу је gefrajter Hans с automatom (m/p) за njim на propisном одстојању војници у пуној ратној спреми. Šljemovi svjetlucaju на сунцу. »Idu Nijemci«, реће Duro Lemić, puškomitraljezac rodom из Rogože. »Tišina«, просикта komandir чете Tigar, »ћекајте команду, нека приђу што блиže.« То је била главнина I чете I баталјона у засједи, западно од Vukovja у висини централног дијела села. Partizani zalegli i napregnuto ћекају да се fašisti приблиže. Сваки борач је са својим mislima. Puškomitralјesci су хладнокrvni, стари су то борци, сигurnи су у своје »brnce«. Само да ih Švabe не открију прије времена. Како се колона непријатеља приблиžавала, напетост од iščekivanja pred борбу је rasla. Nijemci осматрају напријед, lijevo i desno, никога. Није им ни пало наум да би tu nadomak Goila, njihovoga utvrđеног uporišta, била partizanska zasjeda.

Komandir voda feldvebl Johan ide sa strane kolone i pogledom kontrolira svoje vojnike. Zadovoljan је, poredak је bespriјekoran. Sada ће он tim ušljivim seljacima pokazati nadmoć više rase. Нека виде што је njemačка војска. Lijevo i naprijed је gospodin komandir чете. On ће rastjerati partizane ако ih има u s. Rogoži i Velikoj Bršljanici, а ja

ću, razmišlja Johan, pročistiti selo Veliko Vukovje i s juga izbiti u Rogožu, spojiti se s gospodinom hauptmanom. Zadatak nije težak, nпротив lak je. Mora da nabavi jaja, špeka i šljivovice za komandanta bataljona i komandira čete, ali i za sebe, razmišlja komandir voda. A onda: iznenadna vatrica s lijeve strane i fijuk zrna prekine mu misao. »Nieder, feuern!« viknu Feldvebl i baci se na vlažnu zemlju. »Zasjeda, partizani, bože moj.« Vidi kako mu čelno odjeljenje gine, čuju se jauci. »Rückzug!« naredi i s grupom od 5—6 vojnika pobježe glavom bez obzira uz potok. Kiša zrna ga prati, ali on je već u mrtvom uglu, zatim u Goilo.

Partizanska zasjeda je dobro postavljena i vođena, uspjeh je bio odličan. Pustivši neprijatelja na blisko odstojanje, partizani su preciznom vatrom u kratkoj i oštroj borbi ubili 5 neprijateljskih vojnika, zarobili 5 vojnika, zaplijenili 9 pušaka i 1 puškomitrailjez M. 34 — »šarac« (prema nekim podacima zarobljeno je 8 vojnika, 9 poginulo, uteklo 5, zaplijenjeno 16 pušaka i više od 1000 metaka, 1 puškomitrailjez i druga oprema, Zbornik dokumenata NOB-a, knjiga 16, dokument 59).

Od partizana iz zasjede nitko nije ni poginuo niti ranjen. Od zatalog zrna poginuo je komesar I čete Franjo koji je s dijelom čete ostao u Rogoži. Borbu je promatrao iz voćnjaka.

Glavna kolona Nijemaca izbila je u Rogožu iz Stupovače. Kratko-trajna paljba u Velikom Vukovju nije mnogo zabrinjavala njemačkog komandira čete. To je Johan otvorio vatru na nekoga u selu, pomisli on i naredi da se brže kreće. »Vorwärts!, čuje se komanda komandira vodova. Kolona živilje krenu. Ubrzo izbije na put Stupovača — Rogoža, jer je komandir izviđačke patrole (jačina patrole bila je oko 40 vojnika i starješina), već ovладao vrhom sjevernog dijela Rogože, pa je glavnina mogla naprijed.

Izbivši na greben iznad mlina Antolin, koji se nalazi u donjem dijelu Velike Bršljanice, komandir izviđačke patrole jačine kompletног voda osmotri teren ispred sebe. Pošto ne uoči ništa sumnjivo, naredi pokret: pravo u klopku. Na povijenoj kosi s naseljem bila je u zasjedi II četa I bataljona MPO, a lijevo i bočno još jedan vod. Gledaju partizani kako Nijemci idu u pođugoj koloni, naprijed su čelni izviđači, pa čelna patrola, onda glavnina izviđačke patrole. Sve ih prebroje komandiri vodova, a borci nestrpljivo čekaju da se l'ašisti primaknu bliže. Čelni izviđači stižu do prvih kuća, a glavnina voda nađe se u udolju u rejonu mlina Antolin. Tu je i komandant bataljona koji upravo dade znak komandiru II čete da počne. Pali. Osu se vatrica iz partizanskih pušaka i dva puškomitrailjeza, padnu prvi mrtvi i ranjeni, nastala pometnja. »Rückzug!, deru se preplašeni gefrajteri i cuksfireri. Tada zaori se ono strašno: »Juriš, drugovi, naprijed!« Nijemci su se branili, ali silina partizanskog juriša bila je prevelika. Osvajači Evrope dižu ruke. Sa svih strana partizani s crvenim petokrakama na kapi. Bio je to žestok i kratkotrajan okršaj. Žito zgaženo, rasuti leševi, razbacano oružje. Grupa partizana vodi zarobljenike, borci nose po tri puške, neki već svlače mrtve fašiste, dobro će se obući i obuti. Jedinice bataljona izbijaju na greben Knežević — brdo s. Rogoža i otuda odbiju napad glavnine neprijatelja, koji se oko 11 sati povukao u Goilo.

U borbi su pогinula 2 partizana, 2 su ranjena. Njemački fašisti imali su 7 mрtvih i 33 zarobljena. Zaplijenjena su 3 puškomitraljeza, 4 automata M. P. i 29 pušaka tipa »mauzer«. Bilo je oružja za dva partizanska voda novih boraca koji će uskoro stići. Zaista bogat plijen! Nijemci su tučeni u direktnom sudaru, uništen je kompletan vod. Bila je to jedna od veoma uspešnih borbi jedinica MPO-a (veliki gubici neprijatelja vide se iz dokumenta broj 59, knjiga 16, tom 5, Zbornik dokumenata NOB-a).

To prijepodne bilo je veoma živo u Velikoj Bršljanici. Najprije je bilo straha kod seljaka: ide banda, bit će borbe, ako prođu Nijemci, spalit će selo, pobiti ljudi, govorili su stariji, kao što su uradili u Oštrom Zidu. Mnogi su bili spremni pobjeći ako neprijatelj prodre. Ali, sada idu Nijemci prema gornjem dijelu sela kao zarobljenici, puknili glave, pokisli bez kiše, narod ih gleda i veseli se pobjedi partizana. Istina, ima nekoliko onih koji ne vole partizane, oni šute i ne izjašnjavaju se.

U Štabu veselje, neprijatelj je dobio po glavi. Vijest je brzo stigla u sva sela ovog dijela Moslavine.

Uspjeh Moslavačkog odreda dobro je došao jer je uslijedio kada je od I bataljona, udarnih grupa i omladinske nastavne čete formiran i drugi partizanski bataljon. Moral je, razumije se, porastao, a to je bilo posebno dobro kad je riječ o komandiranju. Štab MPO-a i bataljona solidno su radili. Hrabrost i sposobnost komandanta I bataljona Ferde Einšpigla i komandira četa došlo je do punog izražaja. Štab bataljona, komandiri i komesari svih jedinica radili su dobro, uspjeh je bio izvanredan. Solidno obučeni neprijatelj tučen je partizanskom taktikom. Šablon nije položio ispit. Njemački fašisti nisu još shvatili naš rat i naš način djelovanja. Valja reći da je partizanska četa bila na položaju u žitu uglavnom bez ukopavanja. Bila je u polju, tamo gdje je neprijatelj nije očekivao. Da je to bila visoka šuma, neprijatelj bi sigurno izvršio detaljno izviđanje pa bi jedinica bila otkrivena i on ne bi upao u klopku. Doživio je istog dana dva potpuna iznenadenja koja su ga skupo koštala.

Za taj uspjeh, Štab odreda i I bataljon pohvalio je načelnik Štaba II operativne zone koji se tom prilikom našao u Moslavini.

Iskustva iz zasjednih djelovanja MPO-a govore da su najuspješnija bila tada kada se postiglo iznenadenje, prije svega u rejonu gdje je zasjeda postavljena. U pravilu su uspijevale sve one zasjede koje su bile bliže uporištima, u polju, tamo gdje ih je neprijatelj najmanje očekivao.

POGIBIJA KOMANDANTA I BATALJONA

Nešto kasnije dogodila se nesreća u I bataljonu MPO-a: poginuo je komandant Ferdo Einšpigel-Sivi.

Ferdo je otišao u partizane noću 8/9. prosinca 1941., a njegov brat Ivica stigao je za njim u MPO 1942. lako im je otac bio član Kulturbunda, više formalno, sinovi su bili napredni omladinci. Nisu se dali zavesti fašističkom propagandom, već su se opredijelili za NOB i kao Nijemci učinili častan izuzetak.

Ferdo je od borca, koji se stalno isticao, ubrzo postajao desetar, vodnik, komandir čete, operativac u bataljonu i komandant bataljona. Poslije odlaska I Businog bataljona u Slavoniju, Ferdin II bataljon postao je I bataljon Moslavačkog odreda.

Bio je izgrađeni partizanski rukovodilac koji je završio oficirski kurs kao jedan od najboljih. Kao komandant bataljona pokazao je u-mješnost i dovitljivost u komandiranju, hladnokrvnost u borbi i visok stupanj drugarstva. Njegove sposobnosti došle su do punog izražaja baš na toj dužnosti. Gotovo svi sudari s neprijateljem završavali su se loše po fašiste. Više od dva mjeseca neprijatelj nije uspio dublje prodrijeti na oslobođenu teritoriju. Svaki put bio je odbijen, a često je najuren natrag u Garešnicu, u Hercegovac ili neki drugi garnizon, u uporište.

Toga sunčanog ljetnog dana I bataljon je vodio borbu sa snagama intervencije iz Garešnice u širem rejону Dišnika. Svi pokušaji neprijatelja da ovlada tada već čuvenim Kovačić-brdom, Tromedom i Ćukovcem, ostali su bez uspjeha. Bilo je oko 10 sati, sunce je visoko odskočilo, a s kosa i grebena u vidu potkovice oko Dišnika odjekuju rafali puškomitraljeza i plotuni partizanskih pušaka. Neprijatelj ne može naprijed. Ferdo na komandnoj osmatračnici u vrhu sela Dišnika promatra dvogledom borbu jedinica bataljona. Vedar je i zadovoljan. Tuku se partizani muški, dobar je bataljon, pomisli, fašistička gamad neće proći. »Avion druže komandante«, najednom viknu kurir, »sklonimo se«. Ferdo pogleda, bila je to »roda«, odmahne rukom i produži da osmatra borbu.

Međutim, neprijateljski avion nadleti rejon komandnog mjesta I bataljona, otvori vatru iz mitraljeza i odmah baci bombu. Snažna eksplozija podiže Ferdu od zemlje, nešto ga udari u grudi i trbuhi, ujede ga žestoko i on padne izgubivši svijest. »Pogibe komandant bataljona, majku im fašističku«, viknu kurir B. M. i pritrča Ferdi. Sav krvav, dove svijesti i podiže se na laktove, zatim klone na zemlju. Ubrzo ga prebiju, ali krv se nije mogla zaustavili, jer je parčad bombe nanijela teške rane u trbuhi. Zamjenik komandanta K. B. naredi da se spreme kola i komandant bataljona preveze u ambulantu Odreda u Malom Prokopu. Ferdo blijed i malaksao, ali hladnokrvan i ozbiljan, reče svom zamjeniku da preuzme komandu i sprječi prodro. Tu se nade i Ćelo, žao mu divnog druge i vrsnog oficira. Ferdu ubrzo ukrcaju u zaprežna seljačka kola i odvezu u Mali Prokop. Ćelo gleda za njim, a suze napune oči starog člana Partije, radnika Ivana Bobinca. Odgajao ga je kao rođenog. Hoće li preživjeti. Malo je nade!? Kad kola zamaknu u šumu, Ćelo ode na položaj.

Dva dana nakon toga u teškim je mukama umro Ferdo Einšpil-Sivi, komandant I bataljona MPO-a. Zaklopio je oči u malom partizanskom selu, u Malom Prokopu. Sahranjen je na mjesnom groblju među svojim borcema i komandirima koji su poginuli u borbi za slobodu, bratstvo i jedinstvo.

Toga dana malo moslavačko selo bilo je tužno. Mnoštvo boraca i naroda sakupilo se na seoskom groblju da isprati Ferdu na vječni počinak. Govorili su komesar Odreda Capo i Ćelo. Dirljivim riječima is-

takli su zasluge Einšpigela u oslobođilačkom ratu, u borbi protiv fašizma, ističući ga kao Nijemca koji je položio svoj mladi život za slobodu naroda. Na kraju je počasni vod paljbom odao poštu svome komandantu.

Ilija Strika, tada na dužnosti komandanta Odreda, rekao je sjećajući se Ferde-Brace: »Bila je to nesreća, ako se tako može reći. Ferdo je bio sposoban komandant bataljona. Upravo se vratio s oficirskog kursa gdje je bio najbolji. Hrabar, sposoban da vodi jedinicu u borbu, mlađ, Nijemac i komunist. Gledao sam ga dok je umirao, borio se za život hrabro do posljednjeg trenutka. Svima su nam suze same tekle niz obraze, meni, Capi, Čeli i ostalim drugovima. Bio je perspektivan oficir koji bi sigurno izrastao u visokog rukovodioca da je ostao živ. Ali eto, rat je takav, često uzima najbolje između nas.«

Volio je Ferdu i narod i borci kako zbog hrabrosti i sposobnosti, tako i zbog finoće u ophođenju s drugovima, čvrstoće karaktera i čestosti.

Nedugo zatim poginuo je i Ferdinand brat Ivica Einšpigel, također kao član KP. Neka ovi reci sačuvaju od zaborava svjetli lik braće Einšpigel iz Garešničkog Brestovca.

U toku ljetnih mjeseci MPO je bio aktivno, opet je ojačao i nastao u jaku borbenu jedinicu. Partizanski bataljoni bili su veoma pokretljivi, pojedine čete djelovale su u saradnji s udarnim desetinama i vodovima. MPO je istovremeno bio operativna jedinica, dok su čete s udarnim grupama i vodovima igrale ulogu manjih partizanskih odreda. Stoga neprijatelj realno procjenjuje da u Moslavačkoj gori ima znatno više partizana nego ih je stvarno bilo u bataljonima Odreda. Ako bismo pribrojili sve desetine i vodove na terenu Moslavine, tzv. udarne grupe, onda je MPO u tom dijelu godine imao oko 750 boraca.

Kako je Štab ocjenjivao djelovanje Odreda vidi se i iz izvještaja od 13. lipnja 1943.

Original u arhivi V. I. I, lond NOB-e,K. 1472, 40—2/3

Štab Moslavačkog N. O. P. Odreda
13. VI. 1943.

IZVJEŠTAJ O AKCIJAMA

Od dana kada smo poslali zadnji izvještaj akcije koje smo spuštali kako na starom sektoru Garešnica tako i na Čazmanskom i Ivančić Gradskom sektoru.

U našim akcijama imali smo i par proluakcija neprijatelja od kojih jedna veća gdje je na uzak sektor Čazme bacio na nas 1.200 vojnika. Učinili smo jednu akciju na prugu gdje smo srušili jedan teretni voz. Učinili bi više da smo imah eksploziva.

AKCIJE

24. V. krenuli smo sa celim odredom na Kopčić Brdo s tim da im postavljamo zasjede i da izvršimo par akcija na rušenju pruge i akcija manjih neprijateljskih uporišta koje bi mi sa našim snagama mogli da likvidiramo.

25. V. jedna četa je bila u zasjedi kod Selišta. Banda je naišla **u** jačini od jedne satnije Gorskog Zdruga, koja je navodno pošla da pljačka sela. Naši su otvorili brzu paljbu, uslijed nadmoćnosti neprijatelja morali smo se povući. Neprijatelj je imao 10 mrtvih i ranjenih, na našoj strani nema ništa. Zarobljena su dva neprijateljska vojnika. Utrošeno oko 200 komada metaka. Pljen 4 puške, 2 bombe i 300 komada municije. Jedna četa je bila u Mustafinoj Kladbi. Banda je naišla **u** jačini jedna satnija, primili smo borbu, banda je u paničnom bijegu pobegla. Neprijatelj je imao 3 mrtva i 2 ranjena, pljen jedna puška, na našoj strani gubitka nema.

27. V. dvije čete krenule su za Žuticu, a ostale snage bile su na Kopčiću.

28. V. Dvije čete bile su na zasjedi na Kopčiću, nije naišao nitko.

29. V. dvije čete bile su na zasjedi na Kopčiću, naišao nije nitko. One dvije čete koje su krenule za Žuticu izvršile su akciju na željezničku prugu Dejanovac. Zarobili smo 35 domobrana. Jedan je ostao, a ostale smo pustili. Pljen 24 puške, oko 1.000 komada metaka, utrošeno 130 komada metaka. Gubitaka nema.

30. V. Bila je reakcija na Kopčić u jačini oko 1.000 bandita. Uslijed jačine neprijatelja nismo primali borbu. Banda se uveče povukla **u** svoje polazne baze. Dvije čete razrušile su prugu na stanicu Dejanovac, naišao je teretni vlak prevrnuo se.

31. V. Dvije su čete bile na položaju Kopčić, a one dvije iz Žutice bile u Marči.

1. VI. Dvije su čete bile na položaju Kopčić, a ostale dvije stigle na Kopčić.

2. VI. cijeli odred krenuo i to dvije čete u Prokop, a dvije **u** Mikleušku.

4. VI. Dvije su čete bile na položaju Prokop, ostale dvije na zasjedi na cesti Popovača Kutina, nije naišao nitko.

5. VI. Sve čete bile na položaju.

6. VI. bila je reakcija manjeg stila, mi smo bili u zasjedi, banda nije naišla.

7. VI. sve su čete bile na položaju.

8. VI. bili u zasjedi, nitko nije naišao.

10. VI. Sredivali bataljon i čete.

11. VI. bili na položaju.

12. VI. Bili u zasjedi Vukovje — Rogoža — Bršljanica. Banda je naišla na zasjedu u Vukovje u jačini 10 vojnika. Naši su otvorili paljbu, 5 mrtvih, 5 zarobljenih, pljen jedan prsni mitraljez 9 pušaka star. Srpskih oko 400 komada metaka. Istoga dana banda je nastupala preko Stupovače Čaire u Bršljanicu u jačini 40 vojnika. Mi smo otvorili paljbu. Naši hrabri borci na juriš ih opkolili 7 ubili 33 zarobili. Pljen 3 puško-mitraljeza belgijskih prerađeni na municiju mauzer 4 prsna mitraljeza, 6 pištolja, 29 pušaka star. srpskih i mnogo municije i ostanlog materijala. Na našoj strani 2 mrtva, jedan teško i jedan lako ranjen.

OPĆE STANJE U ODREDU

9. VI. Provedena je reorganizacija našega odreda u sporazumu Štaba Odreda i druga načelnika Štaba II. Operativne Zone. Od jednog bataljona što smo ga imali organizirali smo još jedan. Čete nisu velike, svaka 30—40 partizana. Komandni i komandantski sastav je u glavnom popunjen, osim nekoliko zamjenika komandira i vodnika.

Mišljenja smo novo postavljeni kada odgovarat će početnim zadatacima, a razvijanjem njihovih četa i bataljona razvijat će se i oni.

Rasparčavanje partizana po samim četama nije naišlo na jače negodovanje partizana. Ono malo što je bilo već je potpuno nestalo.

PERSPEKTIVE

Što više akcija na prugu.

tacat se opet na sektor Ivanić Grad — Čazma. Imamo u vidu više akcija koje ćemo izvršiti.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Komesar:
Vjekoslav Janić
Prekuca: T/F

V. D. Komandanta:
Ilija Strika

Politički čas u jeđnoj četi

OBAVJEŠTAJNA I K. O. SLUŽBA

Iako u drugom dijelu knjige ima priloga na ovu temu, nužno je nešto više reći o organizaciji i radu obavještajne i kontraobavještajne službe MPO-a. Prije formiranja MPO-a, Partija je vodila računa o pri-

kupljanju podataka o neprijatelju, njegovu rasporedu, cilju i načinu djelovanja. Istina, taj rad je bio skromnih mogućnosti, pa ni rezultati nisu uvjek bili dobri. Velika hapšenja članova KP u Čazmi, Kutini i Garešnici 1941. mogla su se dobrim dijelom izbjegći da je naš obavještajni i kontraobavještajni rad bio bolje organiziran. To posebno vrijedi u slučaju čuvene »Borine provale«, koja je najviše pogodila partijske kadrove u Moslavini i sigurno je bila najveći uspjeh neprijatelja na tom području u toku čitavog rata.

Međutim, odmah valja istaći činjenicu da je MPO imao veoma dobro organiziranu obavještajnu i kontraobavještajnu službu za sve vrijeme svoga postojanja, bez obzira na slabosti i propuste. Najbolji dokaz da je tako govori podatak da naš Odred nije u toku NOR-a nijednom bio razbijen, a kamo li uništen. Naprotiv, uspio se održati, razvijati i odigrati svoju ulogu zahvaljujući i dobrom radu obavještajne službe.

S obzirom na uvjete, stupanj organiziranosti, na snage i sredstva u radu obavještajne i kontraobavještajne službe, ističu se tri faze: prva, 1941 — 1942, kada u Odredu nema oficijelnog posebnog organa koji se bavi tim pitanjem. To je radio komesar, a dobrim dijelom i svi rukovodioci i borci u jedinici. Na terenu je to radila Partija, organizatori i rukovodioci NOP-a, ali ne specijalistički, već kao sastavni dio općeg zadatka. Da ne bi bilo nejasnoća, točno se znalo tko je neprijatelj, tko su glavni ustaški ljudi, organizatori, zločinci, a tko to nije. U svakom su selu naši saradnici prikupljali i davali sve potrebne podatke i dostavljali ih. Točno je i to da su mnogi podaci propadali jer nisu stizali na vrijeme. No, to je bilo realno jer je u rukovodstvima KP i MPO-a bilo nepovezanosti, neorganiziranosti, početnih slabosti, grešaka, ljudi su se kolebali itd. Sve se to odražavalo na obavještajni rad. Sve je zavisilo od kadrova i njihove sposobnosti, od shvatanja linije KPJ kako organizirati NOP, NOB-u, partizanski odred, kako voditi borbu kakvu pažnju posvetiti obavještajnom radu i borbi protiv neprijateljske obavještajne službe. Velik broj članova KP i komiteta bio je na vrijeme obavještavan da mora ići u ilegalnost ili bježati jer će neprijatelj hapšiti, ali neki to nisu poslušali, neki su se pokolebali, drugi su sami sebe zavarivali pa su pali u zatvor. Na sreću, takve su greške ispravljane, pa je spašeno mnogo drugova da ne zaglave u logoru.

Sekretar OK KPH Čazma Lojz Vulinec organizirao je »bazu«⁵⁶⁾ MPO-a u šumi blizu Kopčić-brda i u Andigoli kolovoza 1941. Izrađene su tajne zemunice, skloništa, pa je to bio oslonac Odreda do kraja prosinca. Puna četiri mjeseca neprijatelj ih nije otkrio, što znači da je budnost, konspiracija, bila na visini.

Prilikom prve velike operacije čišćenja Moslavačke gore od partizana potkraj siječnja 1942. godine (27 — 29. I 1942.), naša obavještajna služba dala je podatke o koncentraciji neprijatelja i njegovim namjerama da uništi Odred. Da taj podatak nije stigao na vrijeme (najprije su ga dali Pajo Gregorić i Zvonko Brkić 26. I, a sutradan 27. I oko 9 sati stigao je i kurir iz Velikog Prokopa da obavijesti o nailasku neprijatelja), pitanje je kako bi se događaji odvijali. Bez obzira na opću bud-

") Baza može biti: a) tajno sklonište, b) skladište raznog materijala i c) rejon, bivak — kantoman, u kojem se nalaze jedinice duže vrijeme.

nost moglo se dogoditi da neprijatelj iznenadi Odred, a onda bi situacija bila sasvim drugačija: komandant Odreda Stipe ne bi 27. rano ujutro poslao patrole na sve važnije pravce da se osigura od iznenade-nja. Međutim, on je bio taj koji je iznenadio neprijatelja i uspješno završio borbu. Karakteristično je da je rad znatno bolje organiziran u obavještajnom nego u kontraobavještajnom smislu. Uglavnom je bio okrenut Odredu i donekle organizacijama NOP-a. Još nije riječ o organiziranoj obavještajnoj službi u klasičnom smislu, već se na tome radi kao na jednom od zadatka. Budući da su prvi partizani bili članovi KP, SKOJ-a, napredni radnici, nije ni bilo velikog posla na kontraoba-vještajnom planu, niti se to izražavalo. Svaki borac bio je odabiran i provjeravan. Povjerenje, drugarstvo i metode rada, posebno konspirativnost, učvršćivali su moral i snagu.

Ubacivanje neprijatelja u naše redove gotovo da je u takvoj situacijski bilo isključeno.

Druga faza počinje sredinom 1942. tako da ob. služba ima prve organe koji se bave tom djelatnošću, ali još uvijek ne u potpunosti. Formiranjem Štaba, koji ima i sve druge elemente, Odred je dobio i zvanično obavještajnog, odnosno informativnog oficira, kako se tada zvao. koji isključivo rješava te probleme, organizira rad na terenu i u bataljonima, gdje također postoji poseban oficir zadužen za rad kontraoba-vještajne prirode.

Podaci o neprijatelju organizirani se prikupljaju, više se pažnje poklanja sastavu ljudstva u Odredu, vodi se računa o rovarenju neprijatelja. U ovoj fazi, za razliku od prve, borba protiv petokolonaša, organa ustaškog pokreta, špijuna i istaknutih saradnika okupatora i ustaša postaje sve važnija. Ob. služba, koja je istovremeno i kontraoba-vještajna, nekad manje, nekad više, počela je ozbiljno raditi. Likvidacija istaknutih neprijateljskih elemenata po selima i općinskim centrima odlučno je doprinijela razbijanju sistema neprijateljske obavještajne službe na terenu. O čemu je riječ? Dolaskom na vlast ustaše su preuzele sav bivši aparat jugoslavenski, odstranivši one u koje nisu imali povjerenja. Nakon toga uspijevaju da od jedinica Mačekove Zaštite postepeno formiraju ustaške jedinice po selima pod vidom ustaških pri-premnih bojni. Svaki kotar — jedna ustaška pripremna bojna. Po selima su imali odjeljenja — rojeve ili vodove. Parola pod kojom su zaveli mnoge naivne ljude bila je: Bit ćeš ustaša u selu, u pripremnoj bojni, kod svoje kuće, nećeš ići u vojsku niti na front, ako se upišeš u pripremnu bojnu, nećeš ići u Bosnu, u Liku itd; oružje ćete dobiti kad zatreba. Jednom dijelu ustaše su odmah dale oružje, svak je dobio pušku, fišeklike i kapu sa slovom U. Naoružani su oni koji su se pokazali privrženi ustaškoj vlasti, takvi su u pravilu bili rojnici, komandiri vodo-voda, doušnici, šovinisti, ljudi bez karaktera. Svi ti pripadnici ustaških pripremnih bojni imali su zadatak da prijave sve sumnjive ljude, strance, nepoznate i slično. Zbog toga je u početku bilo veoma teško raditi za NOP na terenu. Seoske starještine imale su službeni zadatak da daju podatke o svemu što se događa u selu. Tako su radili lugari, oružnici, pisari, panduri. Općinski bilježnici posebno su radili na tom zadatku po službenoj dužnosti, a neki su se u tome naročito isticali. Međutim, masovnost onih koji daju podatke neprijateljskim rukovodstvima nije

dala željene rezultate. Narod je ubrzo prozreo namjere izdajnika i sve više im je okretao leđa.

Eto, u takvim uvjetima djeluje naša obavještajna služba, koja nije bila izdvojena samo u MPO-u, već je radila za NOP, za komitet i druga rukovodstva. Partizanski, partijski i vojni rukovodioci davali su zadatke, primali izvještaje i donosili odluke. Bilo je pametno, kada je strijeljan izdajnik, da ŠMPO to objavljuje, da se o tome javno govori na skupovima. Na taj se način neprijatelj konkretno raskrinkavao, izdajnik je bio politički izoliran, što je ubrzavalo distanciranje od ustaškog pokreta. Dakle, oštrica obavještajnog i kontraobavještajnog rada i borbe bila je uperena protiv pravog protivnika. To je bio udar u glavu, pa su rezultati bili zaista dobri.

Takvim radom Partija je osigurala čistoću svojih redova, moralnu čvrstinu i jedinstvo u partizanskim jedinicama.

Pokušaji UNS-a i Gestapoa da u Moslavini stvore četničke organizacije bio je na vrijeme osuđen. Već u jesen 1942. ŠMPO sprovodi detaljnu istragu i raščišćava situaciju u Odredu. Na terenu je uhapšen a zatim strijeljan jedan odbornik MNO-a koji je pokušao da nešto uradi na liniji četničkog pokreta. Kao što znamo u proljeće 1943. strijeljani su Košić, Misirača, Krupljan, Rogulja i još neki. Na taj su način u začetku sasjećeni korijeni pokušaja da se na prostoru Moslavine organiziraju organizacije D. M. (Draže Mihajlovića). Što bi značilo da je neprijatelj uspio pocijepati Srbe na dvije strane? Imali bismo i ustaše i četnike. Neprijatelj nije uspio zahvaljujući pravilnom radu rukovodstva KP. Zahvaljujući pravilnom radu partijskih rukovodstava, Srbi su se u golemoj većini opredijelili za NOP. Bilo je mnogo partizana, članova KP, SKOJ-a, omladinskih organizacija AFŽ-a i NOO-a u NOV iz sastava srpske nacionalnosti. Ni kasniji pokušaji nisu urodili plodom, iako je bilo pojedinaca i grupica koje su radile protiv NOB-a i uspjele pasivizirati izvjestan broj ljudi, izazvati dezterstvo u drugoj polovini rata, ali takvi nisu mogli bitno utjecati na tok događaja i razvoj borbe.

Veliku pomoć u organiziranju obavještne i kontraobavještajne službe dala su i viša partijska rukovodstva, Štab II operativne zone, CK KPH, Okružni komitet itd. Tome je mnogo pridonio Vlado Popović razbijši oportunitizam nekih rukovodilaca i rukovodstava, zaoštravajući borbu protiv klasnog neprijatelja i neprijateljskih obavještajnih službi, protiv reakcionarnog dijela HSS-a i sličnih.

Uputstvom GŠH i Štaba II operativne zone od srpnja 1943, ob. i kontraob. služba u MPO-u napokon je dobila sasvim konkretne organizacijske oblike. Evo šta o tome kaže Nikola Vrančić-Bajda, obavještajni oficir Odreda, u svom izvještaju Štabu TI i III operativne zone:

ŠTAB

Mosi. N. O. P. O. Hrvatske

Inf. br. 26/43.-

4. IX. 1943.- -

Štabu

Položaj

I. Organizacija, odnosno napredak informativne službe.

Kako je poznato Štabu, nalazim se u inf. rajonu br. III. kojeg sam upravo organizirao. Za kratko vrijeme dostaviti ču Štabu izvještaj o njegovom radu. Infor. rajon br. I. je dosta dobar, izvještaje šalje redovno, a i u pogledu veze sa neprijateljem postigli su neki uspjeh. Infor. rajon br. II. također je dobar u slanju dnevnih izvještaja, ali u sklapanju veze sa neprijateljem, nijesu do sada postigli ništa. Radi toga, a u vezi sa Štabom Odreda, uputio sam inf. rajonu II. pomoćnika infor. oficiru, spomenutog rajona. Sada krećem na sektor Gradec — Križevci — Bjelovar, da organiziram inf. rajon br. IV.

II. Veza sa neprijateljskim oficirima.

Pored već spomenutog sastanka u III. rajonu, održao sam još jedan sastanak u istom rajonu sa neprijateljskim oficirom i postigao sledeće: po sporozumu do 10. IX. imade mi se isporučiti 1. sanduk mina za teški bacač 81 mm. i nešto puščane municije. Po isporučenoj pošiljci tražiti ču mine za lake bacače, jer su nam iste potrebne. 5. IX. ov. g. imadem sastanak u istom rajonu sa jednim oficirom, o rezultatu izvještavam naknadno.

III. Transportni vlakovi.

Transportni vojni vlakovi nemaju neki stalni vozni red, već se aviziraju pola sata prije samog kretanja. Dati ču pregled voj. vlakova na pruzi Zagreb — Beograd od 21. VIII. do 27. VIII. 1943.-

prema Zagrebu

- 21. VIII. 1. transport Nijemaca
od 8 vagona
- 2. transport sa Nj. automobilima i 10 vagona za vodu.
- 3. transport o 13 vagona Talijana.
- 22. VIII. 1. transport Nijemaca
sa mostnom radijonom
- 23. VIII.
- 24. VIII. prekid pruge.
- 25. VIII. 1. talijanski transport
bez oružja.
- 26. VIII. 1. Njemački transport
polupani avioni.
- 27. VIII. 1. Njemački transport
sa praznim automobilima.
2. talijanski transport
sa cisternama.

prema Beogradu

1. Njemački trasport sa praznim automobilima i konjima.
1. Njemački voj. transport, prekid pruge.

Vojni transporti na pruzi Zagreb — Koprivnica dostaviti će, dok organiziram rajon br. IV.-

IV. Brojno stanje neprijatelja i dislokacija.

1. **Veliki Zdenci:** ukupno posade 165 ustaša.
2. **Hercegovac:** I poljoprivredna bojna (400), 1 satnija G. Z. svega 550.
3. **Garešnica:** 3 satnije I. G. pukovnije (treće bojne), 111 gestapovaca i nešto žandara, svega oko 600.
4. **Poljana:** 1 satnija 3 bojne I. G. P. oko 150.
5. **Banova Jaruga:** 1 satnija želj. straže (100), 1 satnija biv. 1 bojne I. G. Z. (120), i 200 Nijemaca. Svega 420.
6. **Gojilo:** 1 bojna Nijemaca (600) i 50 dom. opkopara, svega 650.
7. **Husain:** 150 Nijemaca.
8. **Batina:** 100 Nijemaca.
9. **Ilova:** 100 Nijemaca.
10. **Kutina:** ukupno posade 865. ljudi Nijemaca i nešto domobrana.
11. **Repušnica:** 50 Nijemaca i domobrana.
12. **Gračanica:** 45 Nijemaca.
13. **Popovača:** 9. satnija 3. bojne V. G. P., 215 Nijemaca i 120 »vražje divizije«, svega 415 ljudi.
14. **Ludina:** 10. i 11. satnija 3. bojne V. G. P., svega oko 300.
15. **Stanica Ludina-Vidrenjak:** 30 Nijemaca u 2 bunkera.
16. **Most Česme na pruzi Zagreb — Novska:** 30 domobrana u 2 bunkera.
17. **Križ:** 12 satnija 3. bojne V. G. P., 120 dom. želj. straže, svega oko 300 ljudi.
18. **Ivanić Grad:** 1 satnija dom. (175), 1. Landesschutzt bataljon (200), svega oko 400.
19. **Kloštar:** oko 60 žandara.
20. **Čazma:** 120 gestapovaca, 40 žandara i 200 domobrana, svega oko 360.
21. **Ivanska:** oko 26 žandara.
22. **Narta:** 1 satnija biv. pohodna (prije bila u Ivanskoj) 120 ljudi.
23. **Pisanica:** 300 žandara.
24. **V. Grđevac:** 600 Nijemaca.
25. **Most Česma na pruzi Bjelovar — Garešnica:** 80 domobrana.

U rajonu I. i II. neprijatelj vrši sa manjim snagama izviđanja, dok Nijemci sa tenkovima u III. rajonu hapse ljudi (Kloštar, Sobočani, Križci i t. d.) i vode ih sa sobom, kao taoce, zbog velike aktivnosti naših diverzanata na pruzi.

Dostavljan noćne znakove za Nijemce do 10. IX. 43.

1. IX. KRAKAU	6. IX. MADRID
2. IX. MAILAND	7. IX. BUG
3. IX. RIGA	8. IX. ROM
4. IX. AFRIKA	9. IX. KAIRO
5. IX. KRETA	10. IX. PRAG

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Informativni oficir:

Treća faza u organizaciji i radu obavještajne i kontraobavještajne službe počela je stvaranjem centara na terenu, sektoru, što će biti osnova i za IV fazu poslije godinu dana.

U prve tri faze jedinice Odreda, udarne grupe i vodovi tjesno saraduju s organima obavještajne službe i izvršavaju dio njihovih zadataka. 1944. godine formiraju se jedinice PPK i Ozne.⁵⁷⁾ Naša ob. služba u Moslavini organizirana je tada od vrha do dna u vojsci i na terenu, u svim komandama, štabovima, jedinicama i ustanovama.

Prvi ljudi koji su se više bavili obavještajnim radom bili su Alojz Vulinec-Sloga, Mato Svetličić-Svetli, Pavle Vukomanović-Stipe, Vjekoslav Janjić-Capo, Milan Crnobori i drugi. Prvi ob. informativni oficiri Štaba odreda bili su: Slavko Kezele-Slavni, zatim Crnobori, Radovan Vukelić-Raco, Nikola Vrančić-Bajda, Nikola Cvitaš, Joco Vasiljević-Zmaj i ostali.

Organizacija obavještajne službe sredinom 1943. godine u MPO:

- ŠMPO,
- informativni oficir 1, pomoćnika 2,
- informativni oficir u svakom partizanskom bataljonu.

Na terenu su postojali obavještajni sektori koji su imali svoje ofi- cire, među kojima su bili i: Pavle Mrvoš, Mirko Puljarić, Nikola Cvitaš, Slavko Martinić, Joco Vasiljević i drugi. Znači sredinom 1943. imamo organiziranu obavještajnu službu u jedinicama MPO-a i na terenu Mo- slavine koje se dopunjaju u radu i veoma uspješno prikupljaju podatke o neprijatelju, njegovu rasporedu, namjerama i djelatnosti.

DIVERZANTSKA DJELOVANJA

Jedan od važnih zadataka MPO-a u toku čitavog rata bila su diver- zantska djelovanja. Kada je riječ o tome, moramo imati u vidu nekoliko osnovnih elemenata, u protivnom slika ne bi bila potpuna. Prvo, od formiranja MPO izvodi mnoge diverzije, osobito 1942. i 1943. Drugo, glavni objekt djelovanja je magistralna pruga Zagreb — Beograd s ciljem da se ometa upotreba kraće ili duže vrijeme. Treće, prekidi saobraćaja na prugama bili su vrlo česti, u trajanju od nekoliko sati do nekoliko dana, što je ozbiljno remetilo planove neprijatelja. Četvrto, izvršene su diverzije na svim drugim objektima, kao što su mostovi, zgrade, borbena i neborbena vozila itd. Peto, MPO je već sredinom 1942.

") PPK = Protiv pete kolone, OZNA = Odjeljenje zaštite naroda.

imao vod diverzanata, a 1943. četu koja djeluje u sastavu Odreda kao specijalna jedinica.

Potkraj 1943. formiran je diverzantski bataljon u Moslavini, a nešto kasnije i III diverzantski odred u čijem su sastavu borci iz Moslavačkog odreda. Tu je i Štab diverzantskih odreda Hrvatske na čelu s Ivanom Harišem-Gromovnikom. Tako na prostoru Moslavine imamo veoma jake diverzantske snage, koje uspješno djeluju u toku čitavog rata.

Iako su u drugoj polovini rata stasale naše diverzantske jedinice, PO pa i brigade, čak i cijela 33. divizija stalno djeluje na komunikacijama. Tako je i Moslavački odred dao velik doprinos rušenju komunikacija kao partizanski odred i njegove diverzantske jedinice. Valja istaći da neprijatelj nikada nije uspio nanijeti ozbiljne gubitke diverzantskim jedinicama u Moslavini. Bilo je gubitaka, ali ne i kriza. Neprijateljska obavještajna služba nije postigla odlučujuće uspjehe u borbi protiv naših diverzantskih snaga.

Sredinom 1943. diverzanti MPO-a izveli su mnoge akcije samostalno ili u suradnji s ostalim jedinicama Odreda, nanoseći neprijatelju mnogo gubitaka. Izvršeni su napadi na desetine želj. stanica, straža, mostova i vlakova. Odred je zaplijenio stotine pušaka, desetke puškomitrailjeza i drugog oružja i zarobio više stotina neprijateljskih

MTRKO PALČIĆ, jedan od prvih diverzantskih starješina. K-t. III. dve: odreda Hrvatske

vojnika baš na prugama, zapalio je ili razrušio velik broj želj. stanica i drugih objekata.

Zbog toga što će u posebnoj knjizi biti obrađena diverzantska djelovanja u Moslavini, opisat ćemo samo izuzetne diverzantske akcije.

Ima drugova koji danas hoće suviše izdvojiti naše diverzantske odrede i jedinice iz sastava NOV i POJ, što je nepravedno. Diverzantska djelovanja jedna su od komponenata u vođenju oružane borbe u toku čitavog NOR-a. U prvoj fazi u PO imamo mali broj diverzanata, da bismo poslije stvorili desetine, vodove, čete ili, kraće rečeno, diverzantske odrede različite jačine i sastava. Međutim, sve je to organizirala KP, sve su to jedinice u sastavu PO, brigada, divizija ili korpusa, pod komandom štabova, glavnih štabova, tj. dijelovi cjeline. I još nešto, diverzantska djelovanja treba shvatiti šire, kako po onome što je sve rušeno, tako i po onome tko je sve u tome učestvovao, počev od prikupljanja podataka, pripreme, organizacije do izvođenja, nabavke minsko-eksplozivnih sredstava i svih materijalno-tehničkih sredstava, do učešća pojedinaca, jedinica i naroda koji su tome doprinijeli.

Ovome valja dodati i uvjete s obzirom na snage neprijatelja, zemljiste i vrijeme. Kada sve to imamo u vidu, moramo biti veoma zadovoljni onim što su borci MPO-a i drugih naših jedinica, osloncem na organizacije NOP-a, dali na području Moslavine.

NEŠTO O ZAGREPČANIMA U MOSLAVINI I DRUGIMA

Pored boraca s teritorije Moslavine, u jedinicama MPO-a bilo je mnogo boraca iz Zagreba, Siska, Bjelovara i ostalih mjesta sa šireg prostora sjeverne i sjevero zapadne Hrvatske. Bilo ih je iz Bosne, Like, Slavonije, Dalmacije, i drugih dijelova zemlje. Može se reći i za naš MPO da je po nacionalnom sastavu bio Jugoslavija u malom.

Eto nekih podataka o tome: već 1941. na čelu prvog iako malog PO nalazi se Kasim Čehaić-Turčin, tada sekretar OK KPH-a Bjelovar, Bosanac, Musliman. Imamo Bugarina Petra Petrova-Vanču, borca od 1941, Ferdu Einšpigla, Nijemca. Među prvim partizanima u Moslavini je Pavle Maričić-Pjetika, rodom iz Dalmacije, i Ante Bušljeta-Bušo. Iz Bosne je još Josip Augustinović-Dugi, borac od 1941. Mnogi drugovi došli su u Moslavini kao članovi KP i rukovodioci koji su dali velik doprinos razvoju NOP-a u Moslavini, stvaranju organizacije KP, SKOJ-a, USAOH-a, AFŽ-a, NOO-a itd. Ako bismo isli redom kako su u Moslavini stizali rukovodeći drugovi 1941. i 1942. godine, i kasnije, mogli bismo spomenuti ova imena:

- Stjepan Barilić-Vago,
- Pavle Vukmanović-Stipe,
- Duka Prilika-Brko (general JNA),
- Vjekoslav Janjić-Capo,
- Ivan Turčinović-Suri,
- Milan Crnobori,
- Mijo Bobetko, komandant I bataljona MPO,
- Marijan Cvetković,
- Franc Knebl,
- Vlado Smolčić,

- Franjo Smolčić,
- Drago Bobetko,
- Ivan Panda-Tatek,
- Marijan Lačan-Lazo,
- Stevo čučković,
- Nikola Kličković,
- Zvonko Pragaj,
- Božo Roje,
- Ćiro Karlović,
- Vlado Hus,
- Pavao Žukina,
- Ivo Sarajčić, i

mnogi drugovi koji su bili rukovodioci u bataljonu, odredu, brigadi, ko-tarskom ili okružnom komitetu Partije ili u nekim drugim rukovodstvima, a bili su u Moslavackom odredu. Ovo su samo neki od velikog broja drugova koji su izrasli u rukovodioce u toku NOR-a. Nema točnih podataka, ali je sigurno da je kroz Moslavacki odred prošlo na stotine i stotine boraca, prije svega iz Zagreba, od kojih su mnogi postali rukovodioci u Odredu, a zatim u brigadama, diviziji i korpusu, diverzantskom odredu i drugim jedinicama.

Moslavina je bila otok slobode, prva etapa na borbenom putu mnogih boraca izvan Moslavine, posebno iz Zagreba. Opskrba sanitetskim materijalom, papirom, bojom, tuševima i drugim sredstvima odvijala se prije svega iz Zagreba. Davali su, sakupljali i prenosili naši ljudi iz Zagreba, koji su se i na taj način borili protiv fašističkih okupatora i ustaške NDH. Rukovodstvo NOP-a, od 1941. sve do sredine 1942, nalazi se upravo u Zagrebu, gdje živi i radi zahvaljujući znanim i neznamim Zagrepčanima. Mnogi su sinovi i kćeri Zagreba pali na tlu Moslavine. Prema tome, MPO je dobrom dijelom i zagrebački i sisački itd.

Grad Sisak i njegova šira okolica dali su veliki broj boraca i rukovodilaca u NOR-u, od kojih su mnogi bili na ključnim funkcijama u Moslavackom odredu, komitetima KPH i u drugim organizacijama narodne vlasti i fronta. Kao kotar, Sisak je pripadao najvećim dijelom rata okrugu Čazma, odnosno Moslavina. Prema tome, Moslavina u NOB-u ne bi mogla dati ono što je dala sama, bez boraca i naroda sa šireg prostora sjeverozapadne Hrvatske.

JOŠ NEŠTO O UDARNIM JEDINICAMA

U dogovoru sa OK KPH Čazma i štabom II operativne zone, Štab odreda preuzeo je zadatak da objedini djelovanja svih udarnih grupa, odnosno vodova, da ih usmjerava, daje posebne zadatke i organizira saradnju. To je bila pravilna odluka jer je situacija znatno drugačija. U cilju osiguranja veće aktivnosti, ofanzivnijeg djelovanja i pravilnog provođenja u život linije KP, iz Odreda su upućeni iskusniji rukovodioci za komandire i komesare ovih jedinica. Bilo je to prvi put da su te jedinice dobine i političke komesare. Brojno stanje udarnih vodova bilo je u početku 20 — 25 boraca, ali se ubrzo povećavalo tako da je dostiglo 40 — 45 boraca i više. Udarne jedinice, kao što je kutinska, ona u Žutici i druge, imale su nešto drukčiji tretman nego ranije.

Bile su to udarne čete manjeg sastava, koje su zapravo zamjenjivale bataljone Odreda jer su djelujući u širim rejonima Siska, Čazme, Ivanić-Grada i Kutine vezivale za sebe znatne neprijateljske snage i izvršavale osnovne zadatke partizanskog odreda. Ove jedinice razlikovale su se od udarnih četa (proleterских) u drugim krajevima, koje su bile prije svega brojno vojnički i naoružanjem znatno jače, namijenjene za manevar na širem prostoru. Naše jedinice imale su važnu ulogu i izvršavale su raznovrsne zadatke, ali nisu bile na stupnju proleterских jedinica, niti im je to bila namjena. To je bilo sretno pogodjena organizacija, formacija, koja je omogućavala šire i brže uključivanje omladine u NOB-u. Bili su to svojevrsni borbeni nastavni centri kroz koje su mnogi borci prolazili na putu za MPO ili brigade.

Nema podataka o broju akcija udarnih grupa i vodova, niti je mjesto da ovdje detaljno o tome govorimo. Ali je bitno ustvrditi da su u toku NOR-a na moslavačkom prostoru naše udarne grupe, desetine, vodovi i čete, izvele više tisuća raznih akcija. Svučeno je više od 1000 domobrana koji su dolazili na odsustvo ili su bili u prolazu. Oduzeto je na stotine komada raznog oružja.

UDARNA ČETA OSEKOVO — KUTINA

Najprije nešto o Osekovu. To je veliko hrvatsko selo, jedno od većih na kotaru Kutina, sa oko 1700 stanovnika 1941. godine, u kojem je bilo i nešto Srba, Mađara, Čeha i Nijemaca. Selo ima oblik trolista i čini ga gornje, srednje i donje selo. Prije II svjetskog rata stanovništvo se uglavnom bavilo poljoprivredom, posebno stočarstvom. Kažu da je bilo gospodara sa 10 — 15 konja. Budući da se nalazilo na sjeveroistočnom dijelu Lonjskog polja, seljaci su po načinu života i drugom bili slični onima oko rijeka Save i Lonje. Poznavali su čudi riječka, kanala, posebno plavnog područja kakvo je često bivalo Lonjsko polje. Od ekonomski jačih i politički istaknutijih ističe se gostioničar Vjekoslav Adrinek. Kod njega je još 1924. boravio dr Ante Pavelić. On je dolazio i kasnije, održavao tajne sastanke i sijao sjeme izdajnika. Adrinek je bio i jedan od aktivnijih članova HSS-a i vodeći u Hrvatskoj seljačkoj zaštiti, koja je i u Osekovu razoružavala grupe bivših jugoslavenskih vojnika početkom travnja 1941. Otetim oružjem Adrinek je naoružao svoju Zaštitu, a zatim formirao ustašku jedinicu. Taj Pavelićev sljedbenik ubrzo je postao općinski tabornik, zatim i kotarski logornik u Kutini. Jedan je od onih koji su pomogli Paveliću da relativno brzo organizira svoju vlast na kotaru Kutina. Međutim, kao što je već rečeno, ipak je većina njegovih zaštitara, kasnije ustaša, napustila ustaški pokret i distancirala se od njega. Međutim, Osekovo je dalo i velik doprinos NOB-u i revoluciji. Poginulo je nekoliko desetina boraca, mnogi su zاغlavili u logorima, bilo je ranjenih. Od oko 200 učesnika NOR-a, selo je dalo i velik broj članova KP, SKOJ-a, starješina u jedinicama Odreda i drugdje.

Upravo je takvo selo Osekovo bilo baza i oslonac za djelovanje jedne od udarnih jedinica MPO-a, popularno zvanih UG. U širem rejonu Osekova duže vremena je boravila kutinska udarna jedinica pod komandom Josipa Božića-Malog, kao komandira, i Ive Kneževića kao

komesara. Djelovanja ove udarne jedinice bila su veoma uspješna u svakom pogledu, pa su i rezultati bili pozitivni za razvoj borbe i jačanje jedinica MPO-a. Više o tome bit će riječi u prilogu Ive Kneževića u Trećem dijelu knjige.

AKTIVNOST ODREDA U SRPNJU I KOLOVOZU

Pošto je prekinuo izvođenje pothvata »IVAN« na MPO 6. VII 1943. neprijatelj je morao hitno pregrupirati snage i krenuti ka rejonu Varaždin, Krapina i Zelina. Jedinice MPO-a prikupile su se u Moslavačkoj gori, a zatim su krenule u ofanzivna djelovanja. Srpanj je bio veoma bogat po akcijama koje su izvele jedinice Odreda. Manevar jedinica MPO po unutrašnjim pravcima u Moslavini bio je veoma zanimljiv. Izvođena je akcija za akcijom, napadi, prepadi, zasjede, obrana teritorije, čitav splet aktivnosti. Radi toga da se vidi što je sve učinjeno i kakvi su rezultati, evo djelovanja jedinica Odreda u srpnju i kolovozu 1943:

1. i 2. VII 1943.

Prvi bataljon Moslavačkog partizanskog odreda održao je mitinge u selima Okoli i Osekovo, južno od želj. pruge Zagreb — Beograd.

(Tom V, knj. 17, dok. 56).

2. VII 1943.

Postavljena je mina na željezničkom mostu u Moslavačkoj Gračenici između Kutine i Popovače. Prilikom eksplozije uništена je lokomotiva i 4 vagona, a teško je oštećen i željeznički most. Akciju je izvela diverzantska četa Moslavačkog NOP odreda.

(Tom V, knj. 19, dok. 38).

3. VII 1943.

3 km jugozapadno od Popovače partizani su (dijelovi Moslavačkog NOP odreda) iz zasjeđe napali oružničku ophodnju jačine 6 oružnika. 4 oružnika su ranjena, 2 su uspjela s oružjem pobjeći.

(Izvještaj zapovjedništva Glavnog stožara domobranstva od 4. VII 1943. Tom V, knj. 17, dok. 109).

Bataljoni Moslavačkog NOP odreda sastali su se u Velikoj Bršljanici, u kojoj su se idućeg dana odmarali.

(Tom V, knj. 17, dok. 56).

3. i 4. VII 1943.

Pripreme njemačke vojske i domobrana Gorskog zdruga za veliku protuakciju na Moslavačku goru. Neprijatelj je načinio obruč zaposjedanjem svih bližih šumskih sela i najvišeg vrha Moslavačke gore, Humke (kota 489).

(Izvještaj Moslavačkog odreda, reg. br. 25/3 K 1474. Original u Vojnoist. institutu, Beograd).

5. VII 1943.

Započela je neprijateljska ofenziva, nazvana »Pothvat Ivan« na Moslavačku goru. U ofenzivi je sudjelovalo 20 — 25.000 Nijemaca i domo-

brana Gorskog zdruga, a vodila ga je neposredno »Gruppa West«. Moslavački NOP odred se prebacio u Posavinu, te su se već 6. VII neprijateljske snage povukle.

(Tom V, knj. 17, dok. 56, neprijateljski dok. 106, 113, 115, 118, 122, 124, Izvještaj Moslavačkog odreda, reg. br. 25/3 K 1474. Original u Vojnoist. institutu, Beograd.)

9. VII 1943.

Jedna domobraska satnija napala je Moslavački NOP odred u selu Osekovo prigodom razvidanja. Došlo je do kratke borbe. Partizani su izvršili juriš, zarobili 7 domobrana, a ostali su se morali povući u Popovaču. Ranjeni su jedan domobranski zastavnik, 3 domobrana i 1 partizan. Partizani su zaplijenili 6 karabina, 2 pištolja i oko 400 metaka.

(Tom V, knj. 17, dok. 56 i 124.)

12 — 26. VII 1943.

Štab Druge operativne zone boravio je na području Moslavine.

(Tom V, knj. 17, dok. 35)

12. VII 1943.

»12. VII na južnom izlazu s. Lupoglavlje (10 km s. z. od Ivanić-Grada) partizani su iz pripremljene zasjede iz šikarja napali povjereništvo za otkup konja. Tom prilikom nestao je njemački potpukovnik Pockaj, naš potpukovnik Smodek, 1 njemački dočasnik i upravljač samovoza, dok su tri njemačka vojnika poginula, 3 su ranjena, a 4 već zarobljena pobjegla. 1 teretni samovoz je spaljen, a blagajnu sa 25.000.000 kuna partizani su odnijeli.«

(Izvještaj zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 13. VII 1943. Tom V, knj. 17, dok. 133)

15. VII 1943.

Osnovan je u Mikloušu Okružni NOO Čazma, kasnije Moslavina. Osnivačkoj konferenciji prisustvovali su 84 delegata čazmanskog i garešničkog kotara, dok delegati kutinskog i sisackog nisu stigli radi zareaka vojničke prirode.

Prvi predsjednik ONOO Moslavina bio je Ivan Turković-Škeco, a tajnik Valent Bolt-Zelenko.

(»Narodna pravda« br. 1 od 12. VII 1943. Jedan primjerak u Muzeju Moslavine u Kutini. Broj 3 B—9)

15. VII 1943.

Vršena su prisilna izviđanja neprijatelja na moslavačko područje. Partizani su prihvatali borbu, ali uslijed nadmoći protivničke strane, povukli su se u šumu. Partizani su imali dva, a protivnička strana tri ranjena vojnika.

(Tom V, knj. 17, dok. 56. Izvještaj Moslavačkog odreda, reg. br. 6/10 K 1602. Original u Vojnoist. institutu, Beograd.)

17. VII 1943.

Jedan vod terenske udarne čete kutinskog područja od 16 boraca, u 9 sati do podne dočekao je u zasjedi domobrane kod željezničke stanice u Moslavačkoj Gračenici. Nakon vatrene okršaja domobrani su raspršeni tako da se u njihovu bazu vratio samo zastavnik. Od partizana je poginuo Ivan Fumić, komandir voda, a ranjen nije nitko.

(Izvještaj zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 18. VII 1943. Tom V, knj. 17, dok. 153) Izjava Josipa Božića.

20. VII 1943.

»20. VII zorom oko 30 partizana upalo je u s. Lupoglav (8 km ist. od Dugog Sela), odveli 5 osoba, opljačkali općinu i povukli se u sjeveroistočnom smjeru.«

(Izvještaj zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 21. VII 1943. Tom V, knj. 17, dok. 162)

20. VII 1943.

»20. VII prigodom osiguranja nakupa stoke u s. Osekovo (12 km s. z. od Kutine) došlo je do okršaja s manjom part. skupinom. Partizani su raspršeni, 2 partizana su poginula (među njima sekretar komunističke omladinske organizacije »SKOJ« za kotar Kutina.«)

(Izvještaj zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 22. VII 1943. Tom V, knj. 17, dok. 165)

19/20. VII 1943.

»Noću 19/20. VII na pošti u s. Bregi (4 km j. z. od Ivanić-Grada) partizani su spalili pismohranu.«

(Izvještaj zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 24. VII 1943. Tom V, knj. 17, dok. 169)

22/23. VII 1943.

»Noću 22/23. VII partizani su opljačkali drž. dobro Božjakovinu (15 km s. z. od Ivanić-Grada), odnijevši veću količinu živežnih namirnica i 80.000 kuna.«

— »Noću 22/23. VII s. Oborovo (11 km z. j. z. od Ivanić-Grada) partizani su spalili općinske spise.«

(Isti izvještaj. Tom V, knj. 17, dok. 169)

25 — 26. VII 1943.

Moslavački NOP odred izvršio je akciju na 5. sat središ, oružničke škole u selu Dubravi, 20 km od Križevaca. Radi netačnih podataka akcija nije uspjela po planu, ali se sat ipak povukao u Bjelovar. Partizani su zaplijenili 1 mitraljez, 1 pušku sa 330 metaka i imali su 1 mrtvog, 10 lakše i 1 teže ranjenog. Protivnička strana 1 mrtvog i 15 nestalih.

(Tom V, knj. 17, dok. 61, 65, 177, 179, knj. 18, dok. 35, knj. 19, dok. 3 i dok. 19/4, 21/4, 20/4 K 1472. Originali u Vojnoist. institutu, Beograd.)

26 — 27. VII 1943.

Između željezničkih stanica Repušnica i Moslavačka Gračenica naišao je na minu talijanski teretni vlak. Lokomotiva i 4 vagona su uništена, a pruga u manjoj mjeri oštećena. Promet zaustavljen 18 sati.

Moslavački NOP odred izvršio je manji vatreni prepad na Banovu Jarugu. Gubitaka nije bilo.

(Tom V, knj. 17, dok. 182, knj. 18, dok. 77) 29. VII 1943).

29. VII 1943.

Između Križa i sela šušnjara partizani su napali žandarsku patrolu jačine 7 žandara. Jedan žandarski narednik je poginuo, a ostali su se povukli.

Na željezničkoj stanicici Deanovec kraj Ivanić-Grada partizani su zaustavili teretni vlak te stroj u punoj pari pustili na stopeći vlak. 7 vagona je slupano i spaljeno. Željeznička stanica je zapaljena. Promet je bio obustavljen 16 sati.

1. VIII 1943.

Na željezničkom mostu nedaleko sela Moslavačka Gračenica kraj Kutine, na željezničkoj pruzi Zagreb — Beograd, naišao je na minu njemački transportni vlak. Dva zaštitna vagona su izbačena iz tračnica.

(Tom VI, knj. 18, dok. 77 i 147)

1. VIII 1943.

Zaključkom štaba Druge operativne zone, a u suglasnosti s OK KP11 Čazma, formirana je Udarna četa Moslavačkog partizanskog odreda. U četu ulaze sve udarne grupe svih kotarskih komiteta. Za komandira Udarne čete imenovan je Ivan Kosak, a za zamjenika komandira Antun Bartol. Za komesara je postavljen Ivan Knežević, a za zamjenika komesara Ivan Trajbar.

(Naredba štaba Moslavačkog odreda, reg. br. 15/9 K 1472 — A, original u Vojnoist. institutu, Beograd.)

1. VIII 1943.

30 boraca Moslavačkog NOP odreda upućeno je u 13. udarnu NO proletersku brigadu »Rade Končar«.

Propusnica Moslavačkog NOP odreda od 1. VIII 1943. godine. Original u Vojnoistorijskom institutu, Beograd, reg. br. 1/7 K 724, tom V, knj. 18, dok. 17.

2. VIII 1943.

Jača partizanska skupina Moslavačkog NOP odreda napala je Križ i nakon kraće borbe upala u mjesto u kom je zapalila školu i spise u općinskom sudu. Pred zorou su se partizani povukli.

(Izvještaj zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva. Tom V, knj. 18, dok. 147 i 148)

2/3. Vili 1943.

Prvi bataljon Moslavačkog NOP odreda izvršio je napad na Popovaču. Nakon kratke pucjave posada željezničke stanice, koja se sastojala od 35 domobrana i 2 oficira željezničke bojne, predala se. Zarobljeni su 33 domobrana, 2 oficira, 1 puškomitraljez, 1 laki mitraljez, **30** pušaka raznog tipa, 2 šmajsera i za njih 600 metaka, 20.000 puščanih metaka, 270 bombi, 150 uniformi i dosta druge spreme.

(Tom V, knj. 18, dok. 35, 149 i 150. knj. 19, dok 3 i dok. 29/4 K 1472. Original u Vojnoist. institutu, Beograd.)

3/4. VIII 1943.

Drugi bataljon Moslavačkog NOP odreda izvršio je napad na željezničke stanice Božjakovinu i Prikraj kraj Dugog Sela, gdje se nalazilo 35 domobrana. Akcija je uspjela. Zarobljeno je 18 domobrana, a zaplijenjeno 32 puške, 5.000 metaka, 1 parabela sa 100 metaka, 120 bombi i veća količina ostale vojne spreme. Gubitaka nije bilo ni na jednoj strani.

(Tom V, knj. 18, dok. 35 i 155, knj. 19, dok. 3, dok. 29/4 K 1472)

5/6. VIII 1943.

Partizani su izvršili tri vatrena napada na Popovaču. Gubitaka nije bilo. Iste noći partizani su pripucali na domobranske postaje kod Ljudine. Gubitaka nije bilo.

(Tom V, knj. 18, dok. 160 i 163.)

6. VIII 1943

Kod sela Repušnice, na pruzi Zagreb — Beograd, dignut je u zrak njemački teretni vlak. Uništena je lokomotiva i 8 vagona. Promet je bio zaustavljen 36 sati. Prugu je minirala diverzantska četa Moslavačkog NOP odreda.

(Tom V, knj. 18, dok. 77 i 163, knj. 19, dok. 38.)

7. VIII 1943.

U Mikloušu kraj Čazme partizani su napali žandarsku patrolu. Zarobljeni su: jedan žandarski narednik i jedan žandar, dok su se ostala šesnaestorica povukla pod borbom.

(Tom V, knj. 18, dok. 166)

9. VIII 1943.

Izvršena je reorganizacija Moslavačkog NOP odreda. Formiran je Udarni bataljon Moslavačkog NOP odreda pod čiju komandu su potpale sve udarne grupe uključivši i udarne grupe OK KPH Zagreb. Za komandanta Udarnog bataljona postavljen je Miloš Korač, za zamjenika Valent Đuričić, za komesara Branko Dadasović a za zamjenika komesara Milivoje Mičić. Izvršene su izmjene rukovodećeg kadra i kod ostalih jedinica Moslavačkog NOP Odreda.

(Tom V, knj. 18, dok. 27, dok. 1 — 3/III K 1471, 29/4 K 1472. Originali u Vojnoist. institutu, Beograd.)

10. VIII 1943.

Drugi bataljon Moslavačkog NOP odreda u zasjedi na cesti između Moslavačke Gračenice i Volodera zaustavio je kamion sa 11 domobrana. Zaplijenjen je 1 puškomitrailjez tipa »Brno«, 8 mauzer pušaka, 1200 metaka i odjevne spreme. Pet domobrana bilo je mrtvih, dok su partizani prošli bez gubitaka.

(Tom V, knj. 19, dok. 5. knj. 18, dok. 176)

11/12. VIII 1943.

Drugi bataljon Moslavačkog NOP odreda izvršio je akciju na bolničku u Popovači. Zaplijenjeno je 400 pokrivača, 120 dolamica, 80 svinja te manje količine riže, kave i šećera. Gubici partizana nisu poznati, dok je 18 domobrana ranjeno.

Izvještaj zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva.

(Tom V, knj. 18, dok. 172, knj. 19, dok. 3 i 5)

12. VIII 1943.

Prvi bataljon Moslavačkog NOP odreda napao je na cesti Bjelovar — Ivanska kod sela Paljevine, četiri kamiona ustaša i žandara. Zarobljen je 1 žandar, a zaplijenjen je jedan puškomitrailjez i 5 karabina s municijom. Dva su partizana bila ranjena. Ova akcija nije sasvim uspjela, jer su se kamioni kretali u velikom rastojanju.

(Tom V, knj. 19, dok. 3 i 5)

14. VIII 1943.

Na cesti između Ivanić-Grada i Kloštar Ivanića partizani su napali žandarsku patrolu. Pritekla je u pomoć njemačka posada iz Ivanić-Grada, pa su partizani odbijeni. Jedan ustaša i jedan legionar su poginuli, 2 žandara su ranjena.

(Izvještaj zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 18. VIII 1943. Tom V, knj. 18, dok. 180)

17. VIII 1943.

Dignut je u zrak transportni vlak na glavnoj pruzi Zagreb — Beograd kod željezničke stanice Popovača. Lokomotiva i 3 vagona su uništeni, dok ih je više bilo oštećeno. Broj žrtava nije poznat. Promet je bio zaustavljen 24 sata. Akciju je izvela diverzantska četa Moslavačkog NOP odreda.

(Tom V, knj. 18, dok. 117 i 182, knj. 19, dok. 38)

19. VIII 1943.

Između željezničkih stanica Prečec i Ivanić-Grad, na pruzi Dugo Selo — Banova Jaruga, partizani su porušili 600 m želj. pruge. Promet je bio prekinut.

(Tom V, knj. 18, dok. 182)

Između 21. i 27. VIII 1943.

Udarni bataljon Moslavačkog NOP odreda razoružao je žandarmarsku stanicu Poljana na pruzi Bjelovar — Križevci zarobivši 10 žan-

dara, i žandarmciju stanicu Sv. Ivan Žabno, gdje je zarobio 9 domobrana i 5 ustaša, te zapalio 50 vagona sijena koje je bilo namijenjeno Njemačkoj. Udarni bataljon je imao 3 lakše ranjene borca. Zaplijenjeno je 30 pušaka raznog tipa uz odgovarajuću municiju.

(Tom V, knj. 19, dok. 3)

22. VIII 1943.

Na teritoriju Moslavačkog NOP odreda formirana je Komanda moslavačkog područja Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske.

Za komandanta Komande moslavačkog područja imenovan je Ilija Strika, za zamjenika komandanta Jovan Carić, a za pomoćnika komandanta Slavko Kezele.

Sjedište Komande moslavačkog područja bilo je u Novom Selu, zatim u Samarici u kojoj je ostala do oslobođenja.

(Tom V, knj. 18, dok. 94)

23. VIII 1943.

»Kod željezničke postaje Novoselec Križ (na pruzi Dugo Selo — Banova Jaruga) naišao je putnički vlak na minu. Lokomotiva i 4 vagona su uništeni. Ima neutvrđen broj mrtvih i ranjenih.«

(Izvještaj zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 23. VIII 1943. Tom V, knj. 18, dok. 179)

24. VIII 1943.

Komandant Drugog bataljona Moslavačkog NOP odreda Alojz Kovačić izvršio je u 15 sati s još petoricom boraca u civilu smion podvig. Likvidirao je vod zdrugovaca u bolnici Popovača. Jedan domobran je ubijen, 2 su ranjena, a 8 zarobljeno. Zaplijenjena su 2 puškomitrailjeza »Brno«, 1 šmajser, 14 pušaka i 4000 metaka. Partizani nisu imali gubitaka.

(Tom V, knj. 18, dok. 194, knj. 19, dok. 3 i 5)

26. VIII 1943.

Fašisti su, pod motivacijom odmazde za dvojicu njemačkih »redarstvenih« vojnika, zarobljenih prilikom napada na Čazmu, upali u selo Vrtlinsku kraj Čazme. U selu su izvršili pokolj, pljačku i palež i odveli sa sobom 30 civila kao taoce.

(»Glas slobode«, broj 7 — 8 od 12. IX 1943. Jedan primjerak u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu.)

27. VIII 1943.

Hrvatske SS trupe izvele su iznenadan prepad na Udarni bataljon Moslavačkog NOP odreda u Vrtlinskoj kraj Čazme. Prepad je izvršen s četvora oklopna kola. Napad je bio usmjeren na Štab bataljona, ali nije uspio. Prilikom napada lakše su ranjeni komandant Udarnog bataljona Miloš Korač i tri borca, dok se jedan partizan predao. Jedna je partizanka od zadobivenih rana umrla.

(Tom V, knj. 19, dok. 3)

31. Vili 1943.

Prvi bataljon Moslavačkog NOP odreda izvršio je oko 2 sata noću akciju na željezničku stanicu Božjakovina. Posadu željezničke stanice sačinjavalo je 40 domobrana i 19 žandara. Zbog nepovoljnog, ravnog terena partizani nisu mogli opkoliti cijelu zgradu, jer su bili rano primijećeni, pa je jedan dio posade uspio pobjeći.

Zbrojimo li samo važnije akcije i rezultate, vidjet ćemo da su jedinice Odreda veoma uspješno djelovale u ova dva ljetna mjeseca. Bilo je to zaista vruće ljeto za neprijatelja na području Moslavine. U navedenim akcijama zarobljeno je mnogo neprijateljskih vojnika s oružjem i opremom.

Eto nekih osnovnih podataka:

Zarobljeno je oko 100 domobrana, od čega desetak oficira i podoficira,

- 27 žandara, od čega 5 podoficira,
- 10-ak Nijemaca, među njima i 1 potpukovnik i 1 major,
- zaplijenjeno 195 pušaka,
- 7 automata,
- 4 puškomitraljeza,
- 2 mitraljeza,
- 397 bombi,
- 200 uniformi,
- oko 35.000 metaka za pješadijsko naoružanje i
- 25.000.000 kuna (novac NDH).
- uništeno 8 lokomotiva i oko 30 želj. vagona,
- oko 50 vagona sijena; porušena je pruga na velikom broju mesta.

O SNAGAMA NEPRIJATELJA

U medurječju Drava — Sava sredinom 1943. godine snažno se razvila NOB, formirane su krupne jedinice NOV, brojno i borbeno jaki partizanski odredi. Neprijatelju je postalo vruće pa je odmah nakon protuofanzive protiv glavnih snaga NOVJ poduzeo operacije širih razmjera u sjevernoj Hrvatskoj, angažirajući svoje jake snage. Najprije je pokušao razbiti naše snage u Slavoniji, pa kada to nije uspio, produžio je napad na partizane u Bilo-gori, Moslavini i Kalniku.

Od operativnih snaga neprijatelj je na tom prostoru imao 3 divizije: 187. tzv. rezervnu njemačku diviziju, koja je bila brojno i borbeno najbolja i najjača. Npr., neprijatelj je imao u svakom odjeljenju jedan puškomitraljez, što je jako povećavalo vatrenu moć voda, čete i bataljona. Jačina bataljona u brojnom stanju približno je odgovarala našoj partizanskoj brigadi. Stoga nije čudno što su prodori bataljona te divizije bili izrazitiji kada je dolazilo do većih operacija. Divizija je imala oko 15.000 ljudi, nekad više, nekad manje. U svom sastavu imala je čak 6 pukova. Pokrivala je široko operativno područje sjeverne Hrvatske ' šireg rejona Zagreba. Osim ove divizije Nijemci su na ovom prostoru imali i jedan SS puk te više samostalnih i specijalnih jedinica jačine čete do bataljona. Osim djelovanja na glavnim pravcima pri napadu

na naše snage, to je zapravo bila divizija specijalne namjene. U osnovi je upotrebljavana:

- za borbu protiv jedinica NOV i PO u operacijama čišćenja, kojima su davali različite nazive: »Pothvat Moslavina«, »Bilo-gora«, »Papuk«, »Braun«, »Ivan« i slično,
- za organizaciju okupacionog sistema vlasti svojim i dodatnim specijalnim snagama,
- za osiguranje glavnih komunikacija i objekata na njima,
- za eksploataciju bogatstava i pljačku narodne imovine, posebno stoke i žita,
- za obuku i upotrebu specijalnih jedinica protiv partizana (trupovi i slično),
- za policijske akcije uopće.

Komanda divizije bila je nadređena svim komandama ustaško-domobranskih jedinica u operativnoj zoni, čime je pored ostalog osiguravala i poslušnost kvislinga.

Pripadnici (vojnici i starješine) divizije počinili su mnoge zločine u ovom dijelu zemlje: ubijali su, pljačkali sela, hapsili i strijeljali na licu mjesta.

PRVA GORSKA DIVIZIJA

Iako je o njoj već bilo riječi, radi boljeg razumijevanja situacije evo još nekih podataka o toj jedinici. Bila je elitna Pavelićeva divizija dobrih borbenih kvaliteta. Po zlu čuvena, počinila je teške zločine na Kordunu, Baniji, osobito na Kozari, pa i na području Moslavine, Bilogore, Kalnika i Slavonije. Kao što je već iznjeto, divizija je imala 1, 2, 3. i 4. gorski zdrug 1941. i u prvoj polovini 1942., a kasnije je iz njenog sastava izišao II i III gorski zdrug. Kada je bila kompletna, imala je oko 15.000 ljudi, a kasnije bez II i III gorskog zdruga njeno brojno stanje također je bilo veliko, od 7 — 10.000 vojnika i starješina. Međutim, zbog stalnih gubitaka njeno je brojno stanje opadalo tako da je ljeti 1943. imala oko 7.000 ljudi.

Eto još nekih podataka:

	pri kom. diviz.	I GZ	IV GZ	Ukupno
— oficira	33	83	58	174
— podoficira	81	234	133	448
— vojnika	806	3136	2384	6326

Dakle, divizija je neposredno u svom sastavu sredinom ljeta 1943. imala oko 7.000 vojnika, ili točno 6948.

Divizija je za one prilike imala dobro naoružanje, prije svega sve savremeno oružje od pušaka nadalje.

Kratak pregled naoružanja divizije:

	Kom. divizija	I GZ	IV GZ	Svega
— pušaka	748	2817	2124	5689
— puškomitriljeza	25	154	94	272

automata	30	161	144	330
mitraljeza	1	24	18	43
mnb—81	2	12	2	16
mnb—60	—	6	27	33
PTT—37 mm	—	4	3	7
topova 65 mm	—	2	1	3
topova 75 mm	—	4	4	8
haubica 100 mm	3	—	—	3
oklopnih izviđ. automobila	4	—	—	4
tenkova	8	—	—	8
automobila, putničkih	4	1	1	6
teretnih	10	3	3	16
sanitetskih	1	2	2	5
motocikla	3	5	7	15
bicikla	3	27	38	68

Ako samo letimično pogledamo ove podatke, vidjet ćemo da je I gorska divizija bila formacijski dobro postavljena. Imala je istu formaciju kao i njemačke divizije. Gledamo li brojno stanje, u ovo vrijeme divizija je bila jaka koliko naš X. korpus sredinom 1944. godine. I gorski zdrug, koji je nosio i naziv »Ante Pavelić«, bio je jači u svakom pogledu od IV gorskog zdruga. Na čelu zdruga bio je po zmu čuveni potpukovnik, zatim pukovnik i na kraju general Stjepan Peričić. Valja imati u vidu i to da su naše jedinice u Slavoniji (znatno jače) brže smanjivale brojno stanje i naoružanje IV gorskog zdruga, a time i 1 gorske divizije.

Kada je riječ o vodećem komandnom kadru jedinica I gorske divizije, važno je napomenuti da su komandanti bojni, pukovnija, zdrugova i divizije bili izraslji vojni starješine NDH. Inače sve su to bili oficiri bivše jugoslavenske vojske, a nekolicina je bila čak i u austro-ugarskoj vojsci. Komandant I gorskog zdruga Stjepan Peričić bio je potpukovnik 1942., 1943. pukovnik, na kraju rata ustaški general. U toj jedinici ostao je čitavo vrijeme rata. 1945. uspio je pobjeći do Dravograda, gdje je napokon pao u naše ruke i morao platiti ceh za sve što je učinio protiv vlastitog naroda.

I PJEŠADIJSKA DIVIZIJA

Divizija je imala sjedište u Bjelovaru. Formirana je 1941. godine, odmah nakon dolaska ustaša na vlast. Jedinice njenih pukovnija bile su razmještene u sjevernoj, posebno sjeverozapadnoj Hrvatskoj, u Bosnu i druge krajeve. Brojno stanje divizije kretalo se oko 10.000 ljudi, ali je u toku rata opadalo, tako da je 1943. i ona imala od 7000 — 8000 vojnika i starješina. Kvaliteta jedinica i starješinskog kadra bila je znatno slabija nego u I gorskoj diviziji.

Osim operativnih snaga na širem prostoru sjeverozapadne i sjeverne Hrvatske, dakle i u Moslavini, neprijatelj je imao mnogo drugih jedinica. Bile su tu razne ustaške pukovnije, bojne, specijalističke jedinice, zatim željezničke bojne, poljoprivredna bojna i razne druge. U Bjelovaru je čitavo vrijeme rata postojala domobranska radna pukov-

nija koja je svoje bataljone imala na širem prostoru NDH. Sastav tih jedinica bio je prije svega takav da je komandni kadar pored Hrvata bio popunjen velikim brojem oficira srpske nacionalnosti koji su izrazili lojalnost Paveliću i dugo mu služili. Vojnički sastav u prvoj polovini rata pretežno je bio od obveznika srpske nacionalnosti. Osnovne jedinice nisu imale osobnog naoružanja, već su bile samo uniformirane i izvršavale radne zadatke.

Bjelovar je bio veliki vojni garnizon u kojem je sjedište komandi pukova i divizije, ali su osim njih tu često boravile i komande njemačkih pukova. U Bjelovaru je već 1941. formirana centralna oružnička škola kroz koju su prošli svi oružnici NDH. Poslije obuke upućivani su u razne oružničke čete, bojne, krila i stanice.

U kotarskim i općinskim centrima nalazile su se stalne posade različitog sastava. Pored pripadnika operativnih jedinica, tu su po pravilu ustaške, žandarmerijske, policijske i druge jedinice.

Neprijatelj je bio brojno višestruko nadmoćniji, posebno u vatrenim sredstvima i tehnicu. Npr., Nijemci su u jednom odjeljenju, odnosno desetini, imali obavezno po jedan puškomitrailjez M. 34, a poslije i M 42, što znači da je jedna četa imala 9 — 12 puškomitrailjeza, dok je naša u to vrijeme, 1943, imala svega 2 — 3 puškomitrailjeza. Međutim, sve mu to nije pomoglo i on je trpio sve veće gubitke, gubio živu silu i oružje, zbog čega je njegova moć postepeno opadala, dok je naša u stalnom porastu. Neprijatelj nije mogao sve te snage koncentrirati na uži prostor jer se morao svuda braniti. Ali za vrijeme operacija, pot hvata, znao je prikupiti i oko 10.000 vojnika i starješina na prostoru Moslavine i upotrijebiti ih protiv jedinica MPO-a. Gotovo je redovito težio da okruži, a onda da uništi Odred. No, u tome nikako nije uspijevao.

Početkom srpnja 1943. godine (5 — 6), u »Pothvatu Ivan« na MPO u Moslavackoj gori — uz učešće jednog puka Nijemaca iz 187. divizije i čitavog I gorskog zdruga — neprijatelj nije uspio okružiti i uništiti Odred. Odred, odnosno njegov I bataljon, izvukao se iz okruženja. Nakon svega dva dana došlo je do prekida »Pothvata Ivan« jer su Nijemci morali hitno pregrupirati snage prema sjeverozapadnom dijelu Hrvatske zbog prodora naših jakih snaga u tom rejonu (12. slavonska divizija). Dogodilo se da je neprijatelj pored njemačkih jedinica morao angažirati i glavninu I gorskog zdruga, pa je Moslavina ostala nedovoljno pokrivena njegovim dijelovima. I dok je on pomaknuo svoje glavne snage prema sjeverozapadu, naše su jedinice u Moslavini razvile ofanzivna djelovanja. Na taj je način težište naših djelovanja prenošeno iz centralnog dijela sjeverne Hrvatske prema sjeverozapadu, zbog čega je došlo do razvlačenja neprijateljskih snaga i stvaranja povoljnijih uvjeta za razvoj borbe u ovom dijelu Hrvatske. To treba uočiti kao iskustvo iz NOR-a. Okupator-agresor nikada nema dovoljno snaga, ne može sve braniti niti svuda napadati. Zbog toga dolazi u bezizlaznu situaciju u kojoj će biti pobijeden i uništen.

Moram reći da se i 1943. godine često događalo da neprijatelj, iako brojno jak, udara zapravo u prazno, ili samo okrzne partizane. Sesto je bilo gotovo smiješnih situacija: pri povlačenju bojni I gorskog zdruga

zto

ga iz Moslavačke gore prema Čazmi, Popovači, Kutini i Garešnici, poslije tzv. pothvata, iza neprijatelja nastupaju naše patrole već istog dana, odnosno slijedećega, i ponovo zaposjedaju širu slobodnu moslavačku teritoriju. Da nije bio rat i da se nije ginulo, čovjek bi se morao smijati.

Dakle, već sredinom 1943. godine MPO je bio snažna partizanska jedinica u Moslavini koja se nosila s jakim snagama neprijatelja, stalno jačajući svoje redove i šireći NOB-u. Neprijatelj je morao biti prikupljen oko glavnih komunikacija i u većim naseljenim mjestima. Njemački su fašisti stalno zahtijevali od svojih komandi, posebno od kvislinga (ustaša i domobrana) da osiguraju glavnu prugu i cestu. Svi zajedno morali su angažirati za taj zadatok sve više satnija i bojni, vezivati ih za objekte na komunikacijama, pa tako nikada nisu imali dovoljno snaga za aktivna djelovanja. Već tada su svi zajedno stekli loša iskustva u borbi s partizanima. Gotovo svaka patrola ili posada često je postajala lak plijen jedinica MPO-a. Zbog toga su bojne I gorskog zdruga morale biti sve prikupljene u rejонима Čazme, Ivanić-Grada, Popovače, Kutine i Garešnice.

FORMIRANJE UDARNOG BATALJONA

Nakon uspješnih djelovanja MPO-a u ljetnim mjesecima, mobilizacije novih boraca, prije svega omladine, članova SKOJ-a i USAOH-a, jedinice Odreda prosto su bujale. U takvoj situaciji došlo je do formiranja Udarnog bataljona MPO-a (9. VIII 1943).

Bataljon je formiran od udarnih vodova i četa te boraca iz određenskih bataljona i omladinske čete. Za komandanta bataljona postavljen je Miloš Korač, za polit, komesara Branko Dadasović-Cane⁵⁷), zamjenik komandanta bataljona je Valent Đuričić, zamjenik polit, komesara Milivoj Mičić. Bio je to dobar štab i dobar bataljon, koji se iskazao u borbama. Možda bi bilo bolje da je Udarni bataljon formiran ranije (u travnju) jer su uvjeti to omogućavali.

Sada je MPO imao I, II i Udarni bataljon sa svim ostalim prištapskim jedinicama. Na terenu su i dalje ostale pojedine udarne grupe kao manji dijelovi Odreda s ciljem da i dalje prerastaju u vodove i čete.

Udarne jedinice bile su nov kvalitet u organizaciji naših snaga u Moslavini, časno je biti borac, a još više rukovodilac u takvom bataljonu. Kao što i naziv kaže, to su bile udarne jedinice koje su lomile otpor neprijatelja i isle iz borbe u borbu. Po sastavu to je istovremeno bio i omladinski bataljon s velikim brojem članova SKOJ-a i brojnim članovima KP. Naoružanje, oprema i sve drugo bilo je na višem stupnju.

Površan promatrač rekao bi da je šteta što taj bataljon nije duže ostao u sastavu MPO-a kako bi s jedinicama Odreda postigao još veće rezultate. Da, s jedne strane to bi valjalo, ali privremeno, jer je trebalo

⁵⁷) Branko Dadasović živi kao penzioner u Sisku, Milivoj Mičić poginuo kao komesar III moslav. brigade kod Vagovine 1945.

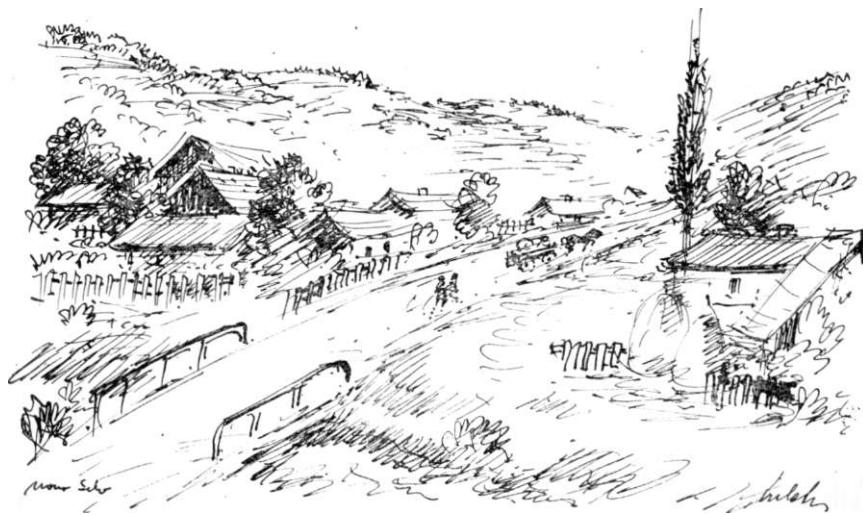
stvarati krupnije snage, brigade i divizije, bliže Zagrebu i sjeverozapadnoj Hrvatskoj, što je bilo ispravnije.

KOMANDA MOSLAVAČKOG PODRUČJA (KMP)

Snažan razvoj NOB-a u Moslavini zahtijevao je čitav niz novih mjera i radnji u vođenju oružane borbe, u organizacijsko-formacijskim pitanjima, pozadini u cjelini. U mnogim našim krajevima već su odavno funkcionalne komande područja i komande mjesta, kao VTO (vojno-teritorijalni organi) i nosioci organizacije i rada vojne pozadine. U Moslavini se to moglo učiniti znatno ranije, vjerojatno s užom formacijom, ali nije. Razloga ima više: osnovni je odluka koja je zavisila od razvoja borbe, shvaćanja u Štabu II operativne zone, posebno u Štabu MPO-a u prvo vrijeme. Zatim slaba veza između Štaba II operativne zone i ŠMPO te čest odlazak dijelova Odreda i boraca izvan Moslavine, nedostatak kadrova i drugo, uvjetovalo je sporost u rješavanju toga važnog problema. No, nije bilo ni kasno. Istina, Štab II operativne zone poslao je jedno uputstvo Štabu MPO-a kako formirati komande područja i mjesta. Pri realizaciji ovog zadatka s obzirom na situaciju, KMP (Komanda moslavačkog područja) bila je u prvoj fazi pri Štabu MPO-a, ili, bolje rečeno, oslanjala se u svemu na Odred tako dugo dok se nije osamostalila, oformila kao posebna vojno-pozadinska komanda sa svim elementima.

Komanda moslavačkog područja zvanično je formirana 23. VIII 1943. i otpočela radom u Novom Selu blizu Podgarića.

Potkraj svibnja 1943. gotovo cijela pozadina MPO-a predislocirana je u Podgariće i Novo Selo. To je učinjeno iz više razloga: prvo, jer su uvjeti smještaja i razmještaja bili mnogo povoljniji s obzirom na broj seoskih kuća i na zemljишne uvjete. Tu je bilo više pogodnih rejona za

Novo Selo gdje je bila KMP od kolovoza 1943. pa na dalje dok nije premještena u s. Samaricu

bolnicu, radionice, smještaj i razmještaj jedinica i ustanova. Ta sela bila su zapravo u centru Moslavine, udaljena od Garešnice i Čazme i drugih mjesta, što je sa stanovišta sigurnosti bilo znatno bolje rješenje nego Veliki i Mali Prokop, Bršljanica i druga sela u istočnom dijelu Moslavine.

Zbog formiranja KMP i drugih jedinica i ustanova došlo je do većih kadrovskih promjena u MPO-u.

Za komandanta Odreda postavljen je Nikola Kličković⁵⁸), za polit. komesara Đuro Blaha. I na ostalim funkcijama u Štabu došlo je do znatnih promjena.

K-t. MPO NIKOLA KLICKOVIC, K-t. KMP STRIKA ILIJA i JOCO VASILJEVIC u Podgariću kolovoza 1943. godine

Za komandanta Moslavačkog područja postavljen je Ilija Strika, do tada vršilac dužnosti komandanta Odreda. Njegov zamjenik je Jovo Carić, a pomoćnik komandanta Slavko Kezele-Slavni.

⁵⁸) Nikola Kličković došao je sjeverno od Save u sastavu proleterske čete pod komandom Izidora Stroka. U Moslavini je postavljen za komandanata MPO-a, u rujnu iste godine za komandanta I moslavačke udarne brigade i, na kraju, za komandanta Štaba istočne grupe odreda, na kojoj je dužnosti ostao do kraja rata. Živi u Beogradu kao pukovnik JNA u penziji.

ILIJA STRIKA, operat. oficir
kom. K-te i K-t. MPO

Od organa, KMP je u prvi mah imala:

- zaštitni vod — straža,
- vod za vezu,
- vojno-mobilizacijski odsjek,
- sudski odsjek (sa zatvorom) i
- intendanturu.

Pozadinske jedinice i ustanove KMP:

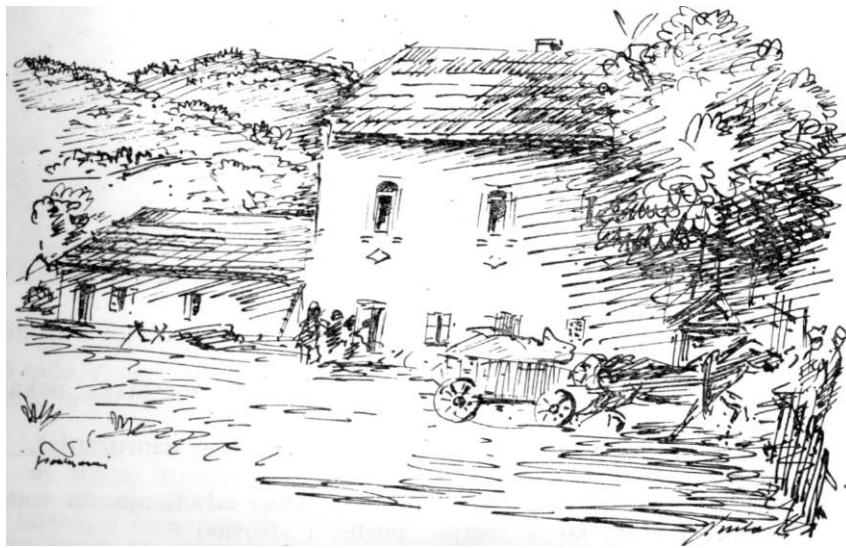
- radna četa za izradu tajnih skladišta, skloništa, bolnica i drugih objekata,
- intendantske radionice: krojačka, postolarska, mesarska, pekar-ska, praoonica rublja,
- tehnička radionica (za popravak art. tehničkog naoružanja),
- radionica za štavljenje kože,
- partizanske straže, jedan, dva i tri, jačine odjeljenja do voda,
- bolnice (»Stara konspiracija«, poslije i »Nova«) i
- ambulante.

Clanovi SMPO i štabova bataljona poslije sastanka u štabu Odreda u Podgariću kolovoza 1943. godine

Uskoro nakon toga formirane su komande mjesta Garešnica, Berek, Dubrava, zatim Čazma i Kutina.

Formiranjem KMP i njenih nižih komandi, ustanova i jedinica, ŠMPO oslobađa se čitavog niza poslova, opskrbe jedinica, zbrinjavanja

Kuća Vlaića u s. Podgarić gdje je bio smješten SMPO u ljeto 1943.

ljudi i stoke, remonta te organizacije mobilizacijskih poslova i suđenja uhvaćenih neprijateljskih špijuna, vojnika i starješina. O pokrivenosti našim snagama slobodne teritorije vodila je sada računa prije svega komanda MPO-a. Ona je čitav život i rad vojne pozadine organizirala s osloncem na organe narodne vlasti, počev od MNO-a do okružnog NOO-a, koji je već tada imao sve potrebne organe. To je značilo da je MPO sada još više operativna jedinica koja će moći slobodnije manevrirati i nanositi neprijatelju još veće gubitke.

Prelaskom štaba II operativne zone sjeverno od Save, a poslije boravkom u Moslavini, bitno se poboljšala organizacija komandiranja i rukovođenja. Rezultat je bio formiranje KMP.

PARTIZANSKA BOLNICA NA MOSLAVAČKOJ GORI

Sanitetska služba MPO-a u početku je bila slaba, osobito 1941. i do sredine 1942. Od tada je uz Štab MPO-a postojala i mala partizanska bolnica, bolje rečeno ambulanta, najprije pod šatorima u rejonu Crkvišta, a onda u klijeti Ferenčića iznad Velikog Prokopa. Poslije toga nalazila se u Velikom i Malom Prokopu sve do 21. svibnja 1943, kada je preseljena u Podgarić.

U slučaju potrebe ranjenici su sklanjani u tajna skloništa. Tako su u dva maha ranjeni partizani bili skriveni u tajnom skloništu u zemlji blizu kote 309 Crkvište. Neprijatelj ih nije otkrio. Grupa tzv. zemuničara (vod za izradu tajnih skladišta pod rukovodstvom Duke Oglulince) dobro je izvršavala zadatke. Tajna skladišta za smještaj živežnih

Glavne zgrade partizanskih bolnica kod Podgarića (Stara konspiracija) u jesen 1943. godine

Partizanski bunker u rejonu
Stare konspiracije 1943.

namirnica, opreme, municije i oružja te za smještaj ranjenika bila su solidno izrađena i neprijatelj ih nije mogao otkriti.

Poslije bombardiranja Malog Prokopa 21. V 1943, ŠMPO je odlučio da se čitava pozadina razmjesti u širem rejonu Podgarića i Novog Sela. Odmah poslije toga vod za izradu tajnih skladišta, tzv. bunkeraša, u čijem je sastavu bilo stolara, tesara i drugih zanatlija, dobio je zadatak da izradi bolnicu u šumi nedaleko od Podgarića. U relativno kratkom roku izrađeni su osnovni građevinski objekti, barake, a nešto kasnije i drugi, tako da je u jesen 1943. bolnica imala sve osnovne elemente:

- upravu bolnice (upravnika, komesara, stražu i dr.),
- intendanturu sa svim elementima,
- odjeljenja: kirurško, interno, zarazno,
- trijažni punkt,
- mrtvačnicu i ostalo.

U posebnom objektu bila je straža, osoblje bolnice, kuhinja i drugo. Poseban bunar, koji je kaptiran, osiguravao je dovoljno kvalitetne vode.

Kapacitet bolnice, tzv. »Stare konspiracije«, bio je velik, mogao je zbrinuti oko 200 ranjenika i bolesnika, prije svega teških i težih. Laki ranjenici i bolesnici liječeni su u tri veće ambulante koje su se nalazile u rejonu Podgarić — Gornja Garešnica, ili u ambulantama u rejonu Čazme i drugih mesta. Prema tome, kapacitet bolnice u predjelu Podgarića s ambulantama iznosio je oko 300 pacijenata.

Osim zbrinjavanja i liječenja boraca NOV, bolnica s ambulantama pružala je zdravstvenu pomoć velikom broju građana. U sastavu ambulanti radile su i Zubne stanice, tako da je narod Moslavine velikim dijelom koristio partizanske zdravstvene ustanove u toku rata, posebno od 1943. nadalje.

U rejonu bolnice izgrađeno je više tajnih skloništa za teške ranjenike kako bi u slučaju prodora jakih neprijateljskih snaga bili spašeni.

Potkraj 1943. godine bolnica je imala rendgen, uređaje za transfuziju krvi, sve osnovne instrumente, struju za rad instrumenata. Bolnica je bila važan element u organizaciji vojne pozadine. Imala je više liječnika, kirurge, internista i druge. Ishrana je bila dobro organizirana. Bolnica »Stara konspiracija« nalazila se tik kraj Podgarića, udaljena svega 450 — 500 m od zapadne grupe kuća. Režim izlaska i ulaska u rejon bolnice bio je strog. Svakom borcu zavezivane su oči prilikom ulaska i izlaska, pa je osim malog broja ljudi većini bilo nepoznato točno mjesto gdje se nalazila. To nisu znali ni komandanti jedinica. Znali su oni koji su morali znati.

Prema tome, KMP je preuzeila pozadinsko osiguranje, kontrolu slobodne teritorije i sve organizacijsko-mobilizacijske poslove, zatim i zadatak borbe protiv rada neprijatelja na terenu, kako na slobodnom teritoriju, tako i na čitavom prostoru Moslavine. Hapšenja špijuna, neprijateljskih propagatora, sabotera, zločinaca, kriminalaca i desertera

Panorama Mosi, gore (Humka tt 489 sa piramidom, razvaline Garić grada, Bolnica St ra konspiracija).

iz partizana bio je posao posebnih organa, obavještajnih oficira i suda. Na tim zadacima radio je posebno i vojni sud, ali je glavni dio organizacije obavljala Komanda moslavačkog područja.

SVETOPISMAŠI

Ne ulazeći dublje i detaljnije u analizu ove pojave, dotaknut ćemo i to pitanje koje je u Moslavini postalo gotovo problem. Već u prvoj polovini 1943. bilo je pojedinačnog deserterstva iz partizana. Nije bilo odmah jasno zbog čega se dešavaju. Malo-pomalo već se sredinom 1943. u nekim selima, gdje pretežno žive Srbi, javljaju novovjerci, tzv. svetopismaši. Pod parolom da im vjera zabranjuje nositi oružje i pomagati NOB, ozbiljno su počeli kočiti rad organa narodne vlasti i organizacija NOP-a. To se posebno osjetilo u selima Velika Bršljanica, Kraiška Kutinica i Srpske Čaire. Neprijatelj je umiješao svoje prste. Bilo je nužno razbiti ga već u početku. Među svetopismašima bilo je kavгадžija koji su se svađali i tukli po seoskim gostonicama i u općinskim i kotarskim centrima, koji su imah pištolje prije rata i uvijek su bili orni za okršaj.

Postalo je ozbiljno kada su takvi počeli odbijati svaku saradnju s NOP-om. Na primjer, kada bi odvezli materijal u zaprežnim kolima pod pritiskom naše patrole, došavši kući prali bi kola. Na pitanje susjeda zašto Peru kola, odgovarali bi: »Vozili smo vragove, partizane, zato peremo.«

Provedena je istraga i ubrzo je otkrivena politička pozadina takvog ponašanja. Usljedila su hapšenja kolovoda, suđenja i kazne. Osnovni cilj ove neprijateljske rabote bio je dvojak: spriječiti odlazak i uključivanje Srba u NOB-u i izazvati kolebanja među onima koji su već bili u partizanima i u pokretu. Dezerterstvom i pasivizacijom razbijali su jedinstvo Hrvata i Srba i nanosili veliku štetu NOB-u. Međutim, odlučnom intervencijom organa, snažnim političkim radom na terenu te drugim mjerama, svetopismaši su bili na vrijeme razbijeni.

BORAVAK ŠTABA II OPERATIVNE ZONE U MOSLAVINI

Formiranjem KMP jedan dio kadra otišao je iz MPO-a, pa je došlo do većih promjena u ŠMPO i komandama partizanskih bataljona i četa. Sve te organizacijske promjene i pojačane djelatnosti MPO-a odvijale su se pod neposrednim utjecajem Štaba II operativne zone. Naime, pojedini članovi Štaba II OZ, komandant Vlado Matetić, polit, komesar Marko Belinić i načelnik Rade Bulat, dolazili su više puta u MPO i svojim iskustvom pridonosili bržem razvoju Odreda. Međutim, poslije vojno-političkog savjetovanja u Zvečevu potkraj 1942. godine, poslije boravka sekretara CK KPH Vlade Popovića u nekoliko navrata u Moslavini i prelaskom Štaba II OZ sjeverno od Save, sve bolje je organizirano rukovodenje i komandiranje. Boraveći u Moslavini, Štab II OZ (uži dio) bitno je utjecao na niz pozitivnih promjena u planiranju aktivnosti jedinica Odreda i u pogledu jačanja njegove borbene sposobnosti.

Početkom kolovoza u Podgariću je održan veoma značajan sastanak između komandanta VI korpusa Petra Drapšina, komandanta II opera-

livne zone⁵⁹), članova CK KPH (Anka Berus), sekretara OK KPH Čazma, ostalih vojnih rukovodioca i jednog člana VŠ. Na tom sastanku ocijenjena je vojnopolitička situacija i donijeto više značajnih odluka.

1. Dogovoreno je da se organizira tijesna saradnja između VI korpusa i II OZ, prije svega zajednička borbena djelovanja krupnijih jedinica.

2. Formirat će se brigade u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, zatim i divizija u sastavu II OZ.

3. Novi partizanski odredi djelovat će do kraja rata kao teritorijalne jedinice u saradnji s brigadama i divizijama. Od partizanskih odreda i dalje će se stvarati brigade i popunjavati jedinice. Odredi će braniti slobodnu teritoriju.

4. 12. slavonska divizija zamijenit će 28. diviziju (17. i 21. brigada) koja će duže ostati u operativnom području II OZ u cilju bržeg razvoja NÖB-a i oružanih jedinica, prije svega brigada.

5. U zajedničkim napadnim djelovanjima razbiti, likvidirati što više neprijateljskih uporišta u općinskim i kotarskim centrima i tako prisiliti neprijatelja na defanzivu. (Očekivala se kapitulacija Italije i angažiranje jačih njemačkih jedinica na Jadranu, što se uskoro i dogodilo.)

6. Odluke su donijete i o mnogim drugim pitanjima, od operativnog planiranja do izmjene podataka o neprijatelju i zbrinjavanja ranjenika.

U duhu tih odluka i konkretnih naređenja došlo je do čitavog niza mjera i u MPO-u. Izvršeno je preformiranje jedinica Odreda tako da je MPO 9. VIII 1943. imao: Štab odreda na čelu s komandantom Kličkovićem i polit. komesarom Blahom.

- načelnika štaba, ujedno zamjenika,
- operativca,
- obavještajnog oficira i pomoćnika,
- intendanta,
- referenta saniteta,
- načelnika veze, odnosno komandira čete za vezu,
- komandu stana, komandira straže i stražu,
- kancelariju, šefa kancelarije, pomoćnika načelnika štaba i
- kuhinju.

Jedinice za komandiranje:

- četa za vezu, kuriri,
- štapski, zaštitni vod (za osiguranje ŠMPO).

Jedinice za borbu:

- udarni bataljon,
- I partizanski bataljon,
- II partizanski bataljon,
- diverzantska četa,
- udarni vodovi (Kutina, Žutica, Brezovica i dr.).

") Petar Drapšin, španjolski borac, bio je u toku NOR-a komandant VI korpusa, zamjenik komandanta GSH i komandant IV armije. Poginuo nešretnim slučajem poslije oslobođenja kao general-potpukovnik. Vlado Matetić je generalpukovnik JNA u penziji.

Pozadinske jedinice,
 — pozadinska četa,
 — intendantski vod,
 — intendantske radionice (krojačka, postolarska, mesarska).

1. VIII 1943. godine iz sastava Odreda upućena je omanja četa od 30 boraca u sastav 13. proleterske brigade na Žumberak. U Istru je krenulo oko 40 boraca omladinaca.

Kolovoza 1943. bio je veoma bogat na organizacijskom području, rujan će biti također jer će doći do formiranja I moslavačke brigade.

Aktivnost jedinica Odreda je rasla, izведен je čitav niz aktivnih djelo anja u toku kolovoza i rujna.

KRAJ I GORSKE DIVIZIJE

12. kolovoza 1943. godine u 24 sata, prema naredbi MINORS-a, odnosno I domobranskog zbora, prestala je postojati komanda 1 gorske divizije. Ova ustaško-domobraska divizija, formirana 1941, rano je pošla na put pljačke, paljevine i zločina. Nijemci su joj poklanjali veliku pažnju u organizacijskom pogledu i u opskrbi oružjem. Velike masovne zločine počinila je 1942. na Kozari, gdje je predstavljala glavne snage NDH. Nakon Kozare I GD ostala je praktično bez III, a kasnije i bez II gorskog zdruga, iako su i dalje administrativno bili u njenom sastavu. Operativni prostor divizije bio je dugo vremena sjeverna Hrvatska, prije svega zapadni dio Slavonije, Moslavina, Bilo-gora pa i Kalnik. Nije fraza da je od početka riječ o ustaško-domobraskoj diviziji. Naime, potkraj 1944. sve jedinice NDH i divizije nosile su naziv ustaško-domobranski jer je u njihovom sastavu bilo ustaških i domobranksih pukovnija. Međutim, I gorska divizija imala je u svom sastavu od početka dio ustaša kako među starješinama tako i među vojnicima. Kadar u jedinicama I gorske divizije bio je posebno biran. Do viših položaja doprli su oni koji su bili vjerni ustašama i okupatoru. To se u punoj mjeri odnosi na komandante divizija i zdrugova.

Još nešto o udarnim jedinicama MPO-a.

I prije definitivnog dogovora s rukovodstvom Partije, ŠMPO je stvarno rukovodio udarnim grupama, stvarao ih i organizirao saradnju s njima. Primjer s dijelom MPO-a, jedne manje partizanske čete u periodu veljača — svibanj, ukazuje na korisnost takvih formacija koje su ubrzo narastale u bataljone. Toga je bilo i kasnije. U više navrata glavnine udarnih grupa, odnosno udarnih vodova, odlazile su u partizanske čete i bataljone Odreda, da bi ubrzo opet narastale nove udarne grupe, odnosno jedinice.

U cilju bolje organizacije saradnje, rukovođenja i komandiranja borbenim jedinicama, Štab II OZ naredio je da štabovi partizanskih odreda u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, gdje god za to postoje uvjeti, stave pod svoju komandu sve partizanske grupe (udarne grupe), desetine, vodove i čete. To je učinjeno u dogovoru s Povjerenstvom CK KPH za sjevernu Hrvatsku i s okružnim komitetima KPH. I ranije su te jedinice zapravo bile dijelovi MO i djelovale su zajednički i samostalno, ali više pod neposrednim utjecajem KK KPH. ŠMPO je već u svibnju

formirao udarni vod u rejonu Osekova s komandirom Josipom Božićem i polit. komesarom Ivom Kneževićem. Poslije su formirane slične jedinice u Žutici i Brezovici te Ivančanima na kotaru Čazma. Sve te jedinice stavljene su posebnom naredbom pod neposrednu komandu MPO-a u duhu stavova Štaba II operativne zone.

UDARNA GRUPA KUTINA

Budući da su organizacije NOP-a u Osekovu dobro radile, to je i ova naša udarna grupa, odnosno vod, a kasnije četa imala dobar oslo-nac u tom našem selu. Ova jedinica izvela je veći broj akcija na neprijatelja i kao dio MPO-a veoma je dobro izvršila osnovne zadatke. Imala je više uspjeha, od kojih su neki veoma dobri. Udarna jedinica brzo se jačala kroz borbu i od omanjeg voda prerasla u jaki vod, zatim u osrednju partizansku četu. Djelovanje jedinice bilo je najčešće po dijelovima, tj. po grupama, odjeljenjima i vodovima, tako da je izvodila dvije do tri akcije iste noći na različitim mjestima.

KK KPH Kutina i KK SKOJ-a imali su veliku pomoć baš od ove jedinice MO-a u provođenju u život linije Partije. Neprijatelj je često pokušavao uhvatiti ovu jedinicu u škare i uništiti je. No, svaki upad u selo bio je pravovremeno otkriven, pa je neprijatelj poduzimao druge mjere, služio se obavještajnim snagama da bi postigao uspjeh.

POGIBIJA BOŽE PERLINA

Božo Perlin rođen je u Skopju, gdje mu je otac službovao (kasnije je premješten u Zagreb). Božo je došao u partizane iz Zagreba rano 1943. godine, da bi početkom srpnja bio upućen iz Moslavačkog odreda za sekretara KK SKOJ-a Kutina. Božo se nešto prije toga dogadaja oženio s Mirjanom Babić, rodom iz Kostrinja, koja je u to vrijeme bila sekretar KK SKOJ-a Kutina, član Okružnog komiteta SKOJ-a i Okružnog odbora USAOH-a.

Našao se Božo u Osekovu, ali toga dana nije bio pod zaštitom udarne grupe. Pripremao je i održao sastanak skojevskih rukovodilaca u centralnom dijelu sela.

Toga toplog srpanjskog dana bio je na sastanku u kući Marice Grizl-Branke, člana KK SKOJ-a Kutina. Kuća Marice Grizi nalazila se usred sela, gotovo neprimjetna, mala, šćućurena pored kuće s gospodinicom logornika Adrineka. Odmah tu u blizini počinjala je »gmajnak«, seoska utrina. Taman je sastanak bio u toku, kad Branka, pogledavši kroz prozor, uzvikne: »Bježite, eto bande.« Bez mnogo razmišljanja Perlin i jedan borac Udarne grupe iskoče napolje, vatrom prokrče put i počnu bježati prema rijeci Lonji. Nisu napravili ni dvadesetak koraka od puta, kad se vatra neprijateljskog puškomitrailjeza ospe po njima. Božo povije tijelo i padne raširenih ruku na golu ledinu. Nedaleko od njega pogine i borac Udarne grupe. Neki članovi komiteta uspjeli su se probiti i uteći u gornje selo kroz jarak ispod vrtova.

Ostalo je nejasno kako je neprijatelj saznao za sastanak, jer je очigledno išao na sigurno. Najvjerojatnija je izdaja. Pogibija Perlina teško se dojmila rukovodstva Partije i SKOJ-a kao i boraca Udarne grupe Kutina i naroda Osekova. Razumije se, ustaški logornik Adrinek je

likovao: ubio je partizana i sekretara KK SKOJ-a. Taj gubitak naplatila je Nijemcima Udarna grupa. Evo kako:

Nekoliko dana nakon pogibije Bože Perlina, Udarna grupa došla je rano ujutro iz akcije u rejon Osekova. Te noći bila je u akciji u rejonu Popovače. Radi konspiracije grupa se razmjestila u štagalj našeg saradnika da predani. U selu je bilo oko 30-ak dobrovoljaca koji su iz Zagreba pošli u partizane. Oni su bili raspoređeni u drugim kućama. Međutim, četa njemačkih feldžandara imala je zadatak da upadne u Osekovo i pohvata partizane, zatim da opljačka stoku. Toga jutra fašisti su poranili i stigli usred sela s izviđačkim automobilom. Počeli su se razmještati upravo ispred kuće u kojoj se nalazila Udarna grupa, zapravo samo jedan dio s komesarom čete Ivanom Kneževićem. Iznenadeni partizani brzo su odlučili što će uraditi: napasti neprijatelja dok se još nije sredio i organizirao. Uspjelo je. Neprijatelj je razbijen, ubijeno ih je nekoliko, ranjeno još više, zaplijenjeno je oružje i specijalna amfibija marke »opel«.

Kako se odigrao taj sudar udarne partizanske jedinice i Nijemaca vidi se iz priloga Ivana Kneževića, komesara čete.

U sastavu MPO-a dolazi do stalnih organizacionih promjena. Odred je bio u posebnim uvjetima u mnogo čemu. Izdržao je sva iskušenja i stalno jačao uspješno izvršavajući sve svoje osnovne zadatke i ulogu u cjelini. To je dokaz njegove vitalnosti i sposobnosti, ne osporavajući mnoge slabosti, povremeno nedovoljnu aktivnost, oštrinu i upornost u pojedim periodima. Moramo istaći činjenicu da je taj naš Odred bio žilav, fleksibilan i veoma opasan po neprijatelja, iako nije imao mnogo velikih i izrazito spektakularnih akcija. Zbog toga je i u ratu i poslije njega ponekad i jednostrano ocjenjivan. Nemaju pravo oni drugovi koji od takvih partizanskih odreda traže više i drugačije nego što su dali. Zar je Kalničko-zagrebačkom partizanskom odredu bilo lakše? Zbog toga i danas moramo poštovati i pravilno vrednovati doprinos partizanskih odreda.

ODLAZAK UDARNOG BATALJONA NA KALNIK

Na osnovu naređenja Štaba II operativne zone, u cilju provođenja u život odluka VŠ i GS na širenju NOB-a i stvaranju taktičko-operativnih jedinica, Udarni bataljon MPO-a dobio je zadatak da se spremi za odlazak na Kalnik. Bataljon je vojnički pripreman za dugi marš kroz teritoriju koju neprijatelj još drži. Trebalo je prijeći više cesta i pruga, razbiti manje dijelove neprijatelja i stići na formiranje brigade na Kalnik u punoj borbenoj gotovosti. U Štabu MPO-a održan je sastanak s komandantom i komesarom bataljona Milošem Koračom i Brankom Dadasovićem-Canom. Dogovoren je da se izvrši solidna vojnopolitička priprema u jedinicama bataljona. Komandant Odreda Kličković znao se već od ranije s Koračem te im nije bilo teško da se dogovore. »Ne brini ti, Nikola, ništa, dobar je to bataljon«, reče mu Korač. Održani su sastanci štabova bataljona, komandi četa, partijskih i skojevskih organizacija te sastanci u četama. Svima je objašnjeno da Udarni bataljon ide na Kalnik gdje će se formirati partizanska brigada, da oni kao stari i svjesni borci moraju biti primjer u borbi. »Tamo će biti teško — gvorio je Korač — ali na muci se poznaju junaci.«

Udarni bataljon ispratili su komandant Kličković i komesar Blaha s ostalim članovima Štaba.

Stoje borci Udarnog bataljona postrojeni po četama, na desnom krilu je štab bataljona, zatim prištapski dijelovi, pa I, II i III četa. Prava vojska. Raspoloženje je dobro, iako je većini žao ostaviti pitomu Moslavinu, ali neprijatelja treba tući svuda gdje ga ima. Poslije svečanog stroja zaori se partizanska pjesma »Po šumama i gorama«. Ovi veseli i naoko bezbrižni mahom mladi ljudi uskoro će na marš u nepoznato, u borbu u kojoj će mnogi poginuti. Mnogi više nikada neće vidjeti svoju Moslavinu. Borci su bili rodom i sa šireg prostora sjeverozapadne Hrvatske, pa i iz drugih krajeva. Npr., komandant je s Kordunom, komesar od Siska, zamjenik komandanta iz Zdenčaca krov Gašenice, zamjenik komesara iz Bosne.

U rejonu Ivana, sjeverozapadno od Križevaca, Udarni bataljon je 4. IX ušao u sastav I brigade II operativne zone. Pored Udarnog bataljona Moslavačkog odreda u brigadi su ušli: Udarni bataljon Kalničkog partizanskog odreda i njegov I bataljon. Brigada je imala 750 boraca, 24 puškomitrailjeza, 4 mitraljeza, 1 minobacač 81 mm i 2 minobacača 60 mm.

Tako je iz MPO-a po treći put otišlo oko 250 boraca, najbolji bataljon. Bio je to važan datum i krupan događaj, stvorena je partizanska brigada u trokutu Varaždin — Zagreb — Koprivnica, što će znatno ubrzati formiranje 32. divizije na tom području.

DRUGI NAPAD NA ČAZMU

Čazma je početkom rujna 1943. jako neprijateljsko uporište. Osim jedne oslabljene bojne iz V gorske pukovnije I gorskog zdruga (oko 250), tu su bili i Nijemci u jačini jedne čete te 50-ak ustaša i nešto žandara.

Naši obavještajni organi prikupili su detaljne podatke o neprijatelju. Bilo je jasno da Odred nema snaga da sam likvidira uporište, stoga je odlučeno da se izvrši napad na Čazmu s ograničenim ciljem: zarobiti domobrane i doći do oružja i opreme, Nijemce samo blokirati.

Snažan razvoj NOB-a već je ozbiljno uzdrmao moral pripadnika I gorskog zdruga, koji su se rijetko predavali u dosadašnjim borbama s Moslavačkim odredom i drugim našim jedinicama. Ali među oficirima i podoficirima te elitne Pavelićeve jedinice bilo je i onih koji su već odavno pomicljali da prijedu na stranu NOP-a. Neki su već sarađivali s našim obavještajnim organima, rukovodstvima KP, SKOJ-a i NOV. Mnogi bivši neprijateljski vojnici već su odavno bili u partizanima. Povezanost, rodbinske veze i stalni politički utjecaj organizacija NOP-a na roditelje davali su nove i dobre rezultate u radu među neprijateljskim vojnicima i starješinama. Naša agitacija i propaganda djelovala je sve razornije na neprijatelja, budeći u njegovim jedinicama osjećaj patriotizma, antifašističko raspoloženje i odluku da prijedu na našu stranu.

Tako je uspostavljena veza i s nekim domobranskim starješinama u Čazmi koji su pridonijeli da otpor ne bude tako žilav.

Štab MPO-a imao je u planu borbenog djelovanja Čazmu već ranije, ali uvjeti nisu dopuštali da se ostvari. Zato je poduzeo sve pripreme

za napad. Bilo je veoma važno imati točan raspored neprijatelja, njegovo moralno-političko stanje i biti realan s obzirom na to što se može postići.

Komandant Kličković bio je uporan u tome da se Odred jača kroz borbena djelovanja. Ljutio ga je polovičan uspjeh u akcijama u toku srpnja i kolovoza. Najradije bi smrvio neprijatelja u Čazmi. Samo da mu je nešto više snaga. »Da je tu Udarni bataljon brzo bismo ih raskarikali«, reče Kličković članovima Štaba⁶⁰⁾. Štab je ocijenio da će i zatroljavljivanje domobrana biti velik uspjeh. U Štabu odreda, koji se nalazio u Podgariću, vodila se o tome žučna rasprava. Kličković, iskusni vojni rukovodilac, na kraju reče: »Dobro, nedeljicu vam vašu, neka bude tako.«

Bila je topla ljetna noć 23. rujna 1943. Čitav MPO našao se u širim rejonom Grabovnici, Vučana i Svetog Vida, istočno od Čazme, u gotovosti da krene u napad.

Plan djelovanja bio je, kratko rečeno, slijedeći:

Glavnim snagama napasti domobrane, dijelom snaga blokirati Nijemce i jakom vatrom zadržati ih dok se likvidira domobradska posada. Manjim snagama osigurati se iz pravaca Bjelovara i Ivanić-Grada.

Pored I i II bataljona u napadu su učestvovali i dvije terenske čete »Ivančani« i »Čazma«. Starješine i borci tih četa dobro su poznavali teren i raspored neprijatelja.

I bataljon u ulozi glavnih snaga napadao je s juga i sjeveroistoka prema centru, s čazmanskom terenskom četom, a II bataljon sa sjevera i sjeveroistoka, saradujući s jednom četom I bataljona.

Podilaženje jedinica i zaposjedanje polaznih odnosno jurišnih položaja, koji su se kod većine jedinica podudarali, izvršeno je bez problema.

Noć je mračna. U udoljima oko Čazme magla. Tišina. Samo se nekad u okolnim selima oglasi poneki pas. Zatim opet sve utihne. Čazma je utonula u san. Samo ravnomjeran bat cokula remeti tišinu malog moslavačkog gradića. To patrole prolaze glavnom ulicom, jedna nješmačka, do centra, druga, domobradska, dalje prema Bosiljevu. U izrađenim zaklonima dežurni vodovi na položaju. Vojnici drijemaju, neki su zaspali. Rojnici i vodnici osmatraju okolicu i sve češće pogledavaju na sat. Uskoro će smjena. »Nebuju nas noćas napalić«, kaže domobran Ivan vodniku Avdi. »Ne zna se, bolan, nego pazi na svoj pravac«, odgovori mu komandir voda i kreće da obide roj na lijevom krilu. Puške zapucaju najprije u blizini crkve, onda sastavi sa svih strana. Odjekuju rafali puškomitrailjeza, a echo im vraća Jantak (šuma u dolini Česme). Partizani upadaju u prve rovove i razbijaju najprije jedan Avdin roj, onda i drugi. Žestoke borbe vode se oko zgrade u kojoj su Nijemci. Oni pružaju organiziran i žestok otpor zajedno sa žandarima. Komandiri vodova prate rad vojnika i s vremenom na vrijeme izdaju komande: »Vatra«, »donesi municiju«, »pazi na pravac« itd. Odbit će oni napad

⁶⁰⁾ Raskarikati je partizanski termin prenijet vjerojatno s Korduna i Banije u ove krajeve; značio je: razbiti neprijatelja.

»komunističke bande« jer se nalaze u zgradama i u solidnim zaklonima punog prolila. Plan obrane precizno je izrađen, sistem vatre razrađen, razmišljaju starještine Nijemaca. Sve gori od vatre pješadijskog naoružanja. »A što je s domobranima«, upita potporučnik Hans komandira čete. »Neka se bore sami, mi izvršavamo svoj dio zadatka, ostanite na svojem položaju.« »Razumijem«, odgovori Hans i ode na desno krilo voda prema Česmi, vješto se prebacujući od zaklona do zaklona, pognut i puzeći.

Nakon dva sata oštре borbe, zdrugovci su se branili bez obzira na pojedince, III bojna V gorske pukovnije I gorskog zdruga bila je razbijena. Jedan dio vojnika se razbježao, drugi se priključio Nijemcima, neki su se posakrivali po zgradama, u grmlju itd. Dio garnizona, koji su sačinjavali domobrani, bio je likvidiran. Bilo je i zarobljenika.

Evakuacija zarobljenika i plijena tekla je sustavno jer su partizani pravovremeno osigurali zaprežna kola. Poduga kolona zarobljenika kretala se od Čazme prema Grabovnici. Za to je vrijeme II bataljon još uvijek držao blokirane Nijemce i žandare, stvarajući potrebno vrijeme za evakuaciju plijena i zarobljenika.

Otpor domobrana bio je osrednje žilav, slabiji nego inače. Tome su pridonijeli iznenadenje, silina juriša, borbenost partizana te upornost komandanta, članova Štaba odreda, štabova bataljona i komandi četa.

Plan napada na Čazmu je ostvaren uz male gubitke. Odred je imao 7 ranjenih i 1 mrtvog, koji je poginuo nesretnim slučajem, od našeg stražara: nije slao na dati znak.

Neprijatelj je imao teške gubitke, prije svega zato što mu je glavnina bojne razbijena i zarobljena s oružjem. Ranjena su svega dva domobrana. Odnos je 2 : 7 na štetu partizana, što je razumljivo jer su se domobrani nalazili u zaklonima, a zatim su se predavali, dok su partizani napadali preko otvorenog prostora, između kuća i po ulicama. Pljenjen je bio bogat i veoma koristan za MPO.

Zarobljeno je 160 neprijateljskih vojnika i starješina, od toga: 150 domobrana, 6 oficira i 4 podoficira.

Zaplijenjeno je sve naoružanje nađeno kod vojnika i starješina:

- 140 pušaka,
- 3 mitraljeza,
- 2 puškomitraljeza,
- 3 minobacača 60 mm i
- 8 automata, šmajsera.

— 40.000 metaka za pješadijsko naoružanje i 40 mina za minobacač 60 mm, mnogo bombi i drugog materijala, 4 pištolja s municijom, 3 poljska telefona sa 4 km kabla i 6 zaprežnih kola raznog materijala.

Zarobljenicima su protumačeni ciljevi NOB-a, objašnjen je postupak partizana prilikom zarobljavanja, na kraju je upućen poziv svima koji žele ostati u partizanima. Odaziv nije bio bogzna kakav, ali je ipak desetak bivših domobrana ostalo u partizanima, među njima neke starješine. Svi ostali su svučeni i u gaćama pušteni na slobodu, upućeni su kućama. Neki su se vratili u svoje jedinice, dok je velik broj pobje-

gao kući. Svi oficiri i podoficiri su zadržani, neki su ostali u Odredu, pojedini su upućeni u Glavni štab Hrvatske na dalji postupak.

Tako je završio drugi po redu napad na neprijateljsko uporište u Čazmi. Bilo je pravilno što je ŠMPO odlučio razbiti domobransku bojnu, a njemačku jedinicu samo blokirati i držati u šahu. Da je napad izvršen na sve snage neprijatelja, uspjeh ne bi mogao biti mnogo veći, ali žrtava bi bilo znatno više.

Ovaj napad na Čazmu karakteriziraju solidne pripreme, jasnoća zadatka jedinicama, pravilna odluka o grupiranju snaga, upornost, dobro komandiranje i aktivnost jedinica, zrelost i borbena vrijednost Odreda, to više što je sam izvršio krupan zadatak uz minimalne vlastite gubitke.

Štab bataljona i VUKELIĆ
RADOVAN-RACO, JOCO VASI-
LJEVIĆ-ZMAJ i ALOJZ KOLE-
TIC

HERCEGOVAC

ŠMPO je već od ranije imao točne podatke o neprijateljskim snagama u Hercegovcu. Osnovu garnizona sačinjavala je poljoprivredna domobraska bojna, koja je tu već od početka 1942. Namjena bojne bila je prije svega u tome da osigura nesmetanu proizvodnju i ubiranje hrane, žitarica i ostalih poljoprivrednih kultura, posebno prerađevina. Veliki parni mlin, s onima u Garešnici i Grubišnom Polju, bio je solid-

na osnova za proizvodnju brašna, toga već tada strateškog artikla. Hercegovac je, osim toga, veća raskrsnica putova i važna karika sistema ustaške vlasti: općinski centar sa svim organima vlasti, ustaškom posadom i žandarmerijskom stanicom. Budući da poljoprivredna bojna nije bila za operativna borbena djelovanja, već više stražarska jedinica, u Hercegovcu je gotovo stalno bila satnija do bojne domobrana iz sastava I gorskog zdruga, ponekad i iz IV gorskog zdruga.

I pored toga što su jedinice MPO-a u više navrata vodile borbu s jedinicama poljoprivredne bojne i zarobile više desetina, ranile i ubile mnogo neprijateljskih vojnika i starješina, ta je bojna imala konstantno brojno stanje i nije se bitnije osipala. Relativno povoljni uvjeti služenja u toj domobranskoj jedinici (dobra hrana, malo borbi, dosta samostalnosti) utjecali su na to da se dugo održi. Prilikom demonstrativnih napada na Hercegovac pokazalo se da se ta jedinica zna tući. Zemljiste je pogodovalo obrani naseljenog mjesta koje se nalazilo na širokoj blago izraženoj kosi usred ravnice. Jaki građevinski objekti, parni mlin i ljevaonica omogućavali su višekatnu vatru.

Početkom rujna neprijatelj je u Hercegovcu imao slijedeće snage:

- 1. poljoprivrednu bojnu, oko 450 vojnika i starješina,
- 9. satniju 3. bojne I gorske pukovnije I gorskog zdruga, oko 150 domobrana i starješina, i
- 20-ak ustaša i žandara.

Dakle, to nije bio baš mali garnizon, jer je neprijatelj imao više od 600 vojnika i starješina. Početkom godine bilo je planirano da se Hercegovac napadne i likvidira, ali nepotpun uspjeh u garešničkoj operaciji odgodio je napad. Kada je ponovno odlučeno da se u Moslavini nađe 10. kasnije 28. slavonska divizija, bilo je dogovoren na nivou Štaba korpusa i Štaba II operativne zone da se izvrši napad na neprijatelja.

Dok su jedinice 28. divizije bile u pokretu prema Moslavini, ŠMPO je izvršio pripreme za napad, prije svega intenzivno je prikupljaо podatke o jačini i rasporedu neprijateljskih snaga.

Noću 12. IX jedinice 21. partizanske brigade s glavninom MPO-a napale su uporište Hercegovac, dok je 17. brigada s dijelom Odreda osiguravala napad. Iako je odnos snaga bio povoljan za nas, napad nije dao planirane rezultate. Nije postignuto iznenadenje, koncentričan napad bataljona nije dao željeni učinak. Neprijatelj je, posebno pripadnici I gorskog zdruga, zaposjeo glavne otporne točke u centru, gdje je osloncem na zaprečavanje, na jake vještačke objekte, pružio žilav otpor odbivši sve naše napade. Još je jedna okolnost pridonijela da uporište nije potpuno likvidirano: naši podaci o rasporedu, utvrđenjima, političkom raspoloženju i borbenoj gotovosti neprijateljskih snaga ipak su bili dobrim dijelom uopćeni. Činilo se da je sve poznato, a nije bilo tako. Pregovori s nekim domobranskim starješinama i vojnicima upućivali su na to da će se neprijatelj predati, a to se nije ostvarilo. Nije trebalo ispuštati iz vida da je skelet poljoprivredne bojne ipak sačinjavao starješinski kadar, gdje je bilo i fašista, a među domobranima bilo je takvih koji su bili ustaški nastrojeni. Posebno je bila važna činjениčka da je satnija I gorskog zdruga bila spremna na jači otpor i da je

utjecala na pripadnike poljoprivredne bojne samim svojim prisustvom. Kada se organizira obrana, vojnici se rasporede u jedinice, odjeljenja i vodove, pa počne borba, predaja postaje teži problem, bez obzira na raspoloženje mase vojnika koji bi u drugoj situaciji drugačije postupili.

Razvila se žestoka borba, ispaljeno je na desetine tisuća metaka, odjekivali su rafali širokom ravnicom i njihov se echo odbijao od visokih šuma Zdenačkog i Trupinskog gaja. Prvi juriši bataljona uspjeli su slomiti vanjsku obranu neprijatelja i zahvatiti dio poljoprivredne bojne, koja je bila razbijena i dobrim dijelom zarobljena. Ali onaj dio bojne koji je bio u centru zajedno sa IX satnjom 1 gorskog zdruga pružio je snažan otpor. Nastojanje komandi bataljona da se prođorom manjih grupa bombaša što dublje uklini u neprijateljski borbeni poredak, nije dalo očekivane rezultate. Nakon višesatne borbe donijeta je odluka da se izvuče plijen i zarobljenici, a jedinice povuku iz Hercegovca. Situacija je bila takva da se nije smjelo produžiti napadom danju zbog mogućih većih gubitaka, posebno zbog toga što bi se cijela divizija vezala u dnevnim borbama sa snagama intervencije iz Velikih Zdenaca, Velikog Grđevca, Garešnice, pa i iz pravca Bjelovara.

Odluka da se taj manji dio neosvojenog uporišta ostavi, jedinice izvuku i odmore, a zatim krenu na slijedeće zadatke, najvjerojatnije je bila toga časa dovoljno cijelishodna. Tu su bile naše jake snage, dvije brigade 28. divizije i Moslavacki odred jačine brigade, cijela divizija. Da se forsiralo, te snage mogle su zauzeti Hercegovac, ali s mnogo većim brojem poginulih i ranjenih. Da smo htjeli držati slobodni Hercegovac barem nekoliko dana, to bi za diviziju i Odred značilo defanzivu, što nije bio naš cilj. Naprotiv, cilj 28. divizije bio je razviti ofanzivna djelovanja u Moslavini i sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Da je lako, pokazat će događaji u slijedeća tri mjeseca.

Rezultat napada na Hercegovac bio je u cjelini veoma pozitivan. Uz relativno male gubitke naših snaga, neprijatelju su nanijeti ozbiljni i teški gubici. Specijalna jedinica, I poljoprivredna bojna, bila je razbijena tako da se više nikada nije oporavila od udarca. Zarobljeno je 160 domobrana i 3 oficira. Zaplijenjeno je 176 pušaka, 2 laka mitraljeza, 1 puškomitrailjer, 40 bombi i više od 20.000 metaka, više od 200 kompletova uniforma i mnogo druge opreme. I poljoprivredna bojna je više nego prepovoljena jer je značajan broj vojnika pobjegao iz Hercegovca i otišao svojim kućama.

Bio je to težak udarac za ustaške glaveštine. Posebno se ljunio gospodin pukovnik Stjepan Peričić, zapovjednik I gorskog zdruga u Kutini. Izgrdio je komandanta III bojne I gorske pukovnije zato što nije pojačao snage u Hercegovcu kad se već naslućivao napad. Između ostalog rekao mu je i ovo: »Ta poljoprivredna bojna je niš koristi, služi za opskrbu partizana oružjem.« Nedugo iza toga i njega će snaći slična situacija, i njegove će bojne slično proći (slučaj II bojne u Popovači).

Naši gubici bili su 3 mrtva, 2 teže i 8 lakše ranjenih. Nije točno poznato koliko je neprijatelj imao gubitaka, najvjerojatnije znatno više nego što su imali partizani. Jedinice Moslavackog odreda izvršile su svoje osnovne zadatke s uspjehom.

POPOVAČA

To je veoma staro naselje koje se nekad zvalo Moslavina. Prije rata bilo je općinsko središte poznato po vinogorju i velikoj duševnoj bolnici. Budući da se nalazi na glavnoj željezničkoj pruzi Zagreb — Beograd, istovremeno i na magistralnoj cesti, Popovača je kao raskrsnica putova rano postala garnizon sa stalnom posadom. Najprije je tu bila žandarmerija i satnija ustaša, da bi ljeti 1942. i Nijemci držali jednu četu, nekad i više. Početkom listopada u Popovači je bila komanda I gorske divizije, a poslije i drugih neprijateljskih jedinica. Od tada je tu štab jedne od bojni I gorskog zdruga, odnosno njegove V gorske pukovnije.

Koristeći pogodan položaj Popovače, neprijatelj je prilikom svakog svog pothvata protiv jedinica MPO-a iskoristio taj garnizon za nastupanje prema centralnom dijelu Moslavačke gore, prema tt. 489, u cilju rasijecanja naših snaga. Zato bi uporište trebalo likvidirati. Ali prijetila je brza intervencija jakih snaga. Težište djelovanja s obzirom na Popovaču bilo je na upadima, prepadima i »omekšavanju« neprijatelja u rejonu. Do tada je izvršeno više uspješnih upada u duševnu bolnicu koja se nalazila neposredno kraj same Popovače. Svaki put je razoružana straža, zaplijenjeno 20-ak pušaka, automatskog oružja, vojne i bolničke opreme te lijekova. U bolnici smo imali dobre saradnike među lijećicima koji su nam pružali dragocjenu pomoć. Posebno se ističe bračni par Polak, koji su te godine otišli u partizane i bili među najboljim našim lijećicima u partizanskoj bolnici u Podgariću. Dr Vera Polak bila je dugo rukovodilac internog odjeljenja bolnice savjesno obavljajući odgovoran posao.

Naša obavještajna služba imala je uspjeha u prodiranju u neprijateljske j-edove. Među oficirima i podoficirima neprijateljskih jedinica bilo je naših saradnika koji su davali dragocjene podatke o namjeraima i ciljevima I gorskog zdruga. Između ostalih tu su tadašnji zapovjednici satnija, među kojima Ivo Vulić, satnik Marjanović i bojnik Milan Bradač.

Štab MPO-a bio je uporan u ostvarivanju saradnje i u prodiranju u neprijateljske redove, čak i kod onih oficira koji su komandirali satnjom i bojnom. Zanimljiv je slučaj Milana Bradača, bivšeg jugoslavenskog oficira koji je postao domobranski satnik i uspješno komandirao satnjom, odnosno bojnom. Od satnika do bojnika dotjerao je u I gorskog zdrugu. Iako je bio profesionalni vojnik, oštar u borbi s nama, ipak je i u njemu sazorila odluka da počne saradivati s Moslavačkim odredom. Poslije prvih dodira s našim ljudima i obavještajnim organima došlo je do direktnih sastanaka. Jedan takav sastanak s komandanatom MPO-a održan je 5. VI 1943. u Zdenčacu nedaleko Garešnice u stanu učitelja Franje Fanjeka. Već tada je dogovoren da Bradač izvrši pripreme u svojoj bojni i da je dovede u položaj za predaju. Pristao je ali to nije bilo tako lako izvesti. Trebalо je više vremena. Jedan od razloga bio je veoma čest pokret jedinica I gorskog zdruga, reorganizacija jedinica, prepotčinjavanje pojedinih satnija i bojni. Stoga je prelazak bojnika Bradača s jedinicom ostvaren tek sredinom rujna.

IUU

Bio je u pravu žandarmerijski narednik, komandir stanice u Garešnici, kada je posumnjao u nadsatnika Bradača. Kao pravi žaca izvijestio je zapovjedništvo I oružničke pukovnije u Sisku, a komandant pukovnije pukovnik Emil Dufek depešom je obavijestio Glavno zapovjedništvo oružništva, odjel sigurnosti u Zagrebu, kao i komandanta I domobranskog zbora u Sisku. Evo izvoda iz tog dokumenta:

ZAPOVJEDNIŠTVO
1. ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
J. S. Br. 769. Taj.
U Sisku, dne 1. lipnja 1943.

TAJNO

PREDMET: Sastanak posadnog
zapovjednika sa partizan-
skim vođama.

GLAVNOM ZAPOVJEDNIŠTVU ORUŽNICTVA'Sig. odjel.
Z A G R E B
ZAPOVJEDNIČTVU I. DOMOBRANSKOG ZBORA.
S I S A K

Zapovjednik oružničke postaje Garešnica sa Broj 241/taj. od 5. lipnja 1943. izvješće,

»Dne 5. lipnja 1943. u 8 sati došao je u Garešnicu upravljač lukušnog samovoza vlastničto Petri Vaclava mlinara iz Hercegovca i u 8.30 sati dovezao je zapovjednika posade IV. bojne I. gorskog zdruga, 1. gorske divizije u Garešnici, nadsatnika g. Bradač Milu, u selo Zdenčac, obćine i kotara Garešnica, istočno od Garešnice 6 km.

U pomenutome selu svratio se je nadsatnik g. Bradač u pučku školu kod učitelja Fofonjke Franje, kod kojega su se prije kratkog vremena dovezla dva partizanska komandanta, koji su bili ogrnuti u kišne kabanice. Partizane dovezao je sluga mlinara Pajan Mate iz sela Pašijana, iztočno od Garešnice 6 km.

Sluga nepoznatog imena i prezimena odmah nakon što je dovezao partizanske komandante vratio se kolima i konjima kući, dočim nadsatnik g. Bradač sa ova dva partizanska komandanta ostao je u školi kod učitelja Fofonjke, na razgovoru. Nakon kratkog vrijemena nadsatnik g. Bradač i učitelj Fofonjka sjeli su u samovoz i sa upravljačem samovoza došli u Garešnicu. Partizanski komandanti ostali su u školi kod učitelja navodno na objedu, a učitelj Fofonjka sa upravljačem samovoza povratio se je iz Garešnice kući u Zdenčac, dočim nadsatnik Bradač ostao je u Garešnici.

Koliko vremena su se zadržavah partizanski vode kod učitelja, što su razgovarali i kuda su otišli nije poznato. Prama izjavi očevideca jedan od partizanskih voda bio je komandant Moslavačkog partizanskog odreda Vjekoslav Janić zvani »CAPO«, a drugoga ime nije se moglo ustavoviti.

Ovaj sastanak između nadsatnika g. Bradača, učitelja Fofonjke i partizanskih komandanata jeste dosta sumnjivog izgleda. Nije poznato

da li je za ovaj sastanak nadsatnik g. Bradač imao odobrenje od svojih nadređenih.

Ovaj sastanak vidili su ustaše 37. ustaške bojne i to: Josip Sačarić, Nikola Srebrnarić i Vinko Jambrišak, koji su se nalazili u pomenutom mjestu na dopustu, te su odmah nakon toga pobegli u Garešnicu.

Ovaj dogodaj povodom ovoga sastanka neugodno je djelovao među mještanima u Zdenčacu i Garešnici, pošto su se nedavno prebacili neki odredi partizana iz Bilogore, Papuka i Krndije, sa namjerom da napadnu mjesto Garešnicu, osim toga slobodno se kreću i traže videnje i političke osobe.

Molim da se u buduće ovakovi i slični sastanci u koliko su od mjezdavnih oblasti odobreni učine sa znanjem zapovjednika postaje, kako bi se putem oružništva spriječila ovakova štetna i uznemiravajuća pričavanja.

Predlažem prednje na znanje.

Zapovjednik pukovnik,
(Emil Duffek)

Dolaskom 28. divizije (zvala se i iO) u Moslavini stvoreni su povoljni uvjeti da se izvede planirana akcija prelaska glavnine III bojne V gorske pukovnije I gorskog zdruga. Plan je bio u osnovi slijedeći:

Jedinice 21. brigade djelovat će prema Narti i Bjelovaru i usput likvidirati posadu u Ivanskoj, koja je jako smetala daljem razvoju NOB-a u tom dijelu Moslavine.

Dio snaga MPO-a orijentirati prema Kutini i Garešnici radi vezivanja i zavaravanja neprijatelja.

Glavnim snagama, 17. udarnom brigadom, pod komandom čuvenog Nikole Demonje, tada već proslavljenog komandanta proletera, s glavninom MPO-a obuhvatiti rejon Popovače presijecajući cestu i prugu sjeverozapadno i jugoistočno. Zatim jednim bataljonom brigade i dijelom MPO-a upasti u Popovaču i zarobiti odnosno osigurati prihvat glavnine III domobranske bojne V gorske pukovnije i njenu predaju. I sa žandarima u Popovači postojala je veza te su i oni tom prilikom razoružani.

Iz dnevnih izvještaja komande I gorskog zdruga vidi se da je neprijatelj znao da se u Moslavini nalazi 28. divizija sa dvije brigade. O Moslavačkom odredu je također imao približne podatke. Živa aktivnost MPO-a i jedinica 28. divizije ukazivala je na nove napade, naročito poslije napada na Čazmu i Hercegovac. Međutim, neprijatelj je bio slab da ofanzivno djeluje protiv tako jakih snaga. Zbog toga je naša aktivnost povećana, a neprijatelj je bio prisiljen na defanzivu, da brani prugu, cestu i veća naseljena mjesta, poduzimajući ispade na našu slobodnu teritoriju snagama od satnije do bojne.

Raspored snaga I gorskog zdruga:

I i V gorska pukovnija osiguravale su i danju i noću glavnu prugu od isključno Dugog Sela do Novske. To je bio jedan od stalnih zadataka jedinica I gorskog zdruga i naredenje komandanta 187. njemačke divizije. I gorska pukovnija imala je zonu osiguranja i kontrolu na teritoriju

riji Kutina — Banova Jaruga — Poljana — Hercegovac — Garešnica. V gorska pukovnija, čija se komanda nalazila u Križu, imala je I bojnu u Čazmi (koju je MPO razbio 23. rujna), slabu II bojnu, s komandom u Ivanič-Gradu, do Križa, a III bojna te pukovnije, Milana Bradača, nalazila se u Popovači. Pored toga što je u svim tim mjestima bilo Nijemaca, nešto ustaša i žandara, ove su snage bile prisiljene da osiguravaju komunikacije i svoja uporišta, odnosno rejone razmještaja.

U takvoj situaciji neprijatelj nije znao gdje će uslijediti partizanski napad, iako su podaci kojima je raspolagao ukazivali na to da bi garnizon Popovača mogao biti napadnut. Posebno je bio indikativan podatak pod točkom 3. dnevnog izvještaja komande I gorskog zdruga od 14. IX u kojem se govori da se satnik Marjanović, zapovjednik satnije, udaljio iz Popovače i da su ga vidjeli s partizanima u Gornjoj Jelenskoj.

Jedinice 17. slavonske brigade i MPO-a pristigle su 14. IX u popodnevnim satima na zapadni dio grebena Moslavačke gore, 8 — 10 km sjeverno od Popovače, gdje su izvršene sve pripreme. Padom mraka bataljoni su krenuli. Snage za osiguranje dobine su zadatka da odsjeku Popovaču od Čazme i Ivanič-Grada, odnosno Križa, te Siska i Kutine.

U Štabu brigade bilo je živo i veselo. Komandant Demonja provjerio je još jednom da li je sve učinjeno, zatim je naredio da krenu jedinice za upad u Popovaču. »Sve je dogovoren, ali đavo će ga znati šta se može pošeremetili«, rekao je komandantu bataljona. »Budi spremna da se tučeš. Ako zatreba, nagari bandu. Moramo biti brzi i odlučni.«

Bila je tiha rujanska noć. Toplo je. Kolone 17. brigade sruštale su se grebenima kosa prema uporištu Popovači s obje strane puta Gornja Jelenska — Popovača. Ispred jedinica patrole i obavještajni organi sa zadatkom da uspostave vezu s domobranskim oficirima. Sve je teklo po planu. Dolje ispred kolona žmirkaju sijalice u Popovači, stanovnici ne znaju ništa, dio domobrana takoder. Međutim, štab bojne je na okupu, zapovjednik Bradač izdaje posljednja uputstva. Ozbiljan je ali raspoložen. Samo da mu je ovo preturiti preko glave, da ga ne otkriju prije vremena. Prvi put u toku rata želio je da ga partizani što prije napadnu. Ali ovaj put je to fingirani napad. Svi koji su bili upućeni u dogovor s partizanima bili su u puni strepnje.

Bataljoni 17. brigade ušli su u Popovaču, povezali se s domobranima, zatim su uz kratki vatreni prepad otpočeli njihovo izvođenje iz uporišta. »Što je ovo, pa to je izdaja«, javili su se pojedinci kad su vidjeli da od otpora partizanima nema ništa, potom su se pokorili i ušutjeli. Razoružani su i žandari, dok je s Nijemcima došlo do okršaja samo radi vezivanja njihovih snaga. Nijemci su držali želj. stanicu Popovaču. Napad na njih nije ni planiran, samo su ih zavaravali. Uzalud je njemački poručnik okretao ručicu telefonskog aparata, veze nije bilo. Bataljoni Moslavačkog odreda presjekli su sve linije i porušili prugu kod Novoselca Križa u dužini od 800 m i 1200 m te linija te likvidirali posadu u bunkeru kod željezničkog mosta na Česmi. Neprijatelj nije mogao intervenirati prugom. Kod Novoselca vodila se borba s Nijemicima čitava dva sata. Jedinice Odreda na taj su način stvorile potrebno vrijeme snagama 17. brigade da izvrše zadatku u Popovači.

Plijen je bio bogat i dobijen je bez gubitaka. Ovom akcijom, koju je solidno pripremio Štab pod komandom Nikole Klićkovića, MPO je dobio mnogo oružja. NOP je dobio nov podsticaj.

Prelazak glavnine III bojne V gorske pukovnije iz I gorskog zdruga na stranu NOV (većina je ostala u partizanima), značio je početak krize i ove elitne Pavelićeve jedinice. Ozbiljno je uzdrman moral protivnika. U nepunih 15 dana pukovnik Stjepan Peričić, zapovjednik I gorskog zdruga, izgubio je gotovo dvije bojne, a partizani su dobili mnogo novog oružja. Kada je u Kutini saznao za događaje, to jutro, 15. rujna 1943., pohitao je iz svog stana u štab. Žurnim koracima popeo se uz stepenice stare ali očuvane zgrade usred parka. Glavar stožera, nadsatnik Šimoković, izide na raport i reče: »Gospodine pukovniče, pokorno javljam, bojnik Bradač predao se partizanima i preveo sa sobom više od pola bojne.« »Čuo sam«, procijedi pukovnik i uđe u kancelariju. Posivio je od bijesa, ushodao se tamo-amo. »Zar meni da se to desi, da me prevari taj Bradač. A ja budala još ga predložio za promaknuće. Platit će mi kada ga uhvatim«, razmišljaо je Peričić misleći na Bradača. Zatim glasno reče Šimokoviću koji je za to vrijeme stajao mirno: »To je izdaja, taj bojnik Bradač me prevario, trebao sam ga u lipnju uhapsiti kad se sastao s partizanskim komandantom. Ali ako ga uhvatim, neće biti milosti. Sramota, u zdrugu »Ante Pavelića« izdaja! Pozovite mi komandante gorskih pukovnija da mi se odmah jave. Moram očistiti jedinice od sumnjivih i kolebljivaca, osobno ću ih sve prekontrolirati. Uzmite papir i pište.« Stožerni nadsatnik zapiše:

IZVOD IZ DEPEŠE

Noćas partizani porušili između VOLODERA i KRIZA 600 m. pruge i 1200 m. bb. stupova.

Zapovjednik III. bojne 5. gor. puk. bojnik BRADAČ izvršio izdajstvo i prevarom je iz POPOVAČE odveo oko 160 ljudi sa oružjem k partizanima sa čim je uspjelo rušenje u vezi.

Lokalna krugovalna šifra već je poništена a od Njemaca je tražena zamjena znakova spoznavanja,
k, Op. broj 11501/tajno

1. GORSKI ZDRUG

Da, komandant I gorskog zdruga pukovnik Peričić imao je mnogo razloga da se razljuti. U Popovači je zarobljeno:

- 160 domobrana,
- 6 oficira,
- 14 podoficira,
- 15 žandara, oružnika,
- ukupno 195 neprijateljskih vojnika i starješina.

Zapljenjeno je:

- 165 pušaka sa 30.000 metaka,
- 4 mitraljeza,
- 4 puškomitoljeza,
- 6 automata,

- 1 minobacač 60 mm,
- 1 minobacač 81 mm,
- 80 mina,
- 30 bombi i
- mnogo opreme.

Moslavački odred zaplijenio je 10 pušaka, 1 automal i 1000 komada municije.

Istoga dana 21. brigada 28. divizije likvidirala je žandare u Ivan-skoj, kojom su prilikom ubijena 3 žandara i zarobljena 32, zaplijenjene su 33 puške i 1 puškomitraljez. Prema tome, neprijatelj je te noći ostao kraći za dvije dobre čete vojske s naoružanjem, a mi bogatiji za naoružanje od jednog partizanskog bataljona.

Tih dana u rujnu formiran je i III bataljon MPO-a. Dogadaji su se nizali jedan za drugim velikom brzinom. 28. divizija krenula je na Kalnik i u zapadni dio Bilo-gore radi zajedničkih akcija s brigadom »Braće Radića« i Kalničkim partizanskim odredom.

21. IX 1943. godine, jugoistočno od Čazme, na omanjoj presedlini grebena Stara Straža — Andigole, prikupljali su se brojni partizani. To su jedinice MPO-a, ima ih oko 1000 boraca i starješina. Nikada ih nije toliko bilo u Odredu⁶¹).

Prikupljene su terenske čete i vodovi. Pored Štaba MPO-a s komandantom Kličkovićem, prisutni su članovi Štaba II OZ, članovi Povjereništva CK KPH za sjevernu Hrvatsku, Anka Berus i drugi, sekretar OK KPH Čazma te rukovodioci Okružnog komiteta SKOJ-a, NOO-a, USAOH-a i ostali. »Odred mirno«, »Bataljoni mirno«, začuje se komanda. Ozbiljna lica boraca. Komandiri četa predaju raport komandantima bataljona, a ovi komandantu Odreda Kličkoviću. »Na mjestu voljno«, začuje se komanda.

»Drugovi i drugarice«, otpočne govor Joža Horvat, »skupili smo se ovdje da danas formiramo našu 1 moslavačku brigadu. To je II brigada II operativne zone Hrvatske. Velik je to dan za nas borce Moslavine i ovoga dijela naše domovine. Neće dugo proći pa ćemo formirati i partizansku diviziju...«

Nakon govora pročitana je naredba o formiranju brigade. Za komandanta je postavljen Nikola Kličković, do tada komandant MPO-a, polit, komesar je Josip Horvat-Joža, načelnik štaba Božo Kušec.

Brigada je formirana od I, II i III bataljona MPO-a. Imala je 700 boraca u stroju, od oružja 18 puškomitraljeza, 3 laka mitraljeza, 6 mitraljeza, 1 minobacač 81 mm i 2 minobacača 60 mm.

Moslavački odred ponovo je ostao, tko zna po koji put, samo s jednim bataljonom. Komandant Odreda postao je Stevo čučković, polit, komesar Đuro Blaha, koji se i dотле nalazio na toj dužnosti.

") Pod komandom SMPO bile su tada brojne udarne grupe, vodovi i terenske čete, kao što su »Kutina«, »Žutica«, »Ivančani«, »Čazma« i druge. Od tih jedinica formirani su novi bataljoni, što je omogućilo formiranje brigade i ojačanje MPO-a, koji je uskoro opet imao dva partizanska bataljona.

DURO BLANJA, politkomesar
MPO u ljeto 1943. godine

Stab bat. MPO, IVAN KOSAK, MIRKO FAJDIGA sa borcima 1943. godine

Igrom slučaja, I moslavačka brigada formirana je samo nekoliko stotina metara dalje od Lugarnice, mjeseta gdje je 21. prosinca 1941. formiran MPO od pedesetak boraca, s malo oružja i bez puškomitraljeza.

Eto, za nepune dvije godine rata na Moslavačkoj gori stvorena je i partizanska brigada od bataljona Moslavačkog odreda. Da su toga dana mogli biti ovdje i oni bataljoni koji su otišli u druge naše jedinice i divizije, bilo bi ih još za dvije brigade. Ništa zato, Odred se stalno pmlaćuje i popunjaje. Uskoro će se formirati i 33. moslavačka divizija.

»Šta vi partizani iz Odreda hoćete, mi smo brigada, vojska, dragi moj«, govori P. S. u šali svom drugu Nikoli R. dok sunce polako nagnje zapadu.

Cijelo poslijepodne orila se partizanska pjesma u dubokoj hrastovoj šumi. I dok se borci zabavljaju, komande četa i bataljona imale su pune ruke posla. Zatim su održani kraći sastanci partijskih i skojevskih organizacija.

STEVO CUCKOVIĆ, K-t MPO
od rujna 1943.

ZNAČENJE FORMIRANJA BRIGADE U MOSLAVINI

Formiranje brigade na području Moslavine bilo je vrlo značajno za dalji razvoj NOB-a u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Bez obzira na vojnu terminologiju, brigada je u to vrijeme bila operativna jedinica NOV,

koja je s brigadom »Braće Radića« na Kalniku sačinjavala jezgro 32. i 33. divizije X korpusa zagrebačkog, koji će biti formiran za nekoliko mjeseci. Bila je to kvalitetno nova situacija u Moslavini. MPO i dalje postoji, raste razvija se i bori, a za širi manevr i veće akcije tu je sada partizanska brigada.

NIKOLA KLIČKOVIĆ, K-t
MPO u ljeto 1943, prvi K-t
1. Mosl. brig. (2. II OZ) i
K-t ŠIGO 1944/45.

Izlaskom Povjereništva CK KPH na slobodnu teritoriju Moslavine, boljom organizacijom saradnje između štabova VI korpusa i II operativne zone te formiranjem KMP, stvoreni su povoljni uvjeti za još šire uključivanje naroda u NOP. Sada je pokret masovan i dobro organiziran, a neprijatelj nemoćan da zaustavi pobjedonosan hod revolucije.

Bez pretenzije na konačne ocjene, smatram da je Partija na prostoru Moslavine već tada dobila bitku za mase. Sav mukotrpni rad 1941, osobito 1942. godine, žrtve i povremeni neuspjesi isplatili su se višestrukom. Stvorene su jake partizanske snage, oslobođena je široka teritorija, organizirana narodna vlast na čitavom prostoru. Život i rad pozadine organiziran je u potpunosti. Narodna se borba razigrala, teško o-

kupatoru i izdajnicima. Politika reakcionarnog dijela HSS-a na čelu s **Mačekom** doživljela je poraz. Istina, on još ima utjecaja, ali je slabiji. Ustaše su sve malobrojnije, čvršće se drže samo u većim uporištima, i **to** privremeno.

Prošlo je I zasjedanje ZAVNOH-a, a već ranije održane su okružne konferencije NOO-a, USAOH-a, AFŽ-a i drugih organizacija. OK KPH **Čazma** i OK SKOJ-a organizirali su niže i srednje partijske i skojevske kursove s polaznicima iz borbenih jedinica. Kadrova nikad dosta.

Kod neprijatelja je sve gore. Nigdje nema dovoljno snaga. Prisiljen je da prikuplja jedinice sa šireg prostora za pothvate »Moslavačka gora«, »Bilo-gora«, »Kalnik« i dr. Ali to više nije dovoljno. Nema on snaga za okruženje Moslavačke gore, za stezanje obruča kao nekada. Ako ne grupira snage jače od jednoga ili dva bataljona, nema prodora u dužinu slobodne teritorije. Partizanski bataljoni tuku se oštiri, ne dopuštaju brze prodore.

Zapovjedništvo I gorskog zdruga ne može izvršiti sve zadatke. I baš kada je njegova V gorska pukovnija pretrpjela teške gubitke (u Čazmi 2/3. IX i u Popovači 14/15. IX), gospodin pukovnik Peričić dobiva naređenje od grupe West da čuva glavnu željezničku prugu. Evo što u tome dokumentu između ostalog piše:

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

5. GORSKA PUKOVNIJA

Broj: 271/43.

U Križu, dne 12. IX. 1943.

Zapovjedničbu I. II. i III. bojne
Zapovjedničtvu III. bojne V. gorskog
zdruga
Sastavak

Predmet: Osiguranje željezničkih pruga.

Zapovjedništvo I. gorskog zdruga s br. 674/taj. od 25. VIII. o. g. dostavilo je slijedeće:

»Grupa Wenst sa brojem 6043/43. taj. dostavlja«:

1.) Zadaća sigurnostne službe na željeznicama je zaštita naprave i osiguranje saobraćaja.

2.) Mora se raditi prema situaciji i važnosti objekata.

Bezuvjftno moraju se sačuvati važni objekti kao mostovi veći **kolodvori** sa bogatim napravama čija popravka iziskuje mnogo vremena **ako** je uopće moguće.

Mora se računati na napade na ove objekte jačih snaga, kao i padobranaca i trupa spuštenih zrakoplovima.

3.) Za osiguranje ovakvih objekata podignuti su ili se podižu **tornjevi**. Postavljanje mina mora se produžiti kao i prepreka i zamka. Španski jahači za zatvaranje šupljina u prepreki noću, naprave za uzbušnu sa zvoncima i slično.

Opasati rovove stražnika koji se nalazi izvan tornja sa žicom.

Prepreke imaju samo onda vrijednost ako su pod vatrom pušaka i strojnica iz tornja i ako se nalaze u dometu ručnih bombi. Prepreke oko tornjeva na slobodnoj štreci koje su presjećene prugom nisu zgodne i samo uslovno djelotvorne.

4.) Posada oslonih točaka je niže vođe i ljudstvo željezničarskih stražarskih bojni. Dok će se oslonci kod važnih objekata posjeti i dodieljenom momčadi (»landešvicbataljon«).

5.) Pruga se čuva noću između oslonaca sa jakim štaflima koji se šalju nepravilno u vremenskim razmacima.

Osobito se ima pojačati krstarenje na osobito opasnim mjestima.

Pojačanje krstarećih odjela hrvatskih željezničkih stražarskih bojni s ljudima »Landešvic bataljona« dužni su regulirati zapovjednici apšnita (odsjeka).

Postupak krstarećih odjela ne smije biti šematičan (šablonski). Krstareći odjeli ne idu na samoj pruzi nego pokraj pruge s puškom spremnom za upotrebu, zastaje, sluša, povrati se izvjestan komad natrag i opet ide naprijed, izvjesno vrijeme ostaje u zasjedi (rad kao potretna zasjeda).

Željeznička pruga mora se krstariti s obje strane osalone točke. Jedan dio krstarećih odjela treba da ima i pse.

U svemu mora se pruga pretražiti da nisu postavljene mine.

Kontrola krstarećih odjela vršit će se časničkim odjelima a u osobito ugroženim odsjecima njemačkim časničkim odjelima.

Danju čuva se pruga u odsjeku »C« sa stražnicima na preglednim mjestima i na tornjevima. Pošto se izrade tornjevi i na ostalim odsjecima ima se isto tako po danu vršiti nadgledanje-čuvanje.

6.) Na jače ugroženim odsjecima postavit će se u skloništima neposredno uz prugu postrojbe »landešnicbataljon« jačine voda ili sati. Oni moraju u najkraće vrijeme da se upotrebe na napadnutom mjestu i da stupe u borbu s banditima.

Ova odjeljenja smiju se upotrebiti samo sporazumno sa njemačkim ajzban-ziherumštabom i to onima koji se odnose indirektno na osiguranje željeznice.

Upotreba za podhvate izvan osiguranja pruge je zabranjena.

Svrha upotrebe je pojačanje za osiguranje ili povišena sigurnost željeznice-pruge.

Radi brzine upotrebe stoje na pojedinim kolodvorima pripravni vlakovi pod parom. Mogu se predviđati uzimanje na otvorene vagone prenciranih vlakova

Stvaranje dijelova podhvavnih jedinica za osiguranje vlastitih ubikacija - stanova ima se pod svim prilikama izbjegavati.

7.) Kod svake upotrebe oklopnih vlakova treba povesti i pješadiju i upotrebiti pozadi nalazećih se vagona. Može se pružiti prema situaciji prilika da se pješadija dalje od mjesta događaja skine sa oklopnog vlaka i upotrebi zamobkoljavanje i da im prostor za taj rad i razvoj. U kome slučaju po planu okloplni vlak pomaže svojim težkim oružjem pješadiji.

Kod svih ovih podhvata treba težiti za uništenjem i zarobljivanjem bandi.

II.

Grupa West sa svojim br. 6136 od 15. VIII. dostavila je:

1. Četa za osiguranje u pogledu upotrebe podčinjene su zapovjednicima divizije.

2. Grupa West određuje uspostavu sigurnostnih odsjeka u kojima nalazeće se čete upućuju na zajednički rad sa djelovima za osiguranje pruge, one imadu u međusobnom sporazumjevanju da učine sve za pojačanu sigurnost željezničke pruge i željezničkih objekata.

a) Odsjek Zagreb — Novoselec (željeznička postaja Novoselec — Križ i slično) kroz hrvatsku I. generalkomandu, operativno područje Zagreb.

b) ODSJEK NOVOSELEC (uključeno) — BANOVA JARUGA DO UKLUČIVO POLJANA NA PRUZI ZA DARUVAR KROZ I. GORSKI ZDRUG.

c) Odsjek Banova Jaruga (izključivo) do uključeno Okučani kroz IV. Gorski Zdrug.

f) Odsjek Poljana izključeno preko Pakraca i t.d. IV. gorski zdrug.

h) Za sve ostale pruge u I. generalkomandi je odgovorna I. generalkomanda sa težištem na prugu Zagoreb — Sisak — Blinski Kut.

Kad se radi o izvršenju prednjeg naloga i suradnji sa djelovima stožera za osiguranje pruge u Hrvatskoj (ajzenbanziherungsštab) upućuje se na gornje upute.

Suradnja ovih odsjeka sa vojničkim područnim zapovjednicima ima cilj da se kroz zgodno grupiranje snaga postigne pojačanje postojećih njemačkih i hrvatskih djelova za osiguranje pruge.

III.

1. Osiguranje pruge spada u dužnost djelovima za osiguranje pruge i to: Ajzenbanziherungsštab Kroacen sa stožerima A. B. E. na glavnoj pruzi kao i sa hrvatskim četama za osiguranje pruge na ostalim željeznicama.

2.) Ovo osiguranje kroz dijelove specijalno za osiguranje pruge na to, da pojedini zapovjednici odsjeka prime taktično osiguranje pruge i odgovornost t.j. oni grupiraju svoje snage tako da se sigurnosne mjeđe specijalnih jedinica za osiguranje pruge upotpunjaju i brinu se kroz podjelu pričuva da mogu u slučaju jačeg napada na željezničke naprave pričuve što brže za njihovu zaštitu uputiti.

z/y

4.) Osim toga imaju zapovjednici odsjeka dužnost da blagovremeno doznaju namjeravane akcije sabotaže na prugu, kroz izviđanje i krstarjenje predjela s obje strane pruge, za koje se predpostavlja da služe za prikupljanje bandita.

Ovo krstarjenje ima se upotpuniti dobro organiziranom obaveštajnom službom, a osobito suradnjom s policijom i oružnoštvom.

5.) Zapovjednici odsjeka imaju održavati kontakt sa zapovjednicima dielova za osiguranje pruge i zapovjednicima susjednih odsjeka da se sabotaža na željeznicama bezuvjetno spriječi.

Povodom toga zapovedam:

1.) Dodeljeni odsjek za čuvanje pruge dielima na dva diela i to:

Od želj. postaje Novoselec — **Križ uključivo do Popovače** zaključno zapovjedništvu III. bojne 5. gorske pukovnije.

Od Popovače isključivo do Poljana zaključno zapovjedništvu I. gorske pukovnije, koju će dionicu zapovjednik pukovnije podijeliti na svoje dielove na dotičnoj pruzi.

2.) Prema prednjem odgovornost za događaj na pruzi pada na ove zapovjednike koji će specijalno u duhu prednjeg naloga pod III. grupe West preduzeti sve mjere da ne dođe do rušenja pruge i objekata, noćne zasjede krstarjenja, obslužbe i t.d.

3.) Upoznati se sa rasporedom i radom dielova na pruzi.

Dostavljajući gornje, a obzirom na promjenu dislokaciju jedinica ove pukovnije

Z A P O V I E D A M

- 1.) Dodeljeni odsjek za nadziranje želj. pruge dielim:
 - a) **II. bojni 5. gorske pukovnije od Dugog Sela** (izključeno) do želj. stanice Deanovac (izključeno).
 - b) **Od Deanovca (uključivo) do mosta na rieci Česmi** (uključivo)
 - c) **Od rieke Česme do sela Krivaj (izključeno)** III. bojni 5. gorske pukovnije.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Z A P O V I E D N I K
Podpukovnik (Brkić)
Brkić v. r.

Perićić je izvršio zamjenu II i III bojne. III bojna, poslije prelaske velikog dijela domobrana s bojnikom Bradačem u partizane, pre-dislocirana je iz Popovače na sektor Ivanić-Grad — Križ. Izvršena je popuna bojne, ali ne do pune formacije, jer nije bilo dovoljno ljudstva na raspolaganju. U Popovaču je stigla II bojna V gorske pukovnije sa zapovjednikom potpukovnikom Sočaninom. Situacija se izmijenila. Potpukovnik Sočanin je oštro reagirao, poduzeo čitav niz mjera u cilju veće sigurnosti svojih jedinica u Popovači i okolici. Optužio je žandare i predložio ukidanje žandarmerijske stanice u Popovači.

AKCIJA U VRBOVCU

Radi napada na neprijatelja u Vrbovcu formiran je zajednički štab koji je izvršio sve pripreme: od izviđanja, prikupljanja obavještajnih podataka, dogovora s domobranskim oficirima da predaju jedinicu, do evakuacije plijena.

I moslavačka brigada razmjestila se u širem rejonu sela Vrtlinske, Pobjenika i Pavličana. Samo nekoliko dana poslije formiranja krenula je u napad na Vrbovec. To je zapravo dojučerašnji jaki MPO.

MPO je sada imao samo jedan bataljon, ali s brigadom koja se rodila iz Odreda i on ide u napad na Vrbovec.

Cilj napada na Vrbovec: razbiti neprijatelja u uporištu, zaplijeniti oružje uz što manje žrtava, pokazati snagu NOV u tom kraju i pozitivno utjecati na opredjeljenje ljudi za NOB-u. Na taj način stvoriti povoljne uvjete za brži razvoj narodne vlasti i za mobilizaciju novih boraca.

Budući da je tvornica mesa Predović u Vrbovcu radila punom parom za Nijemce, njena skladišta bila su puna robe. Glavni je cilj bio zaplijeniti što veće količine prehrabnenih artikala. Akcija je bila planirana ranije, ali nije mogla biti izvedena iz objektivnih razloga. Štab II operativne zone instistirao je na akciji baš sada zato što su jače neprijateljske snage bile angažirane protiv 28. slavonske divizije, brigade »Braće Radić« i Kalničkog partizanskog odreda, pa je prostor oko Vrbovca ostao bez jačih jedinica.

Plan napada bio je ambiciozan ali realan, posebno s obzirom na vrijeme i snage neprijatelja. Objekti borbenog djelovanja jedinica bili su odvojeni. Zbog toga je I bataljon I moslavačke brigade dobio zadatku da glavnim snagama (ojačanim bataljonom) napada glavne neprijateljske snage, Nijemce i žandare, jačim snagama da presječe komunikaciju na pravcu Vrbovec — Bjelovar i Vrbovec — Križevci, a dijelom snaga napadne domobrane u željezničkoj stanici Vrbovec.

MPO je dobio zadatku da iznenadnim i energičnim napadom brzo savlada domobransku stražu kod tvornice mesa a zatim evakuira plijen iz tvorničkog skladišta, da dijelom snaga s diverzantima poruši most i prugu jugozapadno od Vrbovca i osigura se iz pravca Zagreba.

Neprijatelj je u rejonu Vrbovca imao relativno male snage. U centru mjesta vod žandara i jednu četu njemačkih feldžandara (oko 70), a na željezničkoj stanici stražu od 40 domobrana. Kod tvornice mesa bila je satnija domobrana bez voda. Prema tome, neprijatelj je imao ukupno oko dvije satnije.

Nijemci i žandari pružili su žestok otpor iz jakih objekata (stara škola). Pošto prvi napadi nisu uspjeli, komandant brigade odluči blokirati neprijatelja u tim objektima i držati ga što duže, dok se ne postigne osnovni cilj akcije. Napad dijela brigade na domobrane kod željezničke stanice je uspio, za kratko vrijeme zarobljena su 22 domobrana s oružjem. Tako su stvoreni povoljni uvjeti za djelovanje MPO-a na tvornicu. Brigada je zarobila još 4 žandara i zaplijenila 3 vagona šećera i mnogo drugih namirnica.

I bataljon Moslavačkog odreda izvršio je napad na domobransku stražu kod tvornice mesa i za dvadesetak minuta uspio ju je razbiti zarobivši 35 domobrana i zaplijenivši 32 puške. Jedan dio domobrana se razbjegao (Tom V, knj. 19, dok. 173, 251, 253 i knj. 20, dok. 9, 54).

Da je u pitanju bilo samo zarobljavanje domobrana, akcija brigade i MPO-a bi se isplatila jer je zaplijenjeno oružja i opreme za jednu partizansku četu, a to nije malo u takvoj akciji. Takva je ocjena ispravna bez obzira što žandari i Nijemci nisu likvidirani. Oni su bili neutralizirani jer je težište napada bila tvornica i njena skladišta mesa.

Bila je to spektakularna akcija koja je pokazala da neprijatelj nema snagu da intervenira. Ustaške i domobranske bojne imale su pune ruke posla nešto sjevernije na Kalniku i u zapadnom dijelu Bilo-gore. A oni iz rejona Zagreba nisu se usudili noću žuriti u pomoć Vrbovcu. Sve veze bile su im pokidane tako da više komande nisu ni znale o čemu je zapravo riječ. Garnizon u Čazmi nije reagirao jer se bojao za sebe. Eto, to je bio pravi izbor trenutka djelovanja. Iskorišteni su uvjeti u kojima se nadmoćnim snagama napada slabiji protivnik, tuče dijelom, a dijelom blokira; u cilju velike ekonomске akcije. Te noći oko Vrbovca je sve vrvjelo od partizana i naroda u južnim selima. Većina seljaka bila je budna, mnogi su prvi put vidjeli partizane izbliza i išli s njima. Većina seljaka dobro je izvršila svoje zadatke. Trebalo je zaista mnogo napača da uspije mobilizacija ljudi i prijevoz plijena. Uglavnom su uzeta zaprežna kola iz susjednih sela oko Vrbovca (Luka, Brkčevac, Prilesje i Poljana). Uzeta su na licu mjesta, što je bilo pravilno i treba služiti kao iskustvo. Kada bi se zaprežna vozila, upotrijebila iz Vrtlinske, to bi zasigurno bilo teško izvesti, udaljenost je velika, izgubilo bi se mnogo vremena, a neprijatelj bi mogao otkriti namjere.

Odmah čim je domobraska straža likvidirana, jedinice Moslavačkog odreda otpočele su evakuirati plijen. Bilo je posla napretek, ali partizani su radili brzo i odlučno. Bilo je velikih količina obrađenog svinjskog mesa (Nijemci su čak iz Rumunjske dovozili svinje za klanje), masti, slanine i drugog. Radilo se udarnički. Desetine i desetine seljačkih zaprežnih kola prilazile su i izlazile iz kruga tvornice u Đurđićstu. Formirala se duga kolona od preko 150 kola punih plijena. Nikada dotle, pa ni kasnije, MPO nije zaplijenio toliko dobara.

Intendanti su imali pune ruke posla. Bilo je dosta problema da se putem ne razvlači zaplijenjen materijal. Neki predsjednici mjesnih NOO-a bili su hapšeni jer su uzimali mesne prerađevine za selo, pa i za sebe.

Te noći iz tvornice je izvučeno samo mesa, masti i drugog 135 zaprežnih kola. Ukupan plijen iz Vrbovca prevozilo je više od 300 zaprežnih vozila i jedan kamion. Sav taj materijal-roba odvezен je u širi region Vrtlinske, Andigole i Kopčić Brda. Međutim, posao time nije bio završen. Glavni dio plijena trebalo je seljačkim zaprežnim kolima prevesti u Baniju, odnosno Kordun, i odatle dalje za Liku. Nedugo zatim krenula je duga kolona, partizanski transport, od oko 100 kola za Baniju i dalje, na dalek i težak put preko rijeke, glavnih pruga i cesta. Nije potrebno reći koliko je to bio složen zadatak kada se najprije morala prijeći cesta pa pruga Zagreb — Beograd sjeverno od Save, zatim

Sava i slijedeća pruga i cesta južno od Save. Prijelaz preko pruga, cesta i rijeke Save bio je složen i u tehničkom smislu, posebno zbog prolaska partizanskog transporta pored velikog broja neprijateljskih uporišta, zasjeda, straža i patrola. Ali uspjelo se. Transport je pratio I bataljon Moslavačkog odreda do Save, zatim su ga preuzele naše jedinice južnije od Save.

U međuvremenu, 30. IX 1943. formiran je II bataljon MPO-a, koji je dobio zadatak da osigura velike količine plijena koji je još uvijek bio sklonjen u tajnim skladištima u širem predjelu Andigole i Kopčić brda. Postojala je opasnost da neprijatelj dođe do toga plijena.

Što je o toj akciji napisao veliki župan Velike župe Bilo-gora, poznati zločinac dr Vjekoslav Sabolić, vidi se iz dopisa tajno 4302/1943. od 7. X 1943. godine, koji dajemo u cijelini.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

Broj: Taj. 4302/1943.

VELIKA ŽUPA BILOGORA U BJELOVARU
Bjelova,r dne 7. X. 1943.

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA URED MINISTRA
MINISTARSTVO VANJSKIH POSLOVA NOVINSKI ODSJEK
(Za Dr. Bauera)

Z a g r e b

PREDSJEDNICTVO VLADE URED DRA LORKOVIĆA
USTAŠKI STOŽER GORA — PRIGORJE

Z A G R E B

Kako je već izvješteno napadnut je u noći između 26 i 27 rujna Vrbovac, tvornica Đurđište i željeznička postaja Vrbovec. Računa se, da je partizana bilo od 3 do 4.000 te su obkolili selo Vrbovec, željezničku postaju i tvornicu Đurđište, a prije samog napada porušili su na želj pruzi prema Prikraju tračnice i jedan manji most, a zatim neke mostove na cesti prema Zagrebu i Križevcima. Jedna skupina partizana stupila je u borbu sa njemačkim i našim oružničtvom držeći jaku vatru, a u isto vrieme bila je napadana željeznička postaja, gdje se je nalazilo 40 domobrana, koji su nakon kratke borbe partizani svladali i djelom zarobili dok su neki domobrani pobegli. Na tvornicu poduzeća Vrbovec d.d. u Đurđištu istodobno su napali partizani te su svladali dombrane, neke zarobili, a nekima je uspjelo pobjeći. Tokom iste noći partizani su sve vozno blago u selima Vrb. Poljana, Prilesje, Brečec, Luka i jedan dio Vrbovca pokupili tako da je bilo spremno oko 350 stigli u Đurđište probudili su sve činovnike i namještenike i odredili, da stigli u Đurđište probuli su sve činovnike i namještenike i odredili, da im otvore sve prostorije, te su činovnici i namještenici morali tovariti u kola sve što su partizani zarobili. Odnjeli su 8 i pol vagona masti slanine i mesa i oko 10 hl. vina, a u samom podrumu su pustili iz bačva oko 35 hl. vina. Otjerali su sobom oko 60 kom. rogate stoke, 13 kom. teladi, 80 kom. debelih svinja i tri para teških konja zajedno sa kolima. Sve su ovo odvezli u pravcu sela Poljane pa dalje navodno prema šumi Grabrić.

U mjestu Vrbovcu partizani su vodili borbu od 23 sata do 5 i pol u jutro kada su se povukli, jer im nije uspjelo da svladaju njemačko i naše oružničtvo.

Dana 28. rujna u noći došli su iznenada ponovno u Vrbovec partizani te su upalili obćinsku zgradu u kojoj se je nalazilo njemačko oružničtvo i državnu zgradu u kojoj se je nalazilo naše oružničtvo. U samom obćinskom uredu poskidali su slike Poglavnika uzeli neke vojničke zabilježnice pocijepali neke spise. Odnjeli pisaci stroj, stražarske lance, stare stražarske sablje i dve obćinske zastave.

Ostali kancelarijski materijal i glavne vojničke knjige nisu odnjeli, jer ih je obć. poglavarstvo već prije sklonilo na sigurnije mjesto. Iz veterinarske ambulante su uzeli sve instrumente i 35.000 Kuna a kod obć. veterinara Dr. Neumana uzeli su njegove vlastite instrumente, a iz skladišta Zempra nekoliko vreća pšenice i oko 15.000 Kuna.

U noći između 30. rujna i 1. ov. mj. došla je ponovno jedna skupina partizana u tvornici Đurdište te pokupila što prvog dana nije i natovarila nekih 40 kola i odvezla u više pravaca prema Kalniku. Ovom zgodom uzeli su sol, nešto slanine mesa i zaklane svinje. Dana 2. ov. mj. došlo je pet partizana u ljekarnu Vrbovec tražili su neke liekove i iste platili.

U noći od 3 na 4 ov. mj. došli su ponovno u Vrbovec provalili u kuću obćinskog liečnika Dr. Franje Puškovića, te su na trojim kolima odvezli sve vriedne stvari između ostalog njegov rengenski aparat sve instrumente, nešto živežnih namirnica (brašna, šećera, cigareta) ali mu nisu dirali pokućstvo. Odnieli su mu međutim nešto tekstilne robe i odjevne predmete.

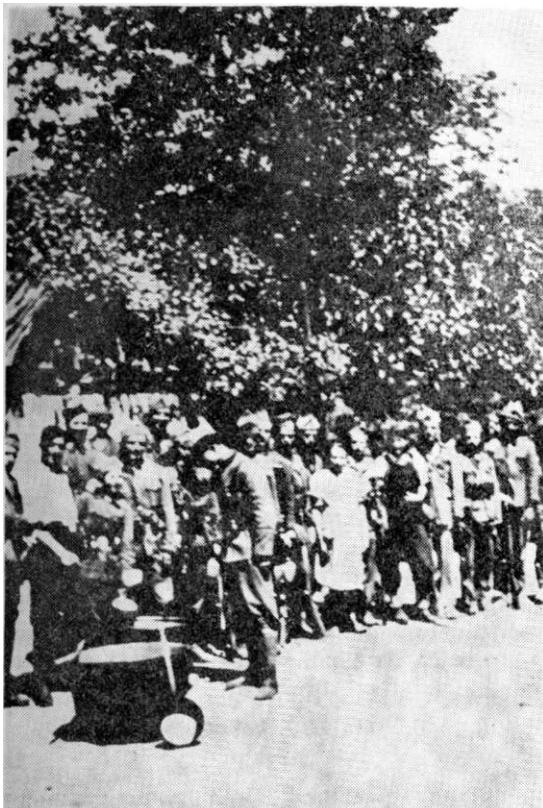
ZA DOM SPREMNI!

VELIKI ŽUPAN:
(Dr. V. Sabolić)

O toj veoma uspješnoj akciji evo i izvoda iz petnaestodnevnnog izvještaja komandanta Moslavačkog odreda Steve čučkovića od 15. X 1943. Štabu II OZ.

Iako je veći dio plijena u nekoliko transportnih kolona prebačen preko Save na slobodnu teritoriju Banje i dalje, ostalo je mnogo toga i u Moslavini. Naše bolnice, ambulante, komande i ustanova dobine su što im je bilo potrebno. Sol je bila najvažnija, pa šećer. Mnogi partizani, osobito oni koji su duže bili u borbi, imali su prilike da se dobro zaslade (dobili su šećera koliko su mogli pojesti). Brojni stanovnici nekih sela dobili su svoj dio. Bilo je tu i rasipanja, ali to je ubrzo spriječeno. Štab II OZ kritizirao je zbog toga Štab odreda. Bilo je propusta pri transportu, skladištenju i otpremi tolikog plijena. Nije bilo dovoljno ljudi za prihvatanje velikih količina materijala. Radilo se o 50 vagona plijena ukupno, ako se uračuna stoka, brašno i sve drugo. Loši vremenski uvjeti još su više ometali tehničke poslove. Ipak se sve dobro završilo. Otpremanje hrane iz Moslavine za Liku ostati će jedan od stalnih zadataka organa narodne vlasti iz sjeverozapadne Hrvatske, a time i jedinica MPO-a koje su često osiguravale partizanske transportne kolone.

Prva zajednička akcija I moslavačke brigade i Moslavačkog odreda na Vrbovec završila se veoma uspješno.

Podjela hrane u MPO-u

ULOГA I ZADACI MPO-a

Osnovna uloga MPO-a nije se promijenila, samo je broj zadataka znatno porastao. Pored osnovnog zadatka: borbe protiv neprijatelja napadima, prepadima i zasjedama te akcijama na komunikacijama, Odred je imao i čitav niz drugih zadataka kao što su obrana široke slobodne teritorije od upada neprijateljskih jedinica, omogućavanje rada naših pozadinskih ustanova i funkcioniranje organa narodne vlasti. Te zadatke izvršavale su jedinice Odreda u saradnji s jedinicama KMP i dijelovima operativnih jedinica kada su se tu nalazile.

Odred je osiguravao transportne kolone prema Baniji, Kordunu i Lici, prevoženje živežnih namirnica i plijena te dopremu oružja u povratku. Saradivao je s diverzantskim jedinicama u rušenju pruga ili u samostalnom djelovanju na pruzi. Upravo u jesen 1943. bilo je više rušenja većih dionica pruge uz pomoć naroda. Pruga bi se presjekla pa bi se onda na ho-ruk prevrtale šine zajedno s pragovima. Tako bi se odjednom porušilo više stotina metara. Po pravilu su rušeni mostovi na cestama, preko rijeka i drugdje. Odred je osiguravao mobilizaciju novih boraca na području Moslavine, osobito na oslobođenoj i poluoslobođenoj teritoriji. Organizacije KP, SKOJ-a, USAOH-a i organi narodne vlasti od mjesta do kotara izvršili bi političke pripreme, zatim

bi ugovorenog dana jedinice Odreda jačine od čete do čitavog bataljona došle u selo i tobože otjerale u partizane desetine mlađića i ostalih. Tako se radilo često i planski iz više razloga. Osnovni je bio da se ne prijatelja prevari. Rodbina bi se, naime, žalila kako su partizani otjerali sinove silom. To je bila neka vrsta alibija koji je štitio barem dječiće. Drugi je razlog bio u tome što su roditelji nekih omladinaca i omladinki bili protiv odlaska u partizane, čak i protiv saradnje s NOP-om. Zato bi partizanska patrola upala u kuću i odvela Ivicu, Jagiću itd. Oni bi čak odglumili tu ulogu, pa su neki očevi i majke zaista mislili da su im sinovi i kćeri odvedeni na silu. Treći je razlog bio u tome što je skojevska organizacija u cilju zaštite porodica svojih članova ponekad namještala igru tako da se pored dobrovoljaca odvedu i oni koji baš nisu bili »za partizane« iz bilo kojih razloga. Razumije se, bilo je tu raznih kompromisa, grešaka i promašaja. Ali u cjelini ljeti i jesen 1943. bili su uspješni. Riječ je zapravo o dobrovoljnoj mobilizaciji u većini slučajeva, uz primjenu odgovarajućih formi i metoda. To nije isto što i mobilizacija u jesen 1944. godine. To će biti drugo, tada smo mobilizirali na osnovi odluka organa narodne vlasti i vojnoteritorijalnih komandi, sve od reda, bez obzira na njihovu želju.

MPO u rejonima svoga rasporeda izvršavao je i ulogu jedinica sigurnosti, kontrolirao teritorij i osobe, hapsio, pretresao i si.

Tijesna saradnja komandi i starješina jedinica MPO-a sa KK KPH i KK SKOJ-a te s odborima narodne vlasti, AFŽ-om i s drugim, bila je jedan od najvažnijih zadataka. To je dogovoreno sa Štabom II OZ, OK KPH, ONOO i drugim rukovodstvima.

PREFORMIRANJE ODREDA

Dva dana nakon toga što su tri bataljona Moslavačkog odreda otišla u I moslavačku brigadu, tj. 23. IX 1943, ŠMPO je od udarnih četa i nešto kadrova koji su ostali formirao svoj prvi bataljon jakog sastava sa 4 partizanske čete. Samo nekoliko dana poslije povratka iz akcije na Vrbovec, 30. IX 1943. formiran je i II bataljon.

Istina, bataljoni su bili slabijeg sastava s prosječnim brojnim stanjem od 140 do 150 boraca i starješina. Međutim, to je bila pravilna mjera jer su jedinice bataljona brzo ojačale i izrasle u solidne borbe-ne kolektive.

Na dužnost komandanta I bataljona postavljen je kapetan Janko Ljubojević (prešao iz domobranstva), za zamjenika komandanta Savo Flego, politički komesar bataljona je Ivan Knežević, do tada komesar Kutinske udarne čete, za njegovog zamjenika postavljen je Ivan Trajber, komesar terenske čete »Žutica«, operativni oficir bataljona postao je Ranko Jelović.

U II bataljonu komandant je Slavko Biškupec, zamjenik komandanta Drago Čižek, politički komesar Branko Barlović, njegov zamjenik Zvonko Dejanović, operativni oficir Ivan Petto.

Štab odreda je poslije formiranja II partizanskog bataljona poslao dopis Štabu II OZ s pregledom kadra na odobrenje. To je bila ustaljena praksa. Naime, Štab II OZ utjecao je neposredno na kadrovske promjene u partizanskim odredima. Kada je bilo dovoljno vremena, pisa-

ne su naredbe o postavljanju na dužnost koje su potpisivali komandant i komesar, a kada nije bilo dovoljno vremena, to je rečeno usmeno, zatim je dostavljano na odobrenje.

Poslije formiranja I moslavačke brigade i zajedničkih akcija u listopadu došlo je do snažnog razvoja jedinica Moslavačkog odreda. Brojno stanje i naoružanje Odreda stalno je bilo u porastu. Otimanjem od neprijatelja novog oružja i dobivanjem od glavnog štaba Hrvatske, MPO je naglo ojačao. Imao je čak i jedan top u I bataljonu. Komandant I bataljona je Vukašin Tumbas-Tigar, rodom iz Rogože kod Garešnice. Tendencija jačanja Odreda nastavila se tako da su neposredno pred čazmansku operaciju formirani III i IV bataljon. Na dužnosti komandanta Odreda ostao je Stevo Ćučković, dok je politički komesar postao Nikola Šušnjar-Geno, rodom iz Stupovače kod Garešnice. U toku listopada bataljoni Moslavačkog odreda prelazili su Savu nekoliko puta, prateći transporte tamo i vraćajući se s oružjem u Moslavini.

Da se vidi opseg zadatka MPO-a evo i dva dopisa Štaba MPO-a Glavnog štabu Hrvatske u vezi s oružjem.

Valja imati u vidu da je GŠH težio stalnom jačanju jedinica u međurječju Drava — Sava, osobito u širem rejону Zagreba. Nije bilo jednostavno u ono vrijeme prikupiti mast, brašno i ostale živežne namirnice, formirati zaprežni transport i prebaciti ga preko više cesta, pruga i Save, da sve to ne padne neprijatelju u ruke, a u povratku osiguravati veće količine oružja i municije.

U operativno rukovođenje Moslavačkim odredom unijet je novi element. Štab II operativne zone postavio je zadatak da Štab I moslavačke brigade izdaje naređenja Štabu odreda za zajednička borbena djelovanja dok se brigada nalazi u Moslavini. U prvi mah to je bilo čudno nekim članovima Štaba MPO-a, ali je brzo riješeno. Znači da je primjenjen princip da štab najjače operativne jedinice rukovodi, u operativnom smislu, svim jedinicama na svom operativnom prostoru, odnosno u zoni borbenog djelovanja.

DJELATNOST MPO-a U LISTOPADU I STUDENOM

U toku listopada i studenog jedinice MPO-a izvele su veći broj raznih akcija (napada, upada, prepada, napada na prugu itd.). Najviše borbi bilo je oko pruge. Odred je rušio prugu s diverzantima uz pomoć naroda i samostalno. To je bio osnovni zadatak I diverzantskog bataljona koji je istovremeno minirao i rušio. Uspjeha je bilo, ali neke jedinice Odreda imale su gubitaka. Kod Volodera je poginuo komandir čete s trojicom boraca jer je napadnut krivi vlak.

U ova dva mjeseca vodila se prava borba za prugu. Neprijatelj je osjetio snage naših jedinica, posebno diverzanata. Gotovo svaki drugi dan promet je morao biti obustavljen. Pruga se više nije rušila na jednom ili dva mjesta, već u dužini od više stotina metara. Čitave dionice bile su izbacivane iz upotrebe.

Od važnijih akcija spomenut će samo nekoliko. Težište djelovanja bila je pruga, garnizoni i pružni objekti.

Napad na domobransku stražu kod Prikraja

Noću 14/15. X 1943. godine I bataljon Odreda poslije akcija oko Ivanić-Grada i Križa našao se u rejonu s. Dubrava — s. Marča, gdje su izvršene pripreme za marš i naredne zadatke. ŠMPO je odlučio da sa I bataljonom napadne domobransku stražu kod želj. stanice Prikraj na pruzi Dugo Selo — Vrbovec, odnosno Zagreb — Bjelovar. Stražu od 40 domobrana trebalo je razoružati, želj. stanicu Prikraj zapaliti, pokići tt linije i razrušiti željeznički most na Lonji.

Bataljon je po planu stigao do objekta napada. Raspored jedinica bataljona bio je takav da su za svaki objekt napada određene snage, način djelovanja i vrijeme. Jedna četa napadala je željezničku stanicu Prikraj, druga željeznički most i tt linije, treća je osiguravala iz pravaca Dugog Sela i Vrbovca.

Napad na domobrane bio je oštar ali kratak jer je otpor u osnovi bio slab. Zarobljeno je 23 domobrana, ostali su se razbježali jer svi nisu bili u objektu. Zaplijenjeno je 20 pušaka mauzer, oko 1000 metaka i oprema. Već je rečeno da je moral željezničkih domobranskih jedinica bio znatno slabiji od onih iz I gorskog zdruga, ustaških bojni, osobito Nijemaca. Naši napadi na takve objekte bili su redovita pojava. Tamo gdje su podaci bili točni, napad iznenadan i oštar, neprijatelj se obično predavao. Ali bilo je slučajeva kada su i takve domobranske jedinice odbile napade nanoseći nam mnogo gubitaka. To iznosim zato da se ne bi shvatilo kako je razoružavanje neprijateljskih straža šala. U međuvremenu su i ostali dijelovi bataljona izvršili svoje zadatke. Zapaljena je želj. stаница Prikraj, polomljeni su i onesposobljeni uređaji, porušena pruga i most na Lonji te prekinute tt. linije. Uspjeh je bio potpun. Odred nije imao gubitaka.

22. X 1943. isti je bataljon sa I i II bataljom I brigade porušio prugu između željezničkih stanica Ivanić-Grad i Dugo Selo, kod Prečeca, u dužini od 660 m. Jedan vod toga bataljona iste je noći napao domobransku stražu kod transformatorske stанице u Božjakovini (30 domobrana). Tom prilikom zarobio je 12 domobrana i zaplijenio 11 pušaka, 2 automata te drugu opremu. Dvije čete II partizanskog bataljona izvršile su upad u duševnu bolnicu u Popovači i zaplijenile veću količinu sanitetskog materijala i opreme.

Približio se kraj studenog 1943. godine. Zaplijenjeno je mnogo oružja. Veći dio automatskog i težeg oružja dobiven je od Glavnog štaba Hrvatske, između ostalog i 1 top 37 mm koji je pripao I bataljonu. Priliv novih boraca bio je dobar jer je rad omladinskih rukovodstava, posebno skojevskih, bio kvalitetan. Bataljoni su brzo rasli, čete također. I i II bataljon imali su po 4 jake partizanske čete. Zbog toga je već 26. i 27. studenog izvršena reorganizacija MPO-a tako da je formiran III i IV bataljon, što znači da je Moslavački odred imao u sastavu 4 partizanska bataljona. Predstavljao je jaku partizansku borbenu jedinicu sposobnu da izvrši veće zadatke.

Za to vrijeme 28. slavonska divizija sa I i II brigadom II OZ te Kalničkim i Bjelovarskim PO djelovala je na Kalniku i zapadnoj Bilogori nanoseći neprijatelju osjetne gubitke. Izvršen je napad i na Koprivnici, što je neprijatelja zapanjilo. Partizani su već toliko jaki da napa-

daju gradove. Pruga Koprivnica — Zagreb bila je potpuno isključena iz prometa.

ČAZMANSKA OPERACIJA

Nakon višemjesečnog djelovanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, slavonska 28. udarna divizija, bez jedne brigade, krenula je u Slavoniju preko Moslavine. Njena pomoć razvoju NOB-a u ovom dijelu Hrvatske bila je dragocjena, što je ubrzalo jačanje jedinica II operativne zone. U duhu odluka Vš, GŠH i drugova prilikom dogovora u Podgariću, Štab II operativne zone planirao je da se izvrši napad na kotarsko mjesto Čazma.

Budući da je u Moslavini stvorena široka slobodna teritorija, kao i na Kalniku i zapadnoj Bilo-gori, bilo je nužno likvidirati Čazmu kao uporište. Držeći Čazmu neprijatelj je držao i komunikaciju Zagreb — Ivanić-Grad — Bjelovar i time kako-tako održavao svoj sistem vlasti. Neprijateljsko uporište Čazma smetalo je NOP-u u svakom pogledu, pa i jedinicama. Morali smo je stalno obilaziti. Npr., teritorija u trossuglu Vrbovec — Ivanić-Grad — Čazma bila je većim dijelom poluoslobođena ili oslobođena, osim sela neposredno uz uporišta. Likvidacijom Čazme, toga oslonca, situacija bi se bitno izmjenila.

Da bi držao Čazmu, neprijatelj je morao pojačati garnizon. Tako su se potkraj studenog 1943. u Čazmi našle slijedeće snage:

- I bojna V gorske pukovnije I gorskog zdruga sa oko 500 vojnika i starješina, popunjena odanim sastavom i dobro naoružana;

- ojačana četa njemačkih feldžandara sa štabom, brojno stanje oko 220 vojnika i starješina. Ova jedinica pripadala je 187. diviziji i imala je zadatku da ojača snage u Čazmi, da poduzima ispade na slobodnu teritoriju i da se bavi obavještajnim radom, hapsi saradnike NOP-a itd.; to je bila jedinica dobrih borbenih kvaliteta;

- oko 60 — 70 žandara (povučeni oružnici iz Dubrave, Štefanja i još nekih mjesta radi pojačanja žandarmerijske stanice u Čazmi) koji su trebali pomagati Nijemcima;

- oko 20 ustaša te nešto činovnika, svega 30 — 40 naoružanih pripadnika ustaške vlasti.

Poslije napada na Čazmu početkom rujna, neprijatelj je odlučio da više ne dopusti osvajanje Čazme i razbijanje svojih bojni. Komandant I gorskog zdruga pukovnik Peričić s komandantom V gorske pukovnije obilazi tih dana Čazmu i naređuje mjere u cilju sređivanja jedinica, organizacije obrane kao i načina saradnje i pritjecanja u pomoć ako dođe do napada. Planom djelovanja jedinica I gorskog zdruga bilo je predviđeno da u cilju deblokade posade u Čazmi najprije interveniraju jedinice V gorske pukovnije, zatim dijelovi I gorske pukovnije. Predviđeno je da iz Bjelovara intervenira dio snaga I pješadijske divizije, a po potrebi i snage iz Zagreba.

Komandantu I bojne V gorske pukovnije, Peričić je naredio da utvrdi Čazmu, da je uporno brani i da veže što više partizanskih snaga za sebe, dok on, Peričić, s jačim snagama ne pristigne da tuče »komunističku bandu«. »Nema bježanja, pokazat ću ja njima«, govorio je Peričić komandantu I bojne.

Za razliku od ranije, Čazma je sada bila jak i dobro utvrđen neprijateljski garnizon. Osim osposobljavanja za obranu svih jačih građevinskih objekata-zgrada, izrađen je čitav sistem zaslona povezan s rovovima. Postavljena je i žičana ograda s djelimičnim miniranjem. Kad dodamo povoljan topografski sklop zemljišta, Čazma je postala tvrd orah obrambenog sistema. Studeni je bio kišovit, nabujali su svi potoci oko Čazme, osobito rijeka Česma, koja je sa zapada izolirala Čazmu. Neprijatelj je to ocijenio kao povoljne elemente u svoju korist. Dogadaji će, međutim, pokazati da nije bilo tako.

Narod Moslavine, posebno kotara Čazme, borci MPO-a i I moslavacke brigade jedva su čekali da oslobole Čazmu. Odluka da se napadne i likvidira ustaško uporište podudarala se sa željama svih pripadnika NOP-a. Pozdravljenje je da napad izvedu I moslavacka brigada i Moslavacki odred. Bilo je to utoliko pravilnije što je MO već dva puta uspješno napadao Čazmu. Ovaj put cilj je bio trajno oslobođenje.

Operacijom je rukovodio Štab II operativne zone uz puno učešće Štaba 28. divizije, štabova brigada i partizanskih odreda. Iako s obzirom na jačinu snaga termin Čazmanska operacija nije sasvim adekvatan, ipak sam ga upotrijebio. Bile su to najjače naše snage prikupljene i angažirane u Moslavini.

Idejni dio odluke da se napadne neprijateljsko uporište donijet je u kolovozu u Podgariću na sastanku komandanta VI korpusa Petra Drapšina i komandanta II operativne zone Vlade Matetića te sekretara Povjereništva za sjevernu Hrvatsku. Poslije napada na Koprivnicu odlučeno je da se napadne na Čazmu.

Zapovješću Štaba II operativne zone precizirani su zadaci brigada i partizanskih odreda, koji su u svojim zapovijestima razradili zadatke bataljona. Sačuvane su sve zapovijesti jedinicama i svi izvještaji pa je vidljivo da je operacija bila solidno planirana, pripremljena i izvedena.

Čazmanska operacija imala je četiri faze:

Prva faza — idejni dio odluke da se Čazma oslobodi. Priključeni su podaci o jačini, rasporedu i namjerama neprijatelja. Pošto napad MPO-a od 2/3. IX 1943. nije potpuno uspio, bilo je neophodno prikupiti sve potrebne podatke i izvršiti potpune pripreme. Čak je i formiranje I moslavacke brigade bio element priprema za operaciju.

Druga faza — obuhvaća dovođenje jedinica prema planu u toku borbenog djelovanja u studenom. Pala je konačna odluka da se ide na Čazmu i izvrše neposredne pripreme jedinica. I te kako važan trenutak bilo je plansko dovođenje jedinica u širi rejon Čazme. Jedinice određene za Čazmansku operaciju znaju se unaprijed, svaki štab brigade, odnosno njegov uži dio, znao je osnovne elemente pa je vodio računa o zadacima jedinica i podešavao sve radnje tome cilju.

Pokreti tolikih naših snaga, posebno pravci kretanja i rejoni priključivanja, ostali su nedovoljno zapaženi od neprijateljskog zapovjedništva. Iako nigdje nije posebno isticana, niti je bila izvedena u klasičnom smislu, ova je faza ostvarena na specifično partizanski način kroz duže vrijeme i borbu, što je najvjerojatnije i zavaralo neprijatelja.

Treća faza — napad na Čazmu i borbe.

Četvrta faza — osiguranje napada, odnosno borba sa snagama intervencije.

Prema zapovijedi Štaba II operativne zone, plan izvođenja čazmanske operacije, grupiranje snaga i osnovni zadaci jedinica bili su slijedeći:

— Jedinice za napad na Čazmu: I moslavačka brigada i Moslavački odred; I brigada u ulozi glavnih snaga, a I bataljon Moslavačkog odreda u ulozi pomoćnih snaga;

— jedinice za osiguranje: 28. divizija (17. i 21. brigada), MPO i Zagrebački partizanski odred.

Glavne snage za osiguranje od intervencije sačinjavaju jedinice 28. divizije:

— 21. brigada iz pravca Bjelovar — Čazma,

— 17. udarna brigada iz pravca Zagreb — Ivanić-Grad — Čazma,

— pomoćne su snage za osiguranje Zagrebački PO iz pravca Vrbovec — Dubrava — Čazma, i

— MPO iz pravca Popovača — Ludina — Čazma.

Zadaci jedinica bili su jasni: jedinice za napad (I brigada i Moslavački odred) imaju likvidirati neprijatelja, osloboediti kotarsko mjesto bez obzira na žrtve i otpor neprijatelja. Sve jedinice na osiguranju napada odsudnom obranom ne smiju dopustiti prođor neprijatelju prema Čazmi.

Sve radnje predviđene za prvu i drugu fazu izvedene su uspješno, tako da su se 27. XI 1943. godine naveče jedinice našle u slijedećem rasporedu:

— Jedinice za napad istočno i južno od Čazme u selima Grabovnici, Milaševcu, Suhaji, Pobjeniku,

— 21. partizanska brigada u širem rejону Štefanja,

— Zagrebački partizanski odred sjeverno i sjeverozapadno od Čazme i Dubrave,

— 17. partizanska brigada u rejoni Gruberja i Palančana i

— MPO sa dva bataljona u rejoni Komptator — Ruškovica — Mustafina Klada.

Dakle, sudbina neprijatelja u Čazmi bila je zapečaćena. Među oficirima Gorskog zdruga bilo je i takvih koji nisu baš vjerovali u neosvojivost Čazme, ali i onih koji su u to bili sigurni, hvaleći se kako su ovde ili ondje potukli partizane.

Te kasne jesenje večeri kiša je sipala a oblaci su se nadvili nad čitavom okolicom. Česma se izlila i poplavila polja oko Dereze. Prijeći je možeš samo preko mosta i u čamcu, ako ga ima. Kod mosta u Bosiljevu, gdje se u Česmu ulijeva voda potoka i kanala Glogovnice, sve je pod vodom. Most čuva vod domobrana. U Štabu I bojne V gorske pukovnije zapovjednik bojne prima izvještaj od zapovjednika satnija da je sve poduzeto prema planu obrane. Dio jedinica je na položajima, patrole domobrana, Nijemaca i oružnika na svojim su zadacima. Nema sigurnih podataka o napadu partizana.

»Nije isključeno, gospodine bojniče, da nas noćas napadnu ti crveni vragovi«, reče zapovjednik I satnije D. M.

»Ne vjerujem«, odvrati zapovjednik bojne, »ali budite spremni za svaki slučaj. Neka napadnu, ali ovaj put dobro ćemo im potprašiti, neće uspjeti.«

Zazvoni telefon u Štabu bojne. Bojnik I. K. podiže slušalicu. — Halo, halo, tko je, a vi ste gospodine hauptmane, da, sve je u najboljem redu, da, da, moje postrojbe su na svojim mjestima, laku noć.

Bojnik pogleda potčinjene i reče: »Bio je to komandant feldžandara, pravi se važan, sutra planira pohod do Vrtlinske, a od mene traži da mu dam jedan kod domobrana, idu i oružnici.«

U Štabu ostaje dežurni časnik, a zapovjednik bojne i zapovjednik I satnije krenu u birtiju, koja se nalazi u blizini, da popiju po dva gemitka. Zatim odu spavati. Bila su 22 sata.

I dok je tako bilo u Čazmi, bataljoni I brigade i Moslavačkog odreda približavali su se Čazmi u četnim kolonama. Da je kapetan feldžandara video tko mu dolazi u goste, ne bi mu bilo ni na kraj pameti da ode na spavanje. Ali na njegovu nesreću on to nije znao.

Istoga dana, prema planu obilaska, zapovjednik I gorskog zdruga pukovnik Peričić obišao je dijelove I gorske pukovnije u Banovoj Jaruzi i Novskoj. Osobno je provjeravao kako je organizirano čuvanje pruge i objekata i kako se izvršavaju stroge mjere budnosti u I gorskoj pukovniji. Što se Čazme tiče, bio je zadovoljan. Nedavno ju je posjetio, naredio je još neke dopune u planu obrane i pojačao I bojnu na račun ostalih bojni iz V gorske pukovnije. Vraćajući se naveče toga dana u Kutinu, pukovnik je ipak bio neraspoložen. Nešto mu je nedostajalo. Našao je stanje uglavnom dobro, ali kopkao ga je neki nemir u duši. Htio bi biti veliki vojskovoda, što on to po vlastitom sudu i jeste, ali nikako da već jednom dobije taj čin generala. A zaslužio ga je odavno, smatrao je taj okorjeli fašist. Možda će ga uskoro dobiti, već su ga mnogi dobili. Sve lijepo isplanira, naredi, ima i uspjeha, ali »šumski odrpanci« uvijek mu poremete plan. Uto stiže u Kutinu. Dežurni raportira o stanju u V gorskoj pukovniji i na pruzi. Situacija povoljna, ništa osobito novo. To ga malo oraspoloži pa ode u stan. Nade gospodu Peričić u društvu gospode B., koja se sva zacrveni kada ude. Ta ona ga tako cijeni, čak i simpatizira. Bude mu draga. Pošto se raspoloži, ode u kupaonicu, osvježi se i sjedne da večera. Dobro se najeo. Popio je i kvalitetnoga moslavačkog vina. Vrati mu se dobro raspoloženje pa ostane u razgovoru s gošćom, ženom svoga odanog oficira. Časkaju. Napokon, pošto ga dežurni izvijesti da je uspostavio red među kozacima (to ga je jako ljutilo), ode spavati. »Laku noć, gospodine pukovniče«, poželi mu gospođa B. otprativši ga dugim pogledom.

Zapovjednik I gorskog zdruga nije dobro spavao. Mučili su ga teški snovi. Sve nešto nejasno i mutno. Oko 4,30 probudi ga žena i reče: »Ustaj, traže te u stožeru zdruga.« »Šta se dogodilo?« »Ne znam, kažu da je hitno.« Peričić brzo ustane, obuče se i hitrim koracima izide iz stana. Svi su bili na okupu. Glavar stožera nadsatnik Šimoković izvijesti da su jake partizanske snage napale Čazmu i da se vodi žestoka borba. Ima mrtvih i ranjenih. Bojna se dobro brani. To je javljeno pu-

tem radio-stanice iz 187. divizije. Zamisli se pukovnik Peričić zbog napada jakih snaga partizana. Otkud njima tolike snage. Razvidanjem sa zemlje i zraka nisu otkrivene. »Pošaljite poruku preko krugovala neka se posada u Čazmi uporno brani, poslat ćemo joj pomoć. Dopukovnik Brkić (zapovjednik V gorske pukovnije, op. p.) neka izvrši sve pripreme i svim raspoloživim snagama krene prema Čazmi. Partizane u rejonu s. Dabei razbiti, probiti se što prije u Čazmu, pojačati posadu, zajedno s njom odbaciti komuniste.« Tako je naređivao pukovnik Peričić.

Ali to je bilo lakše reći nego učiniti. Potpukovnik Brkić izvršio je prvi dio zadatka, krenuo je prema Čazmi, ali je upao u zasjedu 17. partizanske brigade i uz teške gubitke je odbijen. Kada je to saznao, pukovnik Peričić naredi zapovjedniku I gorske pukovnije da intervenira i deblokira Čazmu. Tražio je pomoć od Ministarstva oružanih snaga, od zapovjednika I domobranskog zbora, I pješačke divizije i, razumije se, od 187. divizije.

Tako je bilo u Štabu pukovnika Peričića.

Međutim, na drugoj strani dogadaji su se odvijali na slijedeći način:

Sve jedinice za osiguranje napada na Čazmu zauzele su položaje. Bile su u gotovosti da odbiju svaki napad. Čazma je potpuno odsječena, sve komunikacije presjećene, tt linije pokidane, ceste prekopane, mostovi porušeni. Jedinice za napad zauzele su polazne položaje na vrijeme i sada su čekale početak.

Iz zapovijedi Štaba II operativne zone vide se zadaci svih jedinica u čazmanskoj operaciji:

Komandno mjesto Štaba II operativne zone i 28. divizije bilo je u Suhajima (južno od Čazme 2 km), a KM brigada u rejonima jedinica, KM partizanskih bataljona u borbenom poretku bataljona. Vrijeme početka napada određeno je u početku zapovijesti. Valja reći još i to da je zapovijed izdana već 25. XI, čime je dato dovoljno vremena potčinjenim komandama i jedinicama da izvrše sve pripreme. U zapovijedi je dat zadatak da Čazma mora pasti. Nema odstupanja. Istiće se zadatak jedinica na osiguranju da onesposobe komunikacije (sruše mostove, prekopavaju ceste, izrade zapreke itd.). Zapovijed je kratka ali jasna i precizna. Može služiti kao primjer iz NOR-a. Komandiranje i veza riješeni su vrlo dobro. Dok je zapovijed pisana, MPO je imao tri bataljona, a u toku 26. i 27. XI izvršena je reorganizacija pa je formiran i četvrti bataljon, koji je ostao u rezervi kod Štaba zone. To je također bilo pravilno.

Napad je otpočeo u 3 sata 28. studenog, kako je planirano. Najprije se čulo ono poznato pik, puk, to su pucale puške, a odmah nakon toga tr, tr, to su rafali puškomitrailjeza, ubrzo zatim bljuvale su vatru desetine i desetine puškomitrailjeza i mitraljeza, da bi se sve to stopilo u gromoglasnu tutnjavu oko stare Čazme. Odjekivala su okolna brda Moslavačke gore, posebno šumovita Marča i Jantak. Snažna jeka širila se daleko niz Česmu. Eksplozije ručnih bombi, a potom minobacačkih i topovskih granata, potresale su Čazmu. »Ala se tuče u Čazmi«, govorili su borci na osiguranju. Sve gori. Stanovnici okolnih sela poustajali

su i onako neobučeni otvaraju prozore, istrčavaju iz kuća i gledaju prema Čazmi. Čuju sve. Puca se strašno. Većina se veseli. »Neka, neka, treba srediti tu bagru.«

Pri napadu na Čazmu nije postignuto opće iznenađenje. Neprijatelj je prepostavljao da je napad moguć. Ali se iznenadio kada je napad nastavljen i danju. »To nije dobro«, reče vodnik Ivan S. kolegi Ismetu H., »Čazma je puna partizana.« »Ne boj se, odbit ćemo mi njih, dobro smo utvrđeni, a stići će nam i pomoći, samo drži momke pod komandom, ne daj im da se povlače, nema se kud, treba se tući«, odgovori Ismet.

U prvim jurišima bataljoni brigade uspjeli su savladati vanjsku obranu i ukliniti se na više mjesta u otporne točke četa. Dalje je išlo teško. Neprijatelj je pružao ogorčen otpor. Svanulo je. Prilaz točkama otpora bio je veoma težak.

Prvi bataljon MPO-a uspio je probiti dosta duboko i rasjeći obranu s jugoistoka i istoka, tako da su sada Nijemci bili odvojeni od domobrana iz I bojne V gorske pukovnije, što je bilo veoma važno za ostvarenje osnovnog cilja. Napredovalo se jako sporo, borba je vođena za svaki metar zemlje, ugao i zgradu. To je borba u naseljenom i dobro utvrđenom mjestu. Svaki pokret napadača izazivao je bjesomučnu vatru neprijatelja. Bilo je dovikivanja s obje strane i psovki.

Borba je nastavljena čitav dan 28. studenog i noću 28/29. i trajala je sve do 11 sati toga dana. Noću 28/29. XI pritisak bataljona I brigade i I bataljona MO bio je sve jači, borbeni moral jedinica i pojedinaca je rastao, žilav otpor sve više je slabio. Rano ujutro 29. XI slomljen je otpor I bojne V gorske pukovnije I gorskog zdruga. Zauzeta je gotovo čitava Čazma. I dok je prestala vatra u centru, oko zgrade kotarskog poglavarstva vodila se još uvijek žestoka borba. Kiša, niski oblaci, tmurno vrijeme, ali borcima nije hladno. Napadali su sve žešće. Zbog upotrebe topa i snažne vatre minobacača i pješadijskog naoružanja, i Nijemci su napokon poklekli. Bilo ih je mrtvih i ranjenih. Njemački komandant odlučio je oko 10,30 sati da izvrši proboj iz Čazme prema zapadu. Bila je to kobna odluka i kraj. Napustivši tvrdu zgradu, našli su se na zemlji sa svih strana opkoljeni partizanima. Prvi direktni sudar značio je smrt za desetine njemačkih vojnika. U panici odstupaju prema Česmi, a ona je široka i duboka, mutna i namrgodenja. Čekala je osvajače Evrope. Bila je to strašna slika. Deseci Nijemaca u plavim uniformama bježe niz padine kose i pokušavaju preplivati preko rijeke Česme. Lica izobličena od straha, oči zakrvavljene i izbuljene. Bacaju oružje i opremu. Mnogi ne stižu do obale ili ne mogu od straha. Skaču u nabujalu rijeku, zaplivaju desetak metara, a zatim počinju tonuti, nestaju jedan za drugim.

Najednom sve utihnu. Još se s vremena na vrijeme čuje poneki pučanj ili rafal iz puškomitrailjeza koji ispraća posljednje neprijateljske vojnike što se dave u Česmi.

Čazmu su oslobodile jedinice I moslavačke brigade pod komandom Nikole Kličkovića i MPO-a pod komandom Steve čučkovića. Štab brigade i MPO-a, zatim i Štab II operativne zone visoko su ocijenili borbenost i junaštvo boraca i starješina.

Ništa nije pomoglo neprijatelju što se branio žestoko 31 sat. Nije izdržao. Iako je avijacija tukla partizanske položaje u Čazmi, omča se sve više stezala. Nikada nije bilo tako žestokih borbi za Čazmu i oko nje. Ispaljena je golema količina municije s obadvije strane.

I moslavački bataljon imao je jednog mrtvog i 5 ranjenih. Naši ukupni gubici u borbi za oslobođenje Čazme bili su 15 mrtvih, 48 ranjenih, ili 63 izbačenih iz stroja.

Gubici neprijatelja bili su katastrofalni:

- poginulih 270,
- ranjenih 80,
- zarobljenih 240,
- nestalih oko 150 (većina se utopila).

Zaplijenjeno je:

- topova 37 mm, 2 komada,
- minobacača 81 mm, 2 komada,
- minobacača 60 mm, 9 komada,
- mitraljeza, 6 komada,
- puškomitraljeza, 24 komada,
- automata, šmajsera, 30 komada,
- vojničkih pušaka, 500 komada.

Čitavih desetak dana poslije oslobođenja Čazme, kada je Česma nešto opala, vadeno je oružje iz rijeke. Tako je prikupljeno oko 50 pušaka, 6 puškomitraljeza, 2 mitraljeza, nekoliko automata, pištolja i drugog, što treba pribrojiti ukupnim podacima.

Bila je to puna pobjeda, jedna od blistavih u ovom dijelu zemlje, a najveća u Moslavini. I moslavačka brigada dobit će naziv udarna. Ne ka, zaslužila je. Neprijateljski garnizon u Čazmi bio je brojno samo nešto slabiji od snaga napadača. Brigada s I bataljonom Moslavačkog odreda imala je oko 1000 boraca, dok je neprijatelj imao oko 800 vojnika i starješina. U naoružanju je bio jači. Osim toga bio je u obrani, pa je odnos snaga 1,2:1 u korist naših snaga u ljudstvu. Kvalitet jedinica neprijatelja bio je dobar, ali partizani su se borili za slobodu, a protivnik se branio i bio u strahu za vlastitu kožu. Cijepanje snaga na dva glavna dijela bilo je presudno, kao i umještost u korištenju sredstava podrške u borbi u naseljenom mjestu.

Jedinice na osiguranju napada vodile su veoma žestoke borbe, osobito 17. udarna brigada na čelu s Nikolom Demonjom, koji je pokazao čuda od majstorstva u borbi i do nogu potukao jake neprijateljske snage. Imajući duboko ešeloniran borbeni poretk kombiniranim djelovanjem, Demonja je najprije potukao dijelove V gorske pukovnije ujutro prvog dana Čazmanske operacije, zatim i jedinice PTS-a i Nijemce, a sutradan i dijelove I gorske pukovnije iz I gorskog zdruga, koji su se pokušali probiti na pravcu Križ — Dabe — Čazma. Kolika je bila upornost neprijatelja da se probije u opkoljenu Čazmu govore visoki gubici njegovih jedinica. Evo jednog primjera. Iz mitraljeske čete I gorskog puka iz Kutine, koja je 29. XI djelovala na pravcu Križ — Dabe, izbačeno je iz stroja 48 vojnika i starješina, ili 2/3 sastava.

Zapovjednik I gorskog zdruga pukovnik Peričić razmjestio je komandno mjesto u Križu i odatle rukovodio svim snagama. Pošto nije uspio prodor preko Dabaca, pokušao se probiti na pravcu s. Ljudina — s. Kompatör — s. Mustafina Klada. Međutim, glavnina Moslavackog odreda upornom obranom spriječila je svaki prodor i na tome pravcu.

Dobivši podršku avijacije i iakih snaga za intervenciju na svim osnovnim pravcima prema Čazmi, Peričić je računao da će slomiti otpor obrane, osobito u rejonu s. Dabeijer se tu stvorio čitav front. Jedinice 17. slavonske udarne brigade žestoko su branile rejon s. Dabeijer ne dopuštajući prodor jakim snagama. Borba je bila žestoka, učestvalo je s obje strane više stotina vojnika i starješina, oko 200 puškomitrailjeza i mitraljeza, velik broj minobacača i artiljerijskog oružja, umiješala se i avijacija. Bio je to front, razumije se na relativno uskom prostoru. Pukovnik Peričić na komandnoj osmatračnici sjeverno od Križa pratio je borbu dvogledom, primao izvještaje potčinjenih i izdavao neposredna naređenja svojim zapovjednicima. Bio je grub, tjerao je samo u napad, u proboj. »Nema povlačenja«, naređivao je preko telefona i u ličnim susretima. Kada je avijacija počela djelovati, ponadao se preokretu. Šta je to? Da mu se ne pričinjava! Skida dvogled. »Uh, majku im komunističku, srušiće avion, eno i drugi. Blijed u licu, zaleda se u jednu točku i promrlja: »Ne daju se.« Propala mu još jedna bojna. Istina, nije bilo ni lako tom ustaškom komandantu. Za nepuna dva i po mjeseca izgubio je gotovo tri bojne, ili cijelu pukovniju vojske iz sastava zdruga. To mu se nikada do sada nije dogodilo. Što će reći oni u Zagrebu? Naredi da se ostane na dostignutim položajima i prijeđe u obranu.

Taj revnosni sluga okupatora naredio je svom glavnostožernom nadsatniku Šimokoviću (načelniku štaba) da od njemačke komande u Zagrebu zatraži dio snaga za osiguranje pruge i oklopni vlak, jer on, Peričić, neće stići da svojim jedinicama zaposjedne određene rejone. To se jasno vidi iz njegovog izvještaja operativnom odjelu Glavnog stožera domobranstva.

Kako su partizani i narod doživjeli našu pobjedu u čazmanskoj operaciji i oslobođenje Čazme, veoma se lijepo vidi iz posebnog saopćenja koje u cjelini glasi:

POSEBNO SAOPĆENJE

Dana 28. XI. o. g., jedinice II. Operativne Zone i jedinice XXVIII. Divizije, napale su neprijateljski garnizon u Čazmi. Neprijateljski garnizon bio je sastavljen od 1 bojne Gorskog Zdruga, 200 feldžandara, 30 Nijemaca i 22 oružnika.

Nakon ogorčene borbe koja je trajala punih 30 sati, jedinice jučake II. Moslavacke Brigade i Moslavackog Narodno-oslobodilačkog Partizanskog Odreda likvidirale su neprijateljski garnizon koji je bio djelomično uništen, a djelomično zarobljen. Čazma je bila oslobođena.

Borba u samom uporištu bila je krvava i ogorčena. Neprijateljska posada sastavljena od okorjelih zlikovaca, koji su već ranije ogrezli u nevinoj krvi golorukog stanovništva Korduna i Banije, pokušavala je u-

pornim kontranapadima, pod svaku cijenu suzbiti junački nalet naših jedinica, ali je morala pokleknuti i kapitulirati pred junačkim jurišem naših boraca.

Od neprijateljske posade nije se spasio gotovo nitko. Za vrijeme borbe u uporištu ubijeno je oko 250 neprijateljskih vojnika i oficira, dok ih je preko 300 zarobljeno. U ruke naših boraca pao je ogroman ratni plijen, i to: 2 protukolska topa 37 mm sa većim brojem granata, 2 teška minobacača sa većim brojem mina, 6 laka minobacača sa velikom količinom mina, 8 teških mitraljeza, 500 pušaka, velika količina puščane i mitraljeske municije, 1 vojnički automobil, 60 konja i mnogo drugog ratnog materijala koji se još prebrojava.

U isto vrijeme, jedinice XXVIII. Divizije, to jest XVII. Udarne Brigada i XXI. Brigada, vodile su vrlo uspješne borbe na položajima prema pravcima Ivanić grad — Križ i Narta — Bjelovar, sa jakim neprijateljskim kolonama koje su pokušavale da pod svaku cijenu prodrnu u Čazmu.

Dana 28. XI. borci XVII. Udarne Brigade razbili su neprijatelja koji je nadirao iz pravca Ivanićgrad — Križ, nanijevši mu gubitke od nekoliko desetaka mrtvih, ranjenih i zarobljenih neprijateljskih vojnika i oficira.

Dana 29. XI. neprijatelj je ponovo iz istog pravca pokušao da prodre pod zaštitom od nekoliko tenkova, 6 aviona i nekoliko topovskih baterija. Junački borci XVII. Udarne brigade, vještim manevrom udarali su neprijatelja bočno, do nogu ga potukli i razbivši ga nagnali u panican bijeg, tako da je na bojnom polju ostavio gotovo sve svoje naoružanje. U toj borbi plotunskom paljbom naših boraca oboren su i 2 neprijateljska aviona tipa »Hajnkl 126«, koji su se pogodeni survali pred naše položaje.

Dana 30. XI., neprijatelj je u snazi od 500 — 600 Nijemaca sa 15 kamiona i dosta artiljerije i minobacača, ponovo iz istih pravaca nastupio na položaje junačke XVII. Udarne Brigade, sa namjerom da pod svaku cijenu prodre u Čazmu. Ponovnim vještim manevrom, junačka XVII. Udarne Brigade udarila je neprijatelja bočno i s leđa, do nogu ga potukla i nagnala u bijeg tako, da je na bojnom polju ostavio svih 15 kamiona i mnogo mrtvih i ranjenih vojnika i oficira.

U svim tim pobjedonosnim naletima junačke XVII. Udarne Brigade, neprijatelj je pretrpio ogromne gubitke u ljudstvu i ratnom materijalu, i to:

300 mrtvih neprijateljskih vojnika i oficira,

40 zarobljenih neprijateljskih vojnika i oficira, dok je velik broj mrtvih i ranjenih, neprijatelj uspio da izvuče sa bojnog polja.

U ruke naših boraca pao je ogroman ratni plijen u oružju i municiji:

2 brdska topa 75 mm, sa 150 granata

2 protukolska topa 37 mm, sa 170 granata

2 laka minobacača sa većim brojem mina

7 teških mitraljeza

7 puškomitraljeza

6 prsnih mitraljeza

100 karabina

8 kara za topovsku municiju
 200 bombi
 80 mina za teške minobacače
 300.000 puščane i mitraljeske municije i 2 radio-stanice
 Uništeno je: 17 kamiona
 2 aviona tipa »Hajnkl 126«

U isto vrijeme na položajima prema Narti — Bjelovaru, junački borci XXI. Brigade vodili su uporne i ogorčene borbe sa jakim neprijateljskim kolonama, koje su pokušale da prođu u Čazmu.

Dne 28. XI. jedinice junačke XXI. Brigade razbile su neprijatelja nagnavši ga u divlji bijeg, tako da je jedan dio snaga XXI. Brigade upao u samu Nartu.

Dana 29. XI., neprijatelj je na istim položajima potučen i odbačen na svoje polazne položaje.

Dana 30. XI., pri svom ponovnom pokušaju da prođe u Čazmu, neprijatelj je ponovo potučen i prognan do svojih polaznih položaja.

U svim tim bojevima junački borci XXI. Brigade uništili su mnogo neprijateljskih vojnika i oficira i zaplijenili izvjesnu količinu ratnog materijala, među ostalim: 1 laki minobacač, 2 vojnička automobila, 3 puškomitraljeza i 4 prsna mitraljeza.

U borbi za oslobođenje Čazme sudjelovali su i Zagrebački i Bjelovarski Narodno-oslobodilačci Partizanski Odredi, koji su držali položaje prema Križevcima.

Oslobodenjem sreskog mesta Čazme izbijeno je iz ruku neprijatelja važno strateško čvoriste u neposrednoj blizini Zagreba, Čazma je mjesto od vanrednog političkog i strateškog značaja. Politički ona pretstavlja centar Moslavine, dok strateški, oslobođenjem Čazme, povezuje se oslobođeni teritorij Bilogore i Moslavine.

Neprijatelj je iz Čazme vršio stalne pljačkaške i razbojničke pohode na mirna sela čazmanskog kotara. Stanovništvo tih sela oduševljeno je pozdravilo i dočekalo oslobođenje Čazme, udivljeno junaštvom i snagom naših jedinica.

Pobjede, koje su u ovih nekoliko dana izvođevane u borbama oko Čazme, zamašne su i od neprocjenjive važnosti za razvoj Narodno-oslobodilačke borbe u ovim krajevima. Veličina tih pobjeda po broju uništenih neprijatelja i zadobivenog ratnog materijala i oružja, nadmašila je sve dosadašnje pobjede i uspjehe Narodno-oslobodilačke vojske u krajevima između Save i Drave.

ОВА ЏЕ ВЕЛЕБНА ПОБЈЕДА ДАТИ ПОТСТРЕКА СВИМА ОНИМА, КОЈИ СУ ЈОШ НЕОДЛУЧНИ ДА СТУПЕ У REDOVE НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ, ДА НОВО ЗАДОБИВЕНИМ ОРУŽЈЕМ СТВАРАЈУ НОВЕ БРИГАДЕ И ДИВИЗИЈЕ, ПРОШИРУЈУЋИ ПЛАМЕН НАРОДНОГ УСТАНКА ДИЉЕМ ЦИЈЕЛЕ НАПАЋЕНЕ НАШЕ ДОМОВИНЕ, У УПОРНОЈ БОРБИ ПРОТИВ ОКУПATORA И NJEGOVIH SLUGУ УСТАША И ЧЕТНИКА, DO KONAČNE ПОБЈЕДЕ.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Štab

II. Operativne Zone
 Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih Odreda
 Hrvatske

Tako je, eto, MPO po treći put napadao neprijatelja u Čazmi i časno izvršio svoj dio zadatka. Od tada će Čazma biti jedno od rijetkih kotarskih mjesta u sjevernoj i sjeverozapadnoj Hrvatskoj koje će gotovo stalno biti slobodno, sve do ožujka 1945. godine, izuzev svega nekoliko puta kada je neprijatelj uspijevaо prodrijeti u rejon Čazme i zadržati je nekoliko dana, da bi se opet povukao napuštajući je.

Oslobođenjem Čazme i njene uže okolice znatno se proširila slobodna teritorija u Moslavini. Kao veće naseljeno mjesto, Čazma je postala naš centar s Komandom mjesta. U Čazmi su se smjestila sva kotarska rukovodstva:

Svečani ulazak u oslobođenu Čazmu jedinica I. Mosi, brigade i MPO. (29. 11. 1943.)

- KK KPH Čazma,
- KK SKOJ-a Čazma,
- Kotarski NOO Čazma,
- Kotarski odbor USAOH-a,
- Kotarski odbor AFŽ-a,
- Štamparija, omladinske i druge ustanove.

Padom Čazme neprijatelj je izgubio i jednu od direktnih veza između Zagreba i Bjelovara preko Moslavine, isto tako i direktnu vezu Sisak — Popovača — Bjelovar, odnosno Sisak — Kutina — Bjelovar. Njegova vlast je razbijena ili u najvećoj mjeri uzdrmana. Zarobljen je i kotarski predstojnik kotara Čazma Vjekoslav Fridrih, kojemu je sudeno. Morao je u Čazmi odgovarati za svoja nedjela. Bio je veoma uporan u iznalaženju svjedoka o nedužnosti, htio je dokazati da je, inačice, naš aktivni saradnik. Bilo je peticija pojedinih seljaka da ga se izvuče. Ali preveliki je grešnik u službi okupatora. Na vlasti je glumio

velikog vlastodršca. Demagog kao i njegova sabraća. Istina, učinio je on i neke usluge pojedincima, ali s računicom, da mu posluže kao alibi ako zatreba. Evo Fridrihovog dopisa šefovima ustaške vlasti, posebno velikom županu Velike župe Bilo-gora dru Stjepanu Saboliću.

Priepis!

KOTARSKA OBLAST U ČAZMI
Broj Taj, 645/43. Čazma, dne 23. V. 1943.

Predmet: Ratković Milan tabor, pobočnik
ubijen od partizana

VELIKOJ ŽUPI BILOGORA

B j e l o v a r

Savezno s ovostranim brzjavom od 19. VI. 1943. odaslanim župskoj redarstvenoj oblasti. Velikoj župi Bielogora u Bjelovaru. Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost u Zagrebu i Njemčkom mjesnom zapovjedništvu vanjski ured u Novoj Gradiški izvješće se:

Dne 19. lipnja 1943. Ratković Milan ust. tabor, pobočnik iz Kloštra Ivanića, kao zidarski majstor pravio je betonsku jamu za dubre kod Koščal Franje iz Kloštra Ivanića kbr. 96.

Oko 11 sati dok je Ratković jamu betonirao s Koščalom došla su im iz polja iza leđa dva partizana u civilnom odjelu na razmaku od tri koraka te povadili iz džepova jedan gaser, a drugi štajer pištolj i tako počeli na Ratkovića pucati bez ikakovog razloga. Koščal ih je molio, da ga ne ubiju, ali se oni na tu molbu nisu uobče osvrtali, nego su na istoga opalili oko 15 naboja, dok se Ratković nije strušio mrtav u Koščalovoj štali, pošto ga je pogodilo 10 naboja u grudi i ruke.

Po ovome su provedeni izvidi od oružničke ophodnje, ali se banditima nije moglo ući u trag.

ZA DOM SPREMNI!

Upravitelj kotara:
Fridrih v. r.

M. P.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA — VELIKA ŽUPA BILOGORA
Broj Taj. 2492/43. Bjelovar, dne 27. lipnja 1943.
Predmet: kao gore.

MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA — UREDU MINISTRA
MINISTARSTVU ORUŽANIH SNAGA — operativni odsjek
POGLAVNIKOVOM VOJNOM UREDU

Z a g r e b

NJEMAČKOM Mjesnom vojnem ZAPOVJEDNIŠTVU
B j e l o v a r

Radi znanja savezno s izvješće, broj Taj. 2488/43. od danas.

ZA DOM SPREMNI!

Veliki župan:
(Dr. V. Sabolić)

Izvlačeći iskustva iz borbi za Čazmu, neprijatelj se napokon uvjedio da na stari način neće moći intervenirati u cilju deblokade napadnutih posada. U tom smislu je zanimljiv sadržaj dopisa zapovjedništvu I gorskog zdruga koji je izdala komanda 187. njemačke divizije:

Priepis!

KOTARSKA OBLAST U ČAZMI

Broj 657/43. Taj.

Čazma, dne 24. VI. 1943.

Predmet: Djelovanje i pojava partizana.

VELIKOJ ŽUPI BILOGORA

B j e l o v a r

1.) Dne 23. lipnja 1943. izviestila je oružnička postaja u vojnem Križu da su dne 13. lipnja 1943. oko 14 sati došla dvojica naoružanih partizana u selo Novoselec i odveli istaknutog člana bivše HSS Blažek Josipa kojemu su već davno prietili, a naročito su od njega tražili da otvoreno pristaje uz njih. Do danas se za istoga ništa nezna, ali se predpostavlja da je stradao životom.

Nadalje se izvješćuje oružnička postaja da su 5. lipnja 1943. odveli partizani iz sela Deanovca seljaka Buturac Franju i Školić Ljubu. Buturaca su navodno odveli s toga što je prijavljivao oružnicima vojne ne poslušnike.

2.) Dne 19. lipnja 1943. u selu Vezišću napali su partizani Trčak Franju domobrana, koji se nalazio na dopustu, te ga odveli sobom.

3.) Juče poslije podne oko 19 sati napali su partizani u jačem broju autobuse i to Dragutin Stekla i Zgrebec Stjepana kod mlina Krejči Franje podno sela Dabaca na cesti Bjelovar — Čazma — Zagreb Pregledali su sve putnike nekoje izuli, a potom održali govor psujući Ustašku Hrvatsku Dr. Mačeka i govorili da se više neće vratiti niakova Jugoslavija, a da su oni partizani faktor, s kojim računaju saveznici. Nakon toga govora pustili su autobuse, a držu se da su jednoga putnika sobom odveli.

Ovi partizani pripadaju grupi Moslavačkog odreda a novo osnovanoj jedinici u Marčanskoj šumi.

Dogodaj pod toč. 3) potvrđuje niz ovostranih izvještaja a tako i ovostrano izvješće od 22. VI. 1943. br. Taj. 649/43. gdje je navedeno o ugrožavanju javnog prometa od partizana na cesti Bjelovar — Čazma — Zagreb.

Moli se ponovno da se što žurnije od mjerodavnih poduzmu potrebite mjere da se unište partizani, jer ovako se dalje ne može i ne smije dopustiti, da partizani preuzmu maha na području ovoga kotara.

ZA DOM SPREMNI!

Upravitelj kotara:
Fridrik v. r.

M. P.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA — VELIKA ŽUPA BILOGORA
Broj Taj. 2493/43. Bjelovar, dne 27. lipnja 1943.

Predmet: kao gore.

MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA — UREDU MINISTRA
MINISTARSTVU ORUŽANIH SNAGA — operativni odsjek
POGLAVNIKOVOM VOJNOM UREDU

Z a g r e b
NJEMAČKOM MJESNOM VOJNOM ZAPOVJEDNIČTVU
B j e l o v a r

Radi znanja savezno s izvješćem broj Taj. 2488/43. od danas.
Tosip Blažek bio je jedan od istaknutijih članova bivše HSS.
Z A D O M S P R E M N I !

Veliki župan:
(Dr. V. Sabolić)

5. Gorska Pukovnija
op. br. 431, 8. XII. 1943.

Predmet: priticanje u pomoć
opkoljenim posadama

Zapovjedničtvu II. i III. bojne

Zapovjedničtvu I. Gorskog zdruga »Poglavnika Dr. Ante Pavelić«
dostavlja:

Zapovjedničtvu 187. njemačke divizije sa Ia/E br. 9318/taj. od 11.
XI. 1943. dostavilo je:

Pri pokušajima oslobođavanja vlastitih obkoljenih dielova posada načelno ne treba pokrete vršiti najkraćim i najboljim putevima, jer se sa sigurnošću može pretpostaviti, da će odmetnici te puteve zatvoriti jakim snagama, baš da bi time sprječili priticanje četa u pomoć obkoljenoj postrojbi posadi. Duž takovih kraćih ili dužih cesta, treba radi demonstracije uputiti redovito samo slabije snage, koje treba neprijatelja napasti i vezati ga. Stvarna i glavna snaga za priticanje u pomoć mora nastojati, da bez obzira na gubitak u vremenu, daleko zaobilaznim, ali i PRIKRIVENIM putevima dođe u oblast u kojoj su vlastite čete obkoljene, iznenadnim udarcem u pozadinu neprijatelja i snažnim zahvatom oslobođeni obkoljene čete i posade.

Do sada je u svim pokušajima oslobođanja obkoljenih posada, osim kod oslobođanja Pakraca dne, 13. i 14. XI. 1943. g. pokazao je da čete upućene u izravno nastupanje ka ugroženoj odnosno obkoljenoj četi posadi t.j. najboljim i najkraćim putem uvijek nailazi na jak neprijateljski otpor.

Prednje se dostavlja na znanje i proučavanje UNAPRED mogućnosti priticanja u pomoć susjednim posadama. Naprijed iznjeti podatci pokazali su se vrlo točnim pri pokušajima priticanja u pomoć.

Tri dana uzastopno upućivane su obćim smjerom duž puteva u pomoć po tri kolone, koje se ali nijesu uspjele probiti do obkoljene posade, koja je prije toga svladana.

Zapovjednici će podrobno proučiti i pripremiti (na konferencijama sa častnicima) sve mogućnosti priticanja u pomoć susjednim posadama na sve strane, a prema ovim poukama.

Prednje se dostavlja na znanje i točan postupak.
Za poglavnika i dom spremi!

Zapovjednik, p. pukovnik:
Brkić

Zapovjednik bojnik: Križanec

Primili—

III. bojna 5. gor. pukovnije
br. 1988

Ivanić Grad, 9. XII. 1943.

Zapovjednik poručnik: Cvetković

9 sat, 5. gorske pukovnije
broj 475 taj.

Ivanić Grad, 13. XII. 1943.

Osim ovoga, neprijatelj je bio prisiljen izdati i mnoga druga uputstva, npr. o partizanskim avionima, kako da ih se prepozna, zatim o opskrbljivanju NOV iz zraka, o našoj obavještajnoj službi i sistemu obavještavanja i javljanja, o raznim drugim pitanjima.

Nakon oslobođenja Čazme stvorena je još šira slobodna teritorija koju je trebalo još bolje organizirati. Pored Štaba MPO-a i njegovih jedinica, KMP, njegovih ustanova i jedinica, na slobodnoj teritoriji boravila su i djelovala sva rukovodstva narodne vlasti od MNO-a, preko općinskih i kotarskih do okružnog NOO-a Čazma, odnosno Moslavina. Osim veoma rijetkih izuzetaka, sva sela Moslavine imaju mjesne NOO-e, bez obzira da li su bila na oslobođenoj, poluoslobodenoj ili neoslobodenoj teritoriji. Dakle, MNO-e imamo tada, i mnogo ranije, u Kutini, Popovači, Križu, Ivanić-Gradu, Zdencima i drugim mjestima, bez obzira na to što je neprijatelj u njima imao svoje stalne posade i nominalnu vlast. Nije bilo sela u kojem nismo imali neku od naših političkih organizacija: čeliju KP, skojevsku grupu, odbor USAOH-a ili AFŽ.

Razumije se, nismo baš u svakom selu imali sve te organizacije. U većem broju sela imali smo većinu tih organizacija, što znači da ih je pokret obuhvatio u potpunosti. U kotarima Garešnica i Čazma veći je dio sela imao sve ove naše političke organizacije, uključujući mjesne NOO-e. Rad NOO-a i naših organizacija bio je široko razgranat na svim nivoima od mjesta, sela, do okruga i naviše. Trebalo je sada, potkraj 1943. i nakon oslobođenja Čazme, još solidnije organizirati čitav život i rad jedinica, fronta i pozadine.

KMP imala je pune ruke posla, posebno kao vojnoteritorijalni organ, pa su prvi dana prosinca izvršene organizacijsko-formacijske promjene u komandama mjesta. Naime, poslije oslobođenja većeg broja općinskih centara, zatim i kotarskih kao što je Čazma, bilo je nužno imati vojne komande, odnosno komande mjesta u tim centrima. Još u rujnu formirane su KM u Garešnici, Kutini i Dubravi, odnosno za te općine i kotare, iako im sjedište nije bilo u Garešnici i Kutini, već u selima u blizini tih centara. Sada kada je oslobođena Čazma kao kotarsko mjesto bilo je potrebno formirati i komandu mjesta. Ali kadra nije bilo dovoljno pa je došlo do pomicanja nekih drugova iz ranije

formiranih komandi mjesta kao i iz sastava MPO-a. Za komandanta KM Čazma postavljen je Karlo Remenar-čibo, za njegovog zamjenika Mijo Dometar, za pomoćnika Ivo Perković-Crni. Dotadašnji komandant komande mjesta Dubrava Jovan Marko postavljen je za komandanta KM Berek, a za njegovog zamjenika Radovan Vukelić-Raco itd.

Formacija komandi mjesta, odnosno vojnih komandi, kako su se kasnije zvali, bila je jedinstvena, ali je imala varijante, pa su veće imale i veći broj članova komande, jedinica, ustanova i službi, dok su manje imale samo osnovne funkcije. Uži dio komande mjesta sačinjavali su komandant komande, zamjenik komandanta za opće poslove i pomoćnik za političko-pravne poslove. Komande nisu imale političkog komesara, kao ni komanda područja, tu ulogu imao je pomoćnik komandanta koji je ujedno bio i partijski rukovodilac. Na te dužnosti postavljeni su iskusni partijsko-politički radnici, dijelom i oni čije zdravstveno stanje nije bilo dobro pa su zbog toga bili upućivani iz operativnih jedinica u komande područja i komande mjesta.

Part, bolnica kod Podgarića »Nova konspiracija«

Za svega tri do četiri mjeseca postojanja, Komanda moslavačkog područja izrasla je u solidnu VT komandu i sistem s više stotina boraca i starješina i čitavim nizom službi i sektora rada. Napominjem to zbog toga da se vidi koliko je bila široko razgranata aktivnost u vojnoj pozadini. Sve komande, jedinice i ŠMPO obraćale su se KMP, KM i partizanskim stražama u vezi s raznim potrebama. U pravilu sve probleme opskrbe jedinica i mobilizacije novih boraca jedinice su rješavale preko KMP. Ova vojno-teritorijalna komanda sve se više brinula o suzbijanju neprijateljskog rada na terenu i u jedinicama. Iz dopisa

JUT

ŠMPO od 7. XII 1943. godine vidi se da komanda područja hapsi izdajnike, špijune i zločinice.

Štab
Moslavačkog N. O. P. Odreda
Hrvatske
7. XII. 1943.

KOMANDI MJESTA ČAZMA

Po primitku ovoga dopisa uhapsite Zrinski Ivana iz Čazme dotični je bio Ustaša. Kada je bio u Bosni na službovanju on sa još tri bandita ubijo (zaklao) je 6 žena a jedna im je pobjegla zvana Danica Zrinjanin. Dotičnu je spasio drug Radanović Drago.

Molim ispitajte slučaj i povedite daljni postupak.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Obav. oficir:

Pored neospornih uspjeha bilo je i slabosti, neuspjeha i težih gubitaka u jedinicama MPO-a, KMP i u Moslavini uopće kod organa narodne vlasti i političkih organizacija. Jedan od problema koji će se čas jače slabije javljati bilo je deserterstvo iz partizana. Indikativan je izvještaj obavještajnog oficira ŠMPO za prosinc 1943. u kojem piše da je Odred tada imao poginulih 2, ranjenih 3 i desertera 71, što znači izbačeno iz stroja 76 vojnika i starješina. Sigurno je da je među njima trećina pa i polovina onih koji nisu pravi deserteri (otišli su u razne jedinice. Komandu moslavačkog područja, kotarske NOO-e i druge političke organizacije i ustanova), ali je oko 35 — 40 desertera iz Odreda i drugih struktura, Komande moslavačkog područja, što nije malo. To je postalo ozbiljno političko pitanje kako komandi i jedinica, tako i rukovodstava narodne vlasti i političkih organizacija.

Dakle, uređenju i obrani slobodne teritorije Moslavine sada se morala poklanjati znatno veća pažnja. Razmještaj Povjereništva CK KPH za sjevernu Hrvatsku, povremeni boravak Štaba II operativne zone i drugih komandi i rukovodilaca zahtijevao je posebne napore i drugačiji odnos.

Radi toga je MPO bio angažiran na zadacima obrane i uređenja STM (slobodne teritorije Moslavine). Težište djelovanja MPO-a u prosincu 1943. bilo je na manjim akcijama po bataljonima, samostalno i u saradnji s jedinicama I moslavačke brigade i Diverzantskog odreda. Bataljoni su bili orijentirani: jedan prema Garešnici i Hercegovcu, drugi prema Kutini i Popovači, treći prema Ivanić-Gradu, odnosno Zagrebu. Za aktivna djelovanja upotrebljavan je jedan bataljon, pretežno u suradnji s Diverzantskim bataljonom čija je aktivnost bila znatno pojačana. Svakih dan-dva izvršene su jedna do dvije diverzije na pruzi Dugo Selo — Banova Jaruga.

Treći bataljon Odreda dočekao je u rejonu Štefanja oko dvije satnije domobrana iz sastava I pješadijske pukovnije i vodio s njima oštru borbu u prosincu. Bilo je dogovorenno da se ta bojna zarobi. Međutim, do toga nije došlo iako su pregovori s oficirima uspješno završeni. Ustaše su nešto saznale. Neprijatelj je uputio ustaše i ojačan vod

Nijemaca da spriječe predaju. Zbog toga je došlo do oštре borbe sjeverno od Štefanja. III bataljon imao je 3 mrtva i 2 ranjena borca zato što nisu poduzete mjere osiguranja i izviđanja. Neprijatelj je imao znatno veće gubitke, oko 15 mrtvih i ranjenih. Zarobljena su 32 domobrana, 3 oficira i 1 podoficir, zaplijenjena su dva mitraljeza, 1 puškomitrailjez, 5 automata, 1 pištolj i 30 pušaka te nešto ostale opreme. Bio je to solidan uspjeh III bataljona Moslavačkog odreda, ali mogao je biti i veći. Međutim, kao što biva u ratu, nije sve onako kako se isplanira i dogovori.

Tom prilikom poginuo je Zeko. Bio je to veliki gubitak jer je Zeko kao politički i partijski radnik dao velik doprinos izgradnji jedinica, posebno u organiziranju SKOJ-a i omladine u Odredu i na terenu. Mnogi omladinci tada, danas već stariji ljudi, sjetit će se toga malog rastom, mršavog ali veoma prijatnog i sposobnog komuniste Zeke koji je uporno širio ideje Komunističke partije i NOB-a.

Kurir MPO RAJKO KOVACEVIC, rodom iz Kozare (pionir-borac)

ODLAZAK JOŠ JEDNOG BATALJONA IZVAN MOSLAVINE

Po odluci štaba II operativne zone, početkom prosinca krenuo je na Kalnik I bataljon MPO-a i 12. XII 1943. ušao u sastav partizanske brigade »Matija Gubec«. Brigada je formirana od 2 bataljona iz Kalničkog PO, I bataljona MPO-a te jednog bataljona iz Bjelovarskog PO.

Tako je sada formirana i II partizanska brigada na Kalniku, a tih dana, od 15 — 16. prosinca, i I divizija II operativne zone, odnosno 32. divizija NOVJ. To je bio najbolji bataljon MPO-a kako brojno tako i kao borbena jedinica, pa je bilo normalno da takav ide u brigadu »Matije Gupca«. Formiranje 32. divizije sjeverno od Zagoreba bio je velik uspjeh KP i NOP-a. Svi pokušaji neprijatelja da razbije partizanske odrede u tom dijelu sjeverozapadne Hrvatske nisu uspjeli. Naše su jedinice jačale kroz borbu sa snagama okupatora i domaćih izdajnika. Dobili smo partizansku diviziju na prostoru veoma osjetljivom za protivnika. Uskoro će biti formirana takva divizija i na prostoru Moslavine, 33. divizija, NOVJ, a zatim X korpus NOVJ zagrebački.

Iz sheme obostranog rasporeda snaga potkraj 1943. godine vidi se kakve snage imamo mi, a kakve neprijatelj. Pri tom valja uočiti dvije stvari. Prvo, neprijatelj je stvarno sabijen u veća naseljena mjesta mahom na glavnoj pruzi i cesti Zagreb — Beograd, u Bjelovaru, Varaždinu, Zagrebu, Sisku i manjim garnizonima oko njih. Naše snage u sjeverozapadnoj Hrvatskoj drže veliku slobodnu teritoriju i stalno su u porastu. Drugo, sada neprijatelj jača svoje snage. Rokirajući dio snaga 187. tzv. rezervne njemačke divizije prema Slavonskom Brodu i Slavoniji, on privlači novu veoma jaku I konjičku kozačku diviziju u širi rejon Zagreba — Siska — Križevaca. Divizija je brojno i borbeno put 187. njemačke divizije, a po nekim elementima je i jača.

Nova neprijateljska po zlu čuvena divizija ostat će na ovom području do kraja rata. Upoznali su je narodi Moslavine, jedinice partizanskih odreda i korpusa. Pripadnici te fašističke divizije počinit će mnoge zločine u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, kao što su to već učinili u Srijemu, sjevernoj Bosni, na Baniji i drugdje.

1943. je bila prijelomna godina II svjetskog rata, pa i za NOR i socijalističku revoluciju u Jugoslaviji. Početkom godine uništена je u velikoj Volgogradskoj bici 6. armija von Paulusa. Slomljena je kičma glavnih hitlerovskih snaga na istočnoj fronti i odlučena sudbina Trećeg Reicha. Hitler je morao prijeći u strategijsku defanzivu, a Crvena armija počela je strategijsku ofanzivu za istjerivanje okupatora iz SSSR-a. Do kraja godine razbijene su i uništene desetine fašističkih divizija. U čuvenoj Kursko-orelskoj tenkovskoj bici slomljena je oklopna snaga Nijemaca, čitav front se pomakao na zapad za više stotina kilometara. No, i dalje su vodene žestoke borbe na čitavom istočnom frontu.

Iste godine najprije je razbijen čuveni Rommelov ekspedicionalni korpus u sjevernoj Africi, zatim je slijedilo iskrcavanje na Siciliji jakih angloameričkih snaga i kapitulacija fašističke Italije. Otvoren je novi front u Italiji.

Na jugoslavenskom ratištu odigrali su se presudni događaji. Pod rukovodstvom KPJ na čelu s Titom, NOVJ i POJ odnosi historijske pobjede na bojnom polju. Slomljena je neprijateljska IV i V protuofanziva, oslobođeno je više od polovine državne teritorije, organizirana je nova narodna vlast, stvorene su političke organizacije na čitavoj teritoriji, formirana je snažna narodna revolucionarna armija od 350 hiljada boraca svrstanih u više od 30 divizija i korpusa NOVJ. Održano je II zasjedanje AVNOJ-a i donijete čuvene odluke historijski značajne za stvaranje i izgradnju nove, Titove Jugoslavije.

U okviru budućih republika već su izabrani organi narodne vlasti od mjesnih NOO-a do okruga i oblasti.

Za nas u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, a time i u Moslavini, godina 1943. je bila prijelomna, odlučujuća. NOB zahvaća čitavo područje, definitivno je slomljen ustaški pokret kao politička snaga i razbijen je negativan utjecaj reakcionarnog dijela rukovodstva HSS-a na čelu s Mačekom. Široke narodne mase opredijelile su se za NOB-u i revoluciju. Stvorene su krupne vojne jedinice, brigade, divizija i jaki partizanski odredi i sve je pripremljeno za formiranje korpusa. Svi ti uspjeli postignuti su zahvaljujući KP koja je uspjela organizirati narod i voditi ga u borbu za slobodu, nezavisnost, bratstvo i jedinstvo, za novi i bolji život.

Treće ratne godine svoga postojanja. Moslavački odred uspješno je izvršio svoju ulogu i zadatku. Vodio je mnoge žestoke borbe u toku cijele godine i izveo na stotine manjih akcija. Imao je mrtvih i ranjenih, ali je zato bio borbeni nastavni centar kroz koji je samo te godine prošlo oko 2500 boraca i rukovodilaca. Izrasli su iz Odreda dijelovi više partizanskih brigada i cijela I moslavačka brigada, diverzantski bataljon, Komanda moslavačkog područja sa svojim jedinicama i ustavama. Borbe su bile sve češće i teže, ali i naše snage bile su jače, brojnije i bolje naoružane. Dobro organizirana pozadina i život na slobodnoj teritoriji Moslavine pružio je zaštitu stotinama rodoljuba i boraca koji su iz Zagreba, Siska, Bjelovara i mnogih drugih većih mjesta izmakli ustaškoj strahovladi, logorima smrti i teroru. Na kraju te godine partizani su mogli slobodno ulaziti u najveći broj sela kao narodna vojska. Bili su smješteni i nahranjeni od svoga naroda. Ono malo ustaških ili neprijateljski nastrojenih pojedinaca i grupa u selima uvlačilo se u mišje rupe i djelovalo prikriveno. Dizali bi glave samo onda kada bi jača neprijateljska jedinica privremeno zauzela dijelove STM.

OK KPH Čazma, OK SKOJ-a i druga okružna rukovodstva (ONO, 00 USAOH-a, OO AFŽ) dali su ogroman doprinos daljem jačanju pokreta u cjelini i svakoj njegovojo komponenti posebno. Omladina Moslavine pod rukovodstvom KP i SKOJ-a dala je stotine novih boraca u Moslavački partizanski odred, a preko njega u Slavoniju, na Kalnik, u 13. hrvatsku proletersku brigadu »Rade Končar« i omanju četu skojevaca u Istru.

Kroz partijske, vojne, skojevske i druge kursove prošlo je nekoliko stotina boraca i rukovodilaca. To su bile škole kadrova u ratnim uvjetima. Izrasli su i stasali brojni kadrovi kroz jedinice MPO-a, u radu na terenu, u organizacijama KP, SKOJ-a i u drugima. Oni su zamijenili pale komandire vodova, partizanskih četa, komandante bataljona i komesare, sekretare KK KPH i KK SKOJ-a, sve pale drugove. One koji su ginuli, zamjenjivali su novi borci i rukovodioci, prije svega mlađi. Omladina je bila najbrojnija. Uvijek prva, smjela i odlučna. Upravo su se omladinci i omladinke brzo odlučivali za borbu, često i protiv volje svojih roditelja.